

HÍD

A TARTALOMBÓL

KÉT ÉVTIZED — EMLÉKEZÜNK — INDULÁS
— HARCRA MOZGÓSÍTÓ HÍD — ÍRÁSOK A
RÉGI HÍD-BÓL (MAYER, THURZÓ, LŐRINC,
ŐSZ-SZABÓ ÉS MÁSOK) — GÁL LÁSZLÓ.
ÁCS KÁROLY ÉS FEHÉR FERENC VERSEI —
MAJTÉNYI MIHÁLY: A KÜLVÁROS PART-
JÁN — NÉMETH ISTVÁN ÉS MAJOR NÁN-
DOR ELBESZÉLÉSE — BEKÖSZÖNTŐ — TA-
NÚSÁG — A SZABADKAI ÍRÓI TALÁLKO-
ZÓRÓL — SZÍNHÁZ — KÖNYVSZEMLE —
ÖRTÜZ FÉNYÉNÉL — MÜKEDVELŐ SZÍN-
PAD

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

5-6

1954

JUBILEUMI SZÁM

XVIII. ÉVF.

T A R T A L O M

-- Két évtized	205
----------------	-----

EMLÉKEZÜNK

LÉVAY ENDRE: Indulás	227
LATÁK ISTVÁN: A szervező és harcra mozgósító HID	230
GÁL LÁSZLÓ: Hid a felszabadulás után	235
MALUSEV CVETKO: Mindig tovább...	237
ZSÁKI JÓZSEF: A HID — falun	241
LUKÁCS GYULA: Mayer Ottmár üzenete	244
SAFFER PÁL: Emlék	247

ÍRÁSOK A RÉGI HID-BÓL

KÁLMÁR ISTVÁN (MAYER OTTMÁR): Jobb és bal	249
RACIN KOSZTA — LŐRINC PÉTER: Vers	250
FEKETE BÉLA: Ibériai problémák	251
KRLEZSA MIROSZLAV: Stih zrije (vers)	253
LÉVAY ENDRE: Hagymavásár	254
PAVLEK MIHOVIL-MISKINA: Testvér (vers)	257
— Fiatalkor festőművészek kiállításáról	258
LATÁK ISTVÁN: Petrovoszelói reggel (vers)	260
SZÁNTÓ ÁRPÁD (MAYER OTTMÁR): Világzemle (részlet)	261
GÁL LÁSZLÓ: A tananyag (vers)	262
LŐRINC PÉTER: Tallózás	263
THURZÓ LAJOS: Apámhoz (vers)	265
ÓSZ-SZABÓ JÁNOS: Portát akarunk	266

LITERATURA

GÁL LÁSZLÓ: Két vers	268
MAJTÉNYI MIHÁLY: A külváros partján (részlet B. Szabó Gy. rajzaival)	269
NÉMETH ISTVÁN: Boldogéknál béke lesz (elbeszélés)	277
FEHÉR FERENC: Három vers	283
MAJOR NÁNDOR: Krumplilovacsok (B. Szabó György rajzaival)	285
ÁCS KÁROLY: Örvény (vers)	288

BEKÖSZÖNTŐ

UJLAKI FRIGYES: A tálca	289
-------------------------	-----

TANÚSÁG

SINKÓ ERVIN: Egy regény regénye (10. folytatás)	291
---	-----

FIGYELŐ

MAJTÉNYI MIHÁLY: A szabadkai írói találkozó	295
---	-----

SZÍNHÁZ

LÉVAY ENDRE: Vita egy bemutató után	297
-------------------------------------	-----

KÖNYVSZEMLE

SZ. A.: Két fáklya	301
--------------------	-----

ÖRTÜZ FÉNYÉNÉL

-- Koszta Racin és költészete	303
-------------------------------	-----

KÉPEK, RAJZOK

ÁCS JÓZSEF: Müncheni sörözőben (tus)	221
HANGYA ANDRÁS: Dunapart (olaj)	a címlapon
Kifliárusok (pasztell)	226
Proletár (olaj)	259
Munkába indulás (olaj)	267
SÁFRÁNY IMRE: Sakkozók (tus)	284
B. SZABÓ GYÖRGY: Rajzok	238, 239, 242, 243 265
Illusztrációk	271, 275, 286 287

Stúdió-órák

A színpadi munka (1.)

Legutóbbi stúdió-óránkon néhányszor kihangsúlyoztuk, hogy a szerep tökéletes tudása nélkül nem szabad színpadra lépünk. Hisszük, hogy sikerült ennek a szabálynak hasznosságáról meggyőznünk olvasóinkat s hogy most valamennyien alapos szereptudással jöttek el erre a stúdió-órára...

Kérem, üljenek ide körém, elkezdjük a színpadi munkát. Természetesen, ne várják azt, hogy már első próbánkon kész színpadunk lesz. A dobogó csupasz. Íme, ezeken az első rendező-próbákon vesszük majd csak igazán hasznát azoknak a gyakorlatoknak, amelyeket első stúdió-óránkon felvetettünk! Mert mindaddig, míg a díszletek és a kellékek el nem készülnek, csupán képzelőtehetségünk lehet segítségünkre; mindaddig csak képzeletbeli ajtókon léphetünk be, képzeletbeli ablakokon nézhetünk ki, stb. De ha azokat az első gyakorlatokat lelkiismeretesen és eredménnyel végeztük, akkor mindez nem képezhet nehézséget számunkra.

Kérem a két főszereplőt, lépjen fel a színpadra!... Ne nevéssünk! Igen, egyikük egészen otthonosan érzi magát itt, de a másik azt sem tudja, hova tegye kezét-lábát s egészen elveszettnek érzi magát ezen az egyébként igen szilárdan épített dobogón... Ne csodálkozzunk: — nem tartotta magát előző óráinkon adott utasításainkhoz s most úgy érzi magát, mint aki először van színpadon. Partnerét viszont jólesik látni, milyen könnyedén, magabiztosan, otthonosan érzi magát ebben a számára immár nem idegen s cseppet sem ijesztő térségben! Vannak színészek, akiket rendkívül zavar az a tény, hogy a színpadnak a valóságban nincs negyedik fala s hogy e fal helyett sötét úr tántog a színész előtt, amelynek mélyéről néhányszáz élénken figyelő (és bíráló!) szempár villog. Ez a sötét, feneketlennek látszó úr a rossz színész legnagyobb ellensége és szinte delejes hatással van rá. Vagy nem

mer a közelébe menni vagy pedig szüntelenül csak a rivalda vonalán mozog. Jegyezzük meg egyszer s mindenkorra: ez az „úr” nem létezik! Számunkra a színpad zárt terület s közönség nem létezik. Nyugodtan belemélyedhetünk tekintetünkkel e sötét térségbe — ne féljünk a közönségtől!

Az, amit úgy hívnak, hogy „kapcsolat a közönséggel”, az valami egészen más. Ez nem térbeli fogalom, ez abból a forró és meghitt kontaktusból fakad, ami a jó színészi játék kapcsán alakul ki észrevétlenül és meg-nem-foghatóan a közönség és a színész között. Ez az a villamos, mágneses érintkező-fonál, amit a színész ösztönszerűen megérez, ha sikerült megteremtenie s ami melegíti szívét, még jobb játékra serkenti, a közönség lelkében pedig kitörülhetetlen emlékké formálja az előadást... Azzal, hogy odaálltunk a rivaldához és a közönségnek „szembe néztünk”, — azzal még nem teremtettük meg közönségünkkel a kapcsolatot! De ha a színpadot sikerül úgy megszoknunk mintha négy fala lenne s nem veszünk tudomást a közönség létezéséről, akkor megszűnik az a bizonytalan, suta érzés, hogy „a szakadék vonz mágafelé” s biztos, könnyed mozdulatokkal járunk majd a dobogón. Még egyszer hangsúlyozom, hogy az említett előgyakorlatok óriási segítséget nyújtanak ennek a biztonság-nak elérésében!

Tehát, kezdjük! Kérem a rendezőt, foglalja el helyét. Hol? Természetesen, egyelőre fenn a színpadon. Majd ha a jelenetet már jól begyakorolták, akkor lejöhet ide mellénk, a nézőtérre, hogy innen tegye meg utolsó észrevételeit. Hagyja, kérem, hogy a színészek előszörre önmaguk játsszák el a jelenetet, minden rendezői segítség nélkül. A csiszolást később kezdjük. Ezzel lehetőséget nyújtunk a színésznek, hogy ellenőrizze önmagát, mennyire biztos a szövegben s hogy feltárja előttünk saját elképzelését a

jelenetről. Azonfelül, az indulásnál roppant fontos, hogy a színész megteremtse önmagában az előadandó jelenet hangulatát, ami képtelenség volna, ha minduntalan félbeszakítanánk.

Mikor ez az első, nyers jelenet lepergett, lépjen közbe a rendező és fokozatosan vezesse rá a színészt saját elképzelésére. Azt, amit a színész akaratlanul is a szerep tanulása és előkészítése közben kiépített magában s ami, a rendező szerint téves, azt nem lehet egyetlen frontális törléssel lerombolni. Apránként, szinte észrevétlenül kell a színész alól „kihúzni a talajt”, nehogy — miután lebukott a saját tálcolmányáról — teljesen talajvesztettnek érezze magát. Ha a rendező azzal kezdi, hogy „állj! nem jó az egész!” csodálkozó és elveszett pillantásokkal találja majd magát szemben. A rendező taktikája mindig az „ez jó, de...” jelszó legyen. Ezzel növeli a színész biztonságérzetét és fenntartja magának a „de” kapcsán a korigálás „fájdalommentes” lehetőségét.

Mit csinált jól a színész? Természetesen, mindent rosszul csinált. Mert hiszen, csaknem bizonyos, hogy az ő elképzelése más, mint a rendezőé. De vigyázzunk! Vannak rendezők, akik csak azért, hogy megőrizzék „rendezői tekintélyüket”, makacsul tartják magukat elképzelésükhöz, mégha gyakran érzik is, hogy az téves. De — sajnos — a színészek is megérik ezt. S akkor nemhogy nem őrzi meg tekintélyét a rendező, hanem még azt a keveset is elveszti, ami je volt!

Egyik stúdió-óránkon kiemeltük már azt a tény, hogy a színpadi munka kollektív-munka. Ezért nem szabad, hogy keményfejűen önkényeskedjünk. Akár színésztől, akár rendezőtől van szó. A közös megbeszélés, a részletek megvitatása csak javára lehet a munkának. A rendezőnek azonban mindenképpen akarata és elgondolása biztonságának jegyében kell fellépnie. Ezt azonban csak úgy éri el, ha a színpadralépés előtti időszakban valóban mélyrehatóan tanulmányozta az anyagot és elképzelései, döntései alapos megfontolás eredményei. Ha így lesz, akkor bátran védheti még vitában is álláspontját s a színészek azonnal megérik ezt a biztonságot. Az önkényeskedést pedig nem szabad összetéveszteni a tanulmányozásból fakadó biztonsággal!...

A színésznek is joga van, hogy megjegyzéseket tegyen a rendező utasításaira. Ezt ne felejtjük el. Igen gyakran előfordul, hogy műkedvelőink egyszerűen fejthajtanak a rendező akarata előtt, jóllehet érzik, hogy nem egészen helyes az, amit tőlük követel. De miután a műkedvelő társulatoknál legnagyobb részben vagy hivatásos színész illetve rendező vagy idősebb, tapasztaltabb műked-

velő rendez, így a színészek abból indulnak ki, hogy a rendező tekintélyét nem szabad csorbítani, meg aztán „ő úgyis jobban tudja”... Ez helytelen felfogás. Ha a színész úgy érzi, hogy ez vagy az nem „fekszik” neki, vagy hogy ezt vagy azt talán másként és jobban is meg lehetne oldani, észrevételeit okvetlenül tegye meg. Ha azonban maga is meg van győződve arról, hogy a rendező elképzelése helyes, akkor szívvel-lélekkel, fáradtságot és ideget nem kímélve igyekeznie kell azt valóráváltani.

Itt egy kínos és káros jelenségről kell szólnunk. A műkedvelők igen gyakori fegyelmetlenségéről. Aki vállalkozott erre a cseppet se könnyű munkára, az állja is a sarat! Ha megbeszélünk egy próbát és mindenki más pontosan el tud jönni, akkor nem tehetjük meg már csak a magunk társulatbeli tekintélye és társaink idegei miatt sem azt, hogy mi lihegve és félórás késéssel robogunk be és lebilincselő mosollyal mentegőzünk, hogy nem jöhettünk időben, mert... (és itt következik egy füllentés, amelyről ők is, mi is tudjuk, hogy füllentés). Még ez a jobbik eset, mert előfordul az is, hogy az illető egyáltalán nem jön el a próbára azzal, hogy „eh, meglesznek ők nélkülem is!”... A próbarendet megbeszélés alapján kell összeállítani, de aztán nincs pardon!

A fegyelem kérdése a próbákon folyó munkára is kiterjed. Nem lehet úgy dolgozni, hogy a terem vagy a színpad másik végében hangosan vagy félhangosan csevegnek és vihorásznak azok, akikkel a rendező pillanatnyilag nem foglalkozik. „Tiszteld apádat, anyádat és — műkedvelő társaidat”... A próbákon fegyelmetlen munka-atmoszféra kell, hogy uralkodjon. Aztán, a szünetben vagy a próbák után, lehet pajtáskodni, nevetni, fecsegni! Egyáltalán ki kell irtani a műkedvelők tudatából azt a legyintő és vállvonogató álláspontot, hogy hát „mi műkedvelők vagyunk”, tehát, nekünk mindent szabad! Nem lehet kétféleképpen színházat csinálni, műkedvelő- és nem-műkedvelő-módra! Színházat csak egyféleképpen lehet csinálni: komoly odaadással. Máskülönben nem lesz belőle semmi! Még műkedvelés sem. A fegyelem minden munkának alapvető előfeltétele és ezt a kis kirándulást ennek a kérdésnek a mezejére csak azért tettük meg, mert e nélkül nem mehetünk tovább...

Az első rendelkező-próbán beszéljük meg a jelenet pontos elhelyezését, a mozgások irányát s hogy hol, a színpad melyik részén mi történik. Tovább ne is menjünk. Engedjük meg a színésznek, hogy otthon, magában tovább részletezze ezt a felvázolt képet, hogy megszilárdítsa azt magában. Legköze-

lebbi próbákon már otthonosabban fognak mozogni. Miután ez a nagyjában felvázolt rendelkezés néhányszor lement, ragadjunk ki belőle egy-egy részletet és azt dolgozzuk ki teljesen. Aztán, ha ezek a részletek már jól „ülnek”, kössük őket egyetlen folyamatos egészbe. Egy a fontos: ne kapkodjunk! Ne kezdjük a harmadik felvonást, amíg az első nincs készen! A szerző maga is egy bizonyos rendszer alapján építette fel darabját. Ehhez a rendszerhez tartasuk mi is magunkat. A cselekményt nekünk is alapjá-

tól felfelé kell építenünk, hogy a színész teljesen beleélhesse magát a darabba. Aztán ha már az előző részek legalább hozzávetőleges formában készen vannak, menjünk tovább. Ha így tartjuk magunkat a cselekmény természetes logikájához, a színészen is szilárdabban alakul ki majd az egészről alkotott elképzelése.

Legközelebbi stúdió-óránkon külön-külön foglalkozunk majd a színész és a rendező munkájáról a színpadon.

— list —

Műszaki tanácsadó

A színpadi fényforrások

(Folytatás)

A színpadi fényforrásokat négy csoportba oszthatjuk:

1. A játszótér felső részén elhelyezett fényforrások:

a) Középlámpa — a színpadtér alapmegvilágítását szolgálja.

b) Szuffita lámpák — a színpad első részének fehér és színes megvilágítására.

c) Elsősor-lámpák — a színpad első harmadának fehér és színes világitását szolgálják.

d) Hátsósor-lámpák — a játszótér második harmadának, illetve az itt elhelyezett hátsó díszleteknek nyújtanak fehér vagy színes fényt.

e) Horizont-lámpák — a festett hátteret vagy horizont függőnyt világítják meg fehér, vagy színes fénnel.

2. A játszótér alsó részén elhelyezett fényforrások:

a) Rivalda-lámpák — a színpad elejéről szórt alulról felfelé irányított fehér vagy színes fénnel tompítják a felső lámpák által előidézett erős árnyékokat.

b) Díszlet-lámpák — semlegesítik a díszleteken jelentkező árnyékokat.

3. Vetítő-lámpák (reflektorok) — irányított fényt sugároznak a játszótérre:

a) Rögzített vetítőlámpák — előadás előtt beállítva, állandóan ugyanazon teret világítják meg, több színnel.

b) Mozgatható vetítő lámpák — tetszés szerint irányíthatók előadás közben a játszótér bármelyik részére. Egyes mozgó egyének, vagy szólótáncosok fénykörrel való megvilágítására szolgálnak. Ezek a fényszórók változtatható gyújtóponttal rendelkeznek, valamint színváltó rendszerrel.

4. Különleges fényszórók — színpadi hátsóvilágítás előidézésére:

a) Árnyékvetítő lámpák — mesterséges árnyékokat vetítenek a játszótérre vagy a horizontra (lombos fa árnyékát, rácsárnyékokot, stb.).

b) Villámlást utánozó lámpák — égiháború érzékeltetését keltik.

c) Csillagos égboltot utánozó, hunyorgatókis lámpák — a horizonton elhelyezve rendkívül hatásos esti jelenetek beállítására szolgálnak.

d) Holdat utánozó lámpa — kelő hold, holdfogyatkozás érzékeltetésére használandó a horizonton.

e) Tüzet utánozó lámpák — piros tűzfényt, parazsat utánoznak.

A fentiekhez hozzásorolhatjuk még azokat a fényforrásokat is, amelyek ugyan nem világítják meg a játszótérre, de szintén fontos szolgálatot teljesítenek. Idetartoznak a kulisszák mögötti teret megvilágító lámpák, amelyek kiküszöbölik — az itt közlekedőket akadályozó — sötétséget; a zenekari lámpák, melyek szükség esetén a zenekart és a karmesteri állványt világítják meg; valamint a sűgőkagylóban elhelyezett lámpa is, és az öltözőben elhelyezett, tükrökkel keretező lámpák.

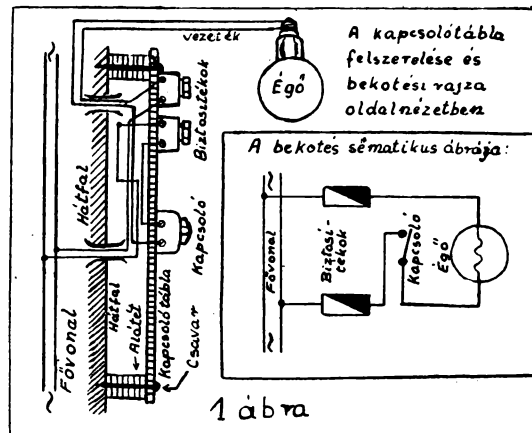
A fenti áttekintésből láthatjuk, hogy nem könnyű feladat vár ránk. Folyamatos munkával azonban mindez elérhető. Ezért építsük ki legelőször a legszükségesebb fényberendezést, mely nélkül színelőadás úgyszólván el sem képzelhető, s utána fokozatosan tökéletesítsük felszerelésünket. Elengedhetetlenül szükséges fényforrások: a középlámpa, szuffitalámpák, rivaldalámpák és a horizontlámpa. Ezek segítségével már a legtöbb színelőadás megvilágítása szépen megvalósítható.

Most pedig térjünk át a gyakorlati részre.

A színpadi középhlampa építése

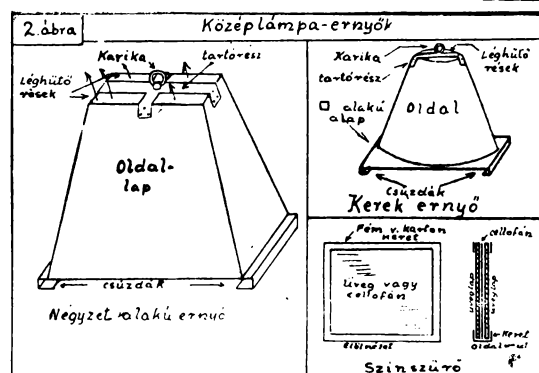
Mint a neve is mutatja, a játszóter felett, közepén van elhelyezve. Feladata a színpad erős megvilágítása. Lehetőleg minél erősebb fényességű égőt használjunk erre a célra. 500—1000 wattos égő felel meg a legjobban. Ezek áramfogyasztása a következő: 110 voltos 500 wattos égő körülbelül 4,6 ampert fogyaszt, 220 voltos 500 wattos égő ennek felét 2,3 ampert, míg a 110 V. 1000 W. fogyasztású égő 9,2 ampert, a 220 V. 1000 W. égő 4,6 ampert. A fenti fogyasztásokból láthatjuk, hogy egyedül a 110 V. 1000 wattos égő követel meg erősáramkörű kapcsolót (10 amperest), míg a többiek alkalmazásánál megfelel az általában használt 6 A. terhelésű villanykapcsoló. Természetesen a heívi feszültségnek megfelelő égőt vásároljunk. A fenti égők mindegyike úgynevezett „Góliát” foglalatú, ezért felerősítésére is ilyen foglalatot használunk. Az égőtől a kapcsoló tábláig futó vezetékot vezetjük „Bergmann” csövön keresztül a jelenlegi villanszerelési előírásoknak megfelelően. Ezt legjobb ha villanszerelő készíti el. Vezetékeknek két különálló érből készült 1,5 milliméter átmérőjű „GG” kábelt használunk. Azonnal készítsük el a megfelelő kapcsolótáblát is, melyre majd idővel a többi kapcsoló is felkerül. A kapcsolótáblát legjobb a falbaszüllyesztve elhelyezni, lehetőleg nem nagyon mélyen, hogy kezelése könnyű és hozzáférhető legyen. Készítsünk rá azonnal lezárható ajtókat is nehogy avatatlan kezek műszaki hibát vagy szerencsétlenséget (tüzet vagy rövidzárlatot) idézzenek elő, esetleg áramütés érje őket. A kapcsolótáblát csak hozzáértő személy kezelje, s használat után mindig gondosan zárja le. A kapcsolótábla legkisebb mérete 60×80 centiméter legyen, de jobb ha valamivel nagyobbra készítjük, hogy minden kényelmesen elférjen rajta. 10—15 mm vastag keménygumi (ebonit) vagy fiber-lapból vágjuk ki. Négy szélén fúrjuk keresztül és hosszú facsavarokkal erősítsük fel; a tábla és a mögötte lévő fal között biztosítsunk teret a kapcsolótáblán szétágazó vezetékeknek oly módon, hogy a felerősítő csavarokra húzzunk átfúrt, 30×30 mm átmérőjű kockákat, vagy hasonló szigetelő anyagból készült csövet, melyekre a rajtuk keresztülfutó csavarokkal a táblát erősítjük. A tábla közepére szereljük fel a középhlampa kapcsolóját (6—10 A). A felerősítést 3—4 mm-es anyacsavarokkal végezzük a táblán átfúrt lyukakon keresztül. A kapcsoló burkolata alatt fúrt lyukon vezetünk be a lámpához tartozó egyik vezetékot, kössük a kapcsoló egyik ágába, a másik ágba kötött vezetékot kössük a kapcsoló felett elhelyezett kettős biztosíték egyik ágába, a biztosítékot pedig a fővonalra. (A

fővonal lehetőleg 3×30 amperes legyen null-vezetékkel, de lehet 2×30 amperes is. Ilyen villanyórát is szereltesünk fel.) A középhlampa másik ágát kössük be a második biztosítékba, onnan pedig a fővonal másik ágába, illetve a null-vezetékbe (iparáramnál). A fenti bekötés sematikus ábrázolását az 1. számú ábránkon közöljük.

A középhlampa felfüggesztését a következő módon végezzük:

Húzzunk át a „Góliát”-foglatat felső részén elhelyezett gyűrűn keresztül 2—3 mm-es vas, vagy rézhuzalt melynek végét a mennyezetre erősített karikába kössük. E huzal mentén vezetünk a foglalatba bekötött villamosvezetékot. Semmiesetre sem szabad felfüggesztésre a villamos vezetékot használni, mert a reánehazadó súlytól a bekötés meglazulhat. Helyezzük a középhlampát oly magasra, hogy az első sorban ülők szemébe ne tüsszön. Ezt a követelményt pedig úgy érhetjük el, hogy az előtte függő szuffitta alsó szélétől 10—20 cm-rel magasabban helyezük el. Azonkívül szereljünk fel a szuffitára egy 50×60 cm-es kartonlapot mely a ritka vásznon keresztültörő fényátszűrődést teljesen kiküszöböli. Sokkal célszerűbb azonban az alábbi megoldást alkalmazni:

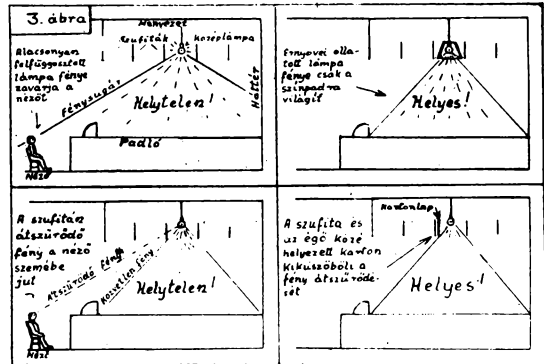

Készítsünk ernyőt a középhlampa részére. Az ernyő lehet kör alakú, de jobb ha négyszetalakúra készítjük. Anyaga lehet fémlap

(fehérlémez) vagy lezonitlemez. Az ernyő alsó nyílása 40—50 cm. legyen, magassága 30—35 cm, felső nyílása 20—25 cm. Az ernyő felső részét ne fedjük be, hanem keskeny összekötő részekkel erősítsük a foglathoz, hogy az égő által felmelegedett levegő szabadon áramolhasson felfelé. (Zárt ernyőjű égő túlhevülés következtében rövid idő alatt tönkremegy.) Az égő izzószálának magasságát és az ernyő alsó szélének viszonyát kísérleti úton állapítsuk meg. A szabályozást végezzük az ernyő felső részének a felfüggesztő huzalon való különböző magasságú felerősítésével. Az ernyő alsó részére készítsünk megfelelő csúzdát, melybe szűkség esetén színes üveget vagy karton, illetve lezonitfoglatba erősített színes celofánpapírt helyezhetünk. Természetesen az idehelyezett celofán vagy üveglap állandóan ugyanazt a színt szolgáltatja, úgyhogy csak olyan esetekben alkalmazható, ha felvonás közben állandó egyszínű világítás szükséges. (Piros szín hajnal vagy alkonyat utánzására, kék szín éjszakai jelenetekhez, zöld szín erdei jelenetek kihangsúlyozására, sárga szín bányadomb napfényt érzékeltetésére.) A középlámpa nehéz hozzáférhetősége miatt (rendszerint létrán állva érhető el) színváltozást csak becsukott függőnynél végezhetünk. A kellő színtónus elérését több réteg egymásra helyezett celofánnal valósíthatjuk meg. Ugyanilyen módon készíthetünk zöld fény szűrőt egymásra helyezett sárga és kék celofánból, lilát pirosból és kékből, barnát zöldből és sárgából stb. Színszűrőnek alkalmasabb a celofán kisebb súlya és olcsósága miatt, mint az üveg. (1 m² celofánlap ára jelenleg 160 din. ugyanakkora üvegé pedig 2.000 d.) Színes üveget utánozhatunk foglatba erősített két vékony üveglap közé helyezett celofánpapírral is. Így kettős célt érünk el: kiküszöböljük a celofánpapír meggyulladását (az üveglapok elvezetik a hőt),

valamint aránylag olcsón készíthetünk megbízható mechanikai szilárdsággal rendelkező színszűrőket.

A középlámpa megvilágítási felülete terjedjen ki a színpad első részéig, valamint a háttérig. Ezt a fentebb említett módon érhetjük el, illetve az égő és az ernyő alsó széle viszonyának beállításával, valamint a lámpa lejjebb vagy feljebb való emelésével. A háttért ne világítsa meg az égő. A középlámpa beállítását és készítését a 2. és 3. sz. ábránkon közöljük.

A felmelegedett égőt ne érintsük vizes kézzel vagy tárggyal, mert ilyenkor könnyen szét pattanhat és a forró üvegszilánkok végzetes sebet ejthetnek a szemre vagy arcon. Forró égőt száraz ronggyal fogjunk meg, mert égési sebet okozhat magas hőfoka folytán (500—600°). Továbbá őrizzük az égőt mechanikai ütésektől, rázkódásoktól. Szállításánál mindig burkoljuk be megfelelő puha burkolatba és helyezzük dobozba. Kiuisszacseréknél is vigyázzunk nehogy ütés érje a lámpát. A fentieket betartva biztosítani fogjuk égőnk hosszú élettartamát és nem leszünk kénytelenek állandóan új égőket vásárolni, melyek meglehetősen sok pénzbe kerülnek.

Bódi László

Egy műkedvelő előadás — Svájcban

Svájcban a műkedvelő színjátszás nem olyan fejlett mint nálunk, s úgy látszik, hagyománya is jelentéktelen. A műkedvelők egész munkája (itt nem gondolunk a vándortársulatoknál dolgozó műkedvelőkre, kik szigorúan véve nem is azok) alkalmi és többé-kevésbé a véletlen irányítja. Főleg a szakszervezeti és a szakmai egyesületek foglalkoznak vele, de nem drámai csoportok vagy közművelődési egyesületek útján, melyek mint olyanok nem is léteznek. Ellenkezőleg, az a szokás, hogy ha valamely egyesület vagy szervezet fontosabb dátumot kíván vagy kénytelen megünnepelni vagy jelesse tenni, tagjai egyszerűen egymásközt meg-egyeznek, vagyis szerepet vállalnak abban a darabban, melyet le akarnak játszani és betanulni. Egy ilyen előadásról közöljük a következő feljegyzéseket:

Estefelé érkeztem vissza a városba a közeli faluból, és szállodai szobám asztalán meghívót találtam a konyhakertészek egyesületének műkedvelő előadására. A „Flóra” az idén először adja M. Mate Esztopejev, a mai népi életből merített kétfelvonásos komédiáját: „A bíró úr újból házasodik...” „Az előadás 8 órakor kezdődik. Utána tánc” — áll a meghívón. Elhatároztam, hogy „nem mulasztom el a jó alkalmat” és valamivel később elindultam a „La paix” nevezetű szalóba, ahol az előadást hirdették.

A helyek nem voltak számozva, mindenki oda ült, ahova akart. Mire odaértem, a nézőtér már megtelt. Főleg konyhakerészek jöttek barátaikkal, feleségeikkel és felnőtt gyermekeikkel. Dohányozni szabad; a félre-eső asztaloknál, némelyek még iszogattak is. A vendégek kölcsönösen ismerik egymást, beszélgetnek és nevetgélnek, az egész terem morajlik, ami különösképpen meglepett. Úgy rémlett mintha a golubinci vagy kupinóvi kultúregyesület előadásán lennék, nem pedig Svájcban egy harmincezer lakost számláló városban.

Amikor a függöny felment, a szereplők mozgásával párhuzamosan, mondatok, kifejezések és gondolatok hangzottak el, melyek tulajdonképpen arra voltak hivatva, hogy nevetségessé tegyék egy öregedő, jelentéktelen falusi bíró macacsságát, meglehetősen olcsó, mindennapi és aprócska viszontagságain keresztül. E komédia művészi értékét nem lehet összehasonlítani senki a „Két tucat vörös rózsával”, vagy pedig mondjuk rá a „Vakarccsal” (Scampoloval). Meséje távol áll attól, hogy alapvető minősége után, a való élet bármilyen komolyabb részletét adhat-

ná, vagy hogy rámutatna arra, ami ebben az életben negatív. Arról van szó, hogy a bíró úr állandóan meg akarja akadályozni egyetemista fia házasságát egy „közönséges” lánnyal (háztartási alkalmazottal) aki a házukba jár, míg végül ő maga vesz feleségül egy életes acsarkodó háztartási alkalmazottat. Itt van, természetesen, a postás is, aki leküld a torkán mindent, amit csak ér, s úgy részegesen elárulja a „szövetségeseiket”, a leányt és a leányzót. A nézők előtt elvonulnak a többi kellékek is, levelek, szitkok, csók, nénék, ármánykodások, bizonyítgatások, igazolások és így tovább.

Szemelőtt tartva a tényt, hogy a „Flóra” minden évben ugyanabban az időben ad egy ilyen előadást, elvártam, hogy alapos műkedvelői teljesítményt látok. De a „Flóra” lehetőségei szerényebbeknek bizonyultak az én követelményeimtől. Ami a rendezést illeti, ha mint olyanról beszélni lehetne, lépést tartott a szerzővel. Mi több, nem használta ki még azokat a lehetőségeket sem, amelyeket a szöveg nyújtott, hogy szebb, teljesebb és érdekesebb teljesítményt nyújtson és hogy kellemesebb, közvetlenebb hangulatot teremtsen. A színészek hiánvos felkészültséggel léptek fel és így természetes, hogy az általuk alakított személyek nem voltak eléggé meggyőzőek, szuggesztívek sem, nem érzékeltették az árnyalatokat. Ugyanezek a hiányságok kísérték a beszédet (különösen az intonációt, ami a francia nyelvben elég sokat jelent), ugyanúgy az arcjátékot, s még a test mozgását is. Egyszóval, mint műkedvelők, a szereplők képtelenek voltak beleélni magukat az adott helyzetekbe, a rájuk bízott szerep tolmácsolása közben. A díszletek és a kosztümök annyira le voltak egyszerűsítve, hogy némelykor az ízléstelenséggel voltak határosak, sőt nélkülöztek az előadott araggal való azonosságot és nasonlóságot is. Az a véleményem, hogy vajdasági falvainkban sikerebb színpadi teljesítményekkel találkoztam.

Másrészről, úgy látszik, azok a lányok, kik mellettem ültek s kikkel beszélgetésbe elegyedtem, nem úgy vélekedtek, mint én. Végtére is az ízléseknek nem kell egyezniök. Mert el kell ismerni, hogy a közönséget ez a darab kielégítette, egy kicsit azért, mert a szereplők jóismerőseik vagy barátaik, jobbára azért, mert ez a közönség nélkülözi a színházi kultúrát, az ítélőképessége is (mert a városnak egyáltalában nincs színháza), de leginkább azért, mert ennek a könnyű darabnak megvan az a jó oldala, hogy a kis-

emberhez közel áll és tetszik neki, abban az értelemben, hogy szórakoztató, és így elvonja a figyelmet a szürke, üzleties hétköznapokról. A nézőközönség az egész előadás tartama alatt zúgott, és kihasználva a kedvező jeleneteket, különféle megjegyzéseket

tettek egymásnak, a fiatalabbak pedig tapsoltak és „bátorították” amazokat a színpadon csokolózdási vagy szitkozódási jeleneteik közben. Ez és ilyen légkör uralkodott a teremben, melyet az előadás végeztével hamarosan elhagytam. *Pecinjacski Szréta*

Garay Béla

Színpadi maszkírozás

IDŐS SZEMÉLYEK ARCFESTÉSE

Ha a színjátszó idősebb személyt alakít, a szerep jellemének követelményei szerint kell maszkíroznia magát. Az idő múlása folyamán az emberi arc számtalan élettani változáson megy át. A pórusok nagyobbak, mélyebbek lesznek, megsokszorozódnak, a szemek sötétebbé válnak, a haj megöszül, a fogak meglazulnak, vagy kihullanak és ezzel az arc kifejezése is megváltozik.

Kíséreljük meg egy ilyen maszknak az elkészítését.

Vonjuk be az arcot alapszínnel, amelyet a szerep jellemének megfelelően az alapszínnek keveréséből állítunk össze. Idősebb egyének arcának színe eltérő a fiatal ember arcszínétől. Idősebb korban az arc elveszti világos, fiatalos színét és sötétebbé válik, sárgás, pergament-szerű lesz. Az idősebb ember maszkjánál figyelembe kell venni a homlokcsont megváltozását, amely idősebb korban beesetté kezd válni. Ezt ki kell hangsúlyoznunk. A beesettséget sötét színnel, kiemelkedett oldalait világossal (1. számú alapszínnel) vonjuk be. A szájszögletek mélyebbekké válnak és kissé leereszkednek. Ugyancsak lejjebb ereszkedik az arcpárna is. Ezeket sötét színnel hangsúlyozzuk ki, úgy hogy az arcpárnának és az áll közötti vonalat sötétvörös, vagy sötétvörös és kék keverékkel vékonyan meghúzzuk és kisujjunkkal lágyabbakká tesszük a vonalakat. Az állgödör két oldalát 1. számú alapfestéssel tesszük világosabbakká, a két kiugró rész közötti gödört, szürkés-vörös színnel kissé bevonjuk.

Az idősebb emberek arcát jellemző ráncokat lehetőleg az eredeti ráncok helyén húzzuk meg, illetőleg azokat hangsúlyozzuk ki vörös-kék, vagy vörös-barna keverékkel. Megerősítjük az orr két oldalától a szájszöglet felé vonuló ráncokat is, amelyeknek külső, az arcpárna felé eső részeit világos színnel kenjük át, miáltal a ráncok kiugranak.

A fülcimpát ugyanacsak bevonjuk 1. számú alapszínnel, hogy a fiatalos, rózsaszínű fület bregebbé tegyük.

Az idősebb ember maszkjánál a szemgödör feletti részt 3. számú alapfestéssel, míg a szem felső részének orr felőli tájékát barna, vagy barna-rezes keverékkel vonjuk be. A könnyzacskókat 1. vagy 2. számú alapszínnel festjük meg, alatta pedig vörössel húzzuk meg a vonalakat, miáltal kiemelkedőbbé válnak. A szemeknek a fül felé eső részén apró ráncokat (szarkaláb) festünk.

Bortváltatlan arcot úgy kapunk, ha a bortváltkozás helyét a hegyes retus-pálcával kék

és sötét-vörös pontokkal rajzoljuk tele, amelybe barna és fehér pontokat (minden színt külön-külön) helyezünk el. Ezt kreppel is csinálhatjuk; erről később beszélünk.

Foghijas száját úgy készíthatunk, hogy előzőleg száraz ronggyal gondosan letörölgetjük a bekenni óhajtott fogat vagy fogakat és ezután masztiksszal vonjuk be őket. Amikor a masztiksz megszáradt, rákenjük a fekete festéket a fog felületére.

Akkor is ilyen módon járunk el, ha arany, vagy ezüst fogakat akarunk festeni, azzal a különbséggel, hogy a fekete szín helyett aranyvagy ezüstszerű sztaniol-papírt ragasztunk fel.

Idős ember maszkjához tartozik még az öszes, galambőz, vagy vörös-öszes krepp használata is, amelyet a szerep jellemének megfelelő módon ragasztunk fel.

Az idős női arc maszkírozása ugyancsak ezen a módon történik, azzal a különbséggel, hogy a vonalakat lágyabban húzzuk meg.

Az idős maszkok bepuderozásához fehér, vagy sárga púdert (rizsport) használunk.

A maszkok készítésénél túlzásba menni nem szabad, mert esetleg nem kívánatos hatást érünk el vele, s illuziókeltés helyett bosszankodást váltanak ki a nézőből. Csak türelem, jóakarát, a feladat iránti szeretet kell hozzá és a színjátszó rájön, hogy egy jó maszk sikeres megoldása éppen olyan örömet szerez, mint valamely szerep sikeres lejátszása.

KÖVÉR EMBER MASZKJA

Először az alapfestéket rakjuk fel. Ezután az arcpárnákat világos színnel vonjuk be (1-es vagy 2-es alap). Ezután parasztpiros színből a világos folt körül kört húzzunk, amely a szájszögletből indul ki az arcpárna alsó részén át a fülig, majd fel a pofacsonton keresztül az orrig és onnan le a szájszögletig, így két körponti kört kapunk; egy kisebbet (világos színből) és egy nagyobbat (vörös színből). A kettő közé még egy harmadikat is helyezhetünk a 3-as alapszínből. Most ujjainkkal eldolgozzuk a körök éles vonalait és megcsináljuk a színek közötti átmenetet, hogy az egyik szín észrevéletlenül menjen át a másikba. A kövér emberek arca alul szélesebb, illetőleg kövérebb, mint a felső rész, ezért szükséges, hogy az alsó részt világosabban fessük, mint a felsőt.

SOVÁNY EMBER MASZKJA

Az arcot az 1. számú alapfestéssel vonjuk be, amelyet nagyon kevés sárga és világoskékkel keverünk. A szemgödöröket szürkés-kék

színnel erősítjük, a szemszögletet az orrnál fehér színnel, az alsó szempillát világoskék színű vonallal, a felső pillát fekete, vagy sötétkék vonallal húzzuk meg. Az orr két oldalát szürkés-kék színnel tesszük vékonyabbá és az orr élét 2. számú alapszínnel festjük át. Az arc beesettségét sötét színekkel erősítjük fel, a ráncokat szintén sötét színekkel húzzuk meg, míg széleit a 2. alapszínnel határoljuk.

A füleket, ha eredeti színük megfelel az alakítandó személy korának, nem festjük, ha pedig szükséges, az arcnál használt alapszínnel vonjuk be.

AZ ARC EGYES RÉSZEINEK FESTÉSE

A szemek festésénél első teendőnk, hogy kék, vagy barna festékekkel beárnyékoljuk a szemüregét, miáltal a szemgolyók erősebb kifejezést nyernek. Ennél a műveletnél nagyon kell ügyelnünk a szemüreg erősségére. Ha a szemüreg már természetből fogva mély, akkor kevesebb szürkét adunk, míg ha kevésbé mély, erősebben árnyékoljuk be.

Ha a szem nem eléggé nagy, vagy esetleg szabálytalan formájú, megfelelő festéssel nagyobbá, illetőleg szabályosabbá tehetjük. Nagyobbá úgy tesszük a szemet, ha a szem alsó pillavonala alatti részt körülbelül a közepétől a fül felé haladó irányban a 2. számú alapfesték felhasználásával meghúzott vonallal emeljük ki. Ezután sötétkék-barna, vagy fekete vonallal a szem alsó pilla-vonala alatt igen figyelmesen vékony, natározott vonalat húzunk a szem belső részétől a külső részéig.

A felső pilla vonala mellett fekete festékekkel a szem belső — orr melletti részétől a külső részig beárnyékoljuk a szemet.

A szem mélységét különféleképpen árnyékoljuk, illetőleg a festék szintjétől tesszük függővé, hogy milyen a paróka színe, a bőr színe, milyen az alakítandó személy külseje.

A szempilla alatti vonalak nem feltétlenül szükséges közvetlenül a pilla mellett végighúzódnia, a pillák és a vonal között hagyhatunk kb. egy mm szélességű szabad helyet, miáltal a szem nagyobbaknak fog látszani. Ellenkező esetben a tekintet bárgyúvá és félnékké válik.

Komikus egyén szemüregét világos színnel vonjuk be és a felső, valamint az alsó pilla vonala közepén egy-egy íkete pontot helyezünk el, miáltal a szem buta bárgyú és komikus tekintetűvé válik.

Ferde szemet úgy festünk, hogy a szem belső részén, az orr tövénél felfelé a szem felső részéig valamint a szem külső részén az arccsont felé eső részig seb-tapaszt ragasztunk, amelyet megfelelő alapszínnel vonunk be és megrajzoljuk a kívánt ferde szem vonalait.

Ha a színjátész szemöldökének formája nem felel meg a szerep jellemének, a szemöldököt a megfelelő alapszínnel vonjuk be. Ha ez a bevonás nem sikerül, szappannal vagy masztikszzal kenjük át és azután vonjuk be az alapszínnel.

A szemöldök formája különféle. Lehet ívelt, félhold-alakú, bozontos, szegletes, pipa alakú. A szerep jellemétől függ, melyik alakot választjuk.

A szemöldök rajzolásánál nem sima vonalat használunk, hanem apró kis vonalakkal rajzoljuk fel, mintha szörzetet rajzolnánk.

Rendes formájú orr: beárnyékoljuk az orr mindkét oldalát, miáltal megfelelő, természetes növesű orr alakját kapjuk. Ha az ábrázolandó személy fiatal, akkor sötét-vörössel, vagy sötét-vörös-barna keverékkel árnyékoljuk be. Lapos

orrát úgy kapunk, hogy az orr hegyé felé induló részt, valamint az orr hegyét világos alapfestékekkel vonjuk be, míg az orr homlok felé induló részét parasztpirosal sötétítjük be. Görbe orr ábrázolásánál az orr élen világos alapszínnel görbe vonalat húzunk, amelynek széleit sötétebb színnel árnyékoljuk.

Fitos orr festése úgy történik, hogy az orr alsó, szájfeletti részét sötét festékekkel vonjuk be (parasztpiros, kék-barna keverék), míg az orr hegyét világosabb színűre festjük. Az orrlyukak felső részét enyhén bevonjuk sötét színnel.

A fitos (pisze) orr előállítását még sebtapaszzal is megoldhatjuk olyanformán, hogy a keskeny tapasz-szalagot ráragasztjuk az orr hegyére, majd a még keskenyebbre vágott szalagot ismét erre ragasztjuk és amikor már eléggé piszenek találjuk az orrot, a megfelelő alapfestékekkel vonjuk be a tapaszt.

VONAL MINT KIFEJEZŐ SEGÉDESZKÖZ

A vonal, valamint a világos és sötét színek használata a festészetben is kifejező eszközként szolgálnak. Ezek egymással karöltve segítik a művész képének elkészítésében. Tehát valamely tárgynak vonalakkal való megrajzolása az árnyékolás segítségével kapja meg dombormű jellegét és a különböző színek felrakása által nyeri el színességét. De ezek a segédeszközök magukbanvéve is kifejező erővel bírhatnak. Vannak művészi alkotások, amelyek kizárólag vonalakkal, csupán árnyékolással, vagy kizárólag színekkel érnek el művészi hatást. Így van ez a színpadi maszkirozásnál is.

A festészet történetében a vonal, mint elsőrendű, de egyben a legegyszerűbb kifejezési eszköz szerepel. A vonalakkal való kifejezési mód a könnyed kifejezési formák közé tartozik, amelynél a reliefszerűségnek nincs különösebb szerepe.

A maszkirozásnál is nagy szerepe van a vonalnak, amelynek segítségével húzzuk meg arcunk egyes részeinek körvonalait, feltüntetjük az arc kiugró, vagy melyebben fekvő részeit, a ráncok jellegzetességét, a szem és a száj alakját. Tehát a színpadi maszkirozásnál a vonalak tisztán és világosan fejezik ki a megjászandó alak arcának egyéniségét. A maszkirozás bizonyos mértékben egyenlő a dekoratív arcképfestéssel, amelynek rajzát közelebbi, vagy távolabbi helyről nézi a közönség. A nagyobb nézőtérrel nézve csak a határozottabban hangsúlyozott maszkirozás válik élvezhetővé, míg a közelebbi helyről, kisebb nézőtérrel szemlélt maszknál (mint például a cirkuszi clownok maszkja) az éles vonalakkal megrajzolt arcfestés érvényesül.

JELLEMZŐ VONÁSOK KIEMELÉSE

Igen nehéz előre megszabott, kész utasítást adni jellegzetes maszkok elkészítéséhez, de néhány általános utasítás mégsem árt néhány jellem-maszk elkészítéséhez.

Példaképpen megemlítjük: a határozott fellépésű ember külsejében is megmutatkozik a határozottság. Hogy ezt maszkjában is jelezni tudjuk, helyes, ha a maszk elkészítésénél az arcnak éles vonalakat adunk, arcszínét egészségesnek, orrát kifejezőnek (egyeseknek, vagy görögösen kampósoknak) festjük. Szemöldökei éles vonalúak, tekintete határozott, szeméit élesen aláhúzzuk és sötétkékkel árnyékoljuk, szája keskeny, keményen határolt stb.

(Folytatása következik)

Két évtized

Húsz esztendő, két évtized nem nagy idő; még csak nem is egy egész emberöltő. Történelmi korfordulók határain azonban egy-két évtized is sorsdöntő cezúraként ereszkedik a korszakok közé. Ilyenkor az esztendők is szárnyat kapnak és sokkal többet tárnak fel a népek, országok, a társadalom életéből, mint korábban évtizedek egész sora, sőt egy egész évszázad.

A szárnyrakapott esztendők jegyében határoztuk el az aránylag rövid időszaknak, a HID eddig megtett húsz évének megünneplését, éppen diadalmas népi forradalmunk 1954-es ünnepi esztendejében. Fel akarjuk jegyezni a HID történetét, mert úgy érezzük, hogy ennek a folyóiratnak élete és szerepe túlnő egy egyszerű, időszaki sajtótermék történetén és erősen összeforrt a haladó gondolat elterjedésével ezen a tájon már a második világháború előtti időszakban. A haladó eszmék elterjedésének, amelyeket a Kommunista Pártunk emelt magasra, Tito elvtárs kezében s amelyek diadala szocialista Jugoszláviában megvalósult. Fel akarjuk jegyezni mindezt, hogy erőt merítsünk a további munkára.

A HID különösen az 1936-1941 közötti időszakban nemcsak folyóirat volt, hanem mozgalmat is jelentett — mozgalmat, amely hasonlóan hazánk más tájain is fellángolt — mozgalmat, amely a maga éles antifasiszta irányzatával, a marx-lenini tanításon és az osztályharc eszméjén alapulva, elvégezte a differenciálódást a tömegek egy részében és sokakat tett alkalmassá az ellenállásra, harcra. A HID-gárdából is sok áldozatos harcos került ki a fasiszta megrohanás és népi forradalom óráiban. A folyóirat mindenkor „híd” tudott lenni a szláv és magyar dolgozók, a falu és a város között; híd a szláv és a magyar népi kultúra között, híd a múltból a jövőbe.

Mindezt elmondják az itt következő oldalakon a régi HID-gárda életbenmaradt tagjai; feljegyzik a hősök és mátyók nevét is ebből a gárdából, feljegyzik a HID egész történetét. A szerkesztőség ugyanakkor az ünnepi számban a HID háborúelőtti szakaszából vett írásokkal illusztrálva, bemutatja a folyóirat akkori arculatát.

Az ünnepi órákban azonban ne csak az emlékezés szólaljon meg. Ne csak a régmúlt HID-at idézzük — beszéljünk az új HID-ról, mely a felszabadult hazában 1945 óta megszakítás nélkül megjelenik. Arról a folyóiratról, amelyet a diadalmas forradalom fontos, új őrhelyre állított a szocialista kultúra megvalósításáért vívott harcban. Ez a HID részben irodalmi és művészeti, részben kritikai és társadalomtudományi jellegével most már közel egy évtizede mint általános szocialista fejlődésünk egyik kulturális sajtóorgánuma végez nevelő, felvilágosító és esztetikai-gyönyörködtető feladatot a vajdasági magyar dolgozók körében. Ápolja az ittlakó népek kulturális közeledését, otthona a vajdasági magyar íróknak és művészeknek s társadalomtudományi síkon is kifejezője fejlődésünknek és haladásunknak.

A HID harcos szerepe távolról sem záródhatott le a diadalmas népi forradalommal: új helyzetben, új körülmények között küzdő folyóirata kell hogy maradjon

a szocialista demokrácia mind teljesebb megvalósulásának, a differenciálódást továbbra is el kell végeznie az osztályharc jegyében és főleg harcosszerve kell hogy legyen a ma művészetének.

A társadalmi közösség fokozott anyagi segítsége támogatja a HID ilyen eszmei célkitűzéseinek megvalósítását és lehetővé teszi, hogy a lap izléses köntösben, kibővült tartalommal a szocialista kultúra magyarnyelvű orgánuma legyen a Vajdaságban. A HID az igényesebb olvasórétegre támaszkodva részletesen, terjedelmesen és mélyrehatóan kell hogy feldolgozza, megvilágítsa mai életünk problémáit, tisztázza és helyére állítsa az úgynevezett kultúrörökség kérdését; fontos feladata marad a művészi alkotások közlése is. Mindehhez bizonyos közönségnevelő munkát is kell végeznie, kinevelnie azt az új olvasóréteget, amely a folyóiratot a jövőben fenn kell hogy tartsa. Ennek már mutatkoznak némi biztató jelei, bár éppen ez a folyamat a leglassúbb és az új HID legnehezebb problémája.

A HID elmúlt húsz esztendeje legyen az a nagy erkölcsi erő, amelyre támaszkodva a folyóirat a maga szerepét a jövőben betölti és teljesíti.

A HID szerkesztősége

HANGYA ANDRÁS:

Kifliárusok (pasztel)

Lévay Endre

Indulás

Úgy született, mint egy mozgalom gyermeke.

Nem tőkés vállalkozás szülte, nem is az irodalom széplelkű és kövérszényű mecénásai — mert ilyenek nálunk nem igen akadtak —, hanem egy maroknyi fiatal, akiket a munka, a szegénység, a tennivágyás és ennek bátor hajtása: a haladószelem hozott egyfödél alá.

Nem volt ennek az ifjúságnak sem pénze, sem ideológiailag fölkészült munkaközössége ahhoz, hogy lapot indítson, mert az érés legelején tartott, amikor egy-egy fölolvadás, fölbukkant, „eltévedt” könyv, színpadi mű, vers, vagy akár egy meghitt baráti összejövetel elegendő volt ahhoz, hogy újratermékenyítse.

A harmincas évek elején jártunk. Éppen húsz éve. Május volt és a Népkör mint ennek az ifjúsági mozgalomnak a gyűjtőhelye úgy elcsöndesedett, eltikkadt, mint a tűző nap melegétől ez a paraszti táj. Nehézkessé, mozdulatlaná vált, mint a por, a homok, a föld és a sár. Mi mindent kellett itt annak leküzdenie, aki az út-törő szerepére vállalkozott? De ezt akkor még az sem tudta, aki az indulók körében volt, mert ebből a kis kezdeményezésből még nem lehetett látni a távlatokat, hogy hova, merre vezet az út egy vidéki egyesület szürke falai közül. Mert e falak között az emberek egyszerű polgárok voltak: intellektuelek, iparosok, kisgazdák, alig pár munkás. Ha végigfutott rajtuk a tekintet: sehol egy kitörő koncepció. A vidék egyhangú simaságát tükrözték ők is, az egysíkúságot nem zavarta meg sem a szellem, sem a képzlet hullámszáma. Köztük a munkások oly kevesen voltak, hogy az ember félkézen is megszámálhatta volna. A munkásságnak csak egy kis része fordult a Népkör felé; azok, akik a kispolgári környezetben magukra találtak, és tovább — azok, akik fölfigyeltek az ifjúságra és bíztak abban, hogy az apró kis kezdeményezésből, a becsületes szándékú munkából a haladó szellem művesei nőhetnek ki.

A belső sovíniszta érzelmek és a revizionista nemzeti vágyódások mellett volt itt a liberális szellemnek is valami hagyománya. Nem sok, ha kissé elmosódó is, és messze, másfelé hullámszó, de ható tényező, amely beszűrődött az egyesület falai közé és megnyerte, vagy megejtette azokat a fiatalokat, akik a nyomorúságos élet útvesztőiből kiutat kerestek, és még nem ismerték föl a kapitalizmus szörnyű ellentmondásait.

Az ifjúság helyzete volt a mozgalom gyökere, és az az erő, amely egyre tovább vitte a fejlődés útján. A munkanélküliség, a kizsákmányoltság, a lebegés két világ között, kilátástalanul és vígasztalanul. Kisemberek: iparosok, kiskereskedők, munkások és szegény intellektuelek gyerekei mi másban is, mint csak a nyelvben és a dalban látták azt, ami magyar. Hiszen költőjük, Ady, a szláv, oláh és magyar bánatot egy bánatnak mondta, ez volt a Dunamedence és a még alig értett és alig ismert szláv költők is erről a bánatról írtak. Jován Popovics, Krlezsa, Racin, Andrics, és annyian mások hasonló fájdalokról, panaszokról és ugyanazon készülő lázadásról daloltak. Így találkoztak az eszmékkel az irodalomban, a politikában: az életben, ha kívülről nem is voltak sokan szószólói ennek az egymásratalálásnak. Nem volt nehéz találkozniok, hiszen megtanította erre őket maga az élet. Úgy mondom, ahogy volt: egy-két könyv, folyóirat vagy könyvatos röpirat tépte le szemükről a hályogot, — vágta föl nyelvüket.

Afféle szedelődzködés volt ez; az erők gyűjtése és kipróbálása arra, hogy hangjuk messzebbre szóljon. Szerették volna magukat megmutatni, hogy mozdulásukra másutt is fölfigyeljenek; hívás, toborzó vagy a szervezés kezdeményezőinek hangja, amelyben nem voltak elvont irodalmi törekvések, és csak irodalomni törek-

vések, mint más lapokban, hanem társadalmat mozgó tervek a maguk kis, vidéki méreteiben.

A szélesebb horizontokról így szűkült le az egész egy kis képre. Szabadkán sokáig beszéltek arról, hogy „négy-öt ifjú összehajolt...” és elhatározta, hogy lapot indít. Nem volt ez könnyű dolog pénz nélkül, és megfelelő erő nélkül; a magárahagyottak minden fogyatékossága megmutatkozott a kezdeményezésen. Mindössze két iv, harminckét oldal, újságpapíron, egyszerű szedés; néhány írás, vers, karcolat, levél, lapszemle, könyvismertetés, és az ára csak három dinár.

Ez volt a HID első száma 1932 májusában.

Kilencszáz példány nem volt nagy szám, és nem is volt elég nagy szó arra, hogy igazi visszhangot keltsen a Vajdaságban. Nyiszlett kis lap, szürke, szerény: írói névtelen emberek, akiket csak Szabadka ismert és talán Szenteleky pár irodalmi szárnypróbálgatásból. Ablakot kellett törni a visszhanghoz, hogy jelenvalóságára fölfigyeljenek. De hogyan, amikor az egyesület felelős vezetői (legalábbis azok, akik magukat hivatalból vagy „földről” felelősöknek nevezték) mindig úgy beszéltek erről az indulásról, mint a becskeréki magyar fórum ülésén, amikor a szabadkai kiküldött beszámolója során előhúzta zsebéből a „HID” első számát és fölényes mosollyal mutatta a „magyar dolgok intézőinek”:

„Itt van. A gyerekek lapja...”

Ezek a „gyerekek”, ha kissé naivan is, de mindjárt az első számban megmondták, hogy tovább, távolabb látnak, mint ők. Elmondják ezt őszintén és hitelen az 1934 májusában megjelent bevezető sorok:

„Hidat verünk a keserű ma és az ígéretes holnap között tátongó szakadék fölötte, hogy elérjük a boldogabb jövőt. Hidat verünk a régi és az új kultúra, az idősebb és az ifjú nemzedék fölfogása közé, mert meggyőződésünk, az ifjúságnak nem az a föladata, hogy romboló csákánnyal rohanjon mindannak, amit a régiek építettek, hanem az, hogy a munkát ésszel és erővel az eljövendő nemzedék igényei szerint folytassa. Hidat kívánunk építeni a magyar és a délszláv nép és kultúra közé, hogy a két nemzet műveltségi kapcsolatai még szorosabbá váljanak. Hidat akarunk építeni a korok, életfölfogások, nemzetek — hidat ember és ember közé.”

Ezek a szavak nem veszték el nyomtalanul, hiszen elég sokan voltak már, akik ilyen szólításra vártak. Ma már úgy tűnik, — ha visszatekintünk arra az időre —, hogy csak az indítás hiányzott az induláshoz; valaki valamilyen formában megkezdje a munkát, hogy a kezdeményezésből tett kerekedjen és kiemelkedjen a bácskai mozdulatlanból.

Az első időben, a kezdő lépéseknél a lap az értelmiségre támaszkodott. Nemcsak az egyetemi hallgatók jelentkeztek, jöllehet, az első hónapokban főleg tőlük érkezett támogatás és igyekeztek át is vinni a köztudatba, hogy az egyetemista ifjúság mozgalmáról van szó. Annak a szava volt a hangosabb, aki közelebb állt a néphez, ha a „népet” politikai szölamként azok is emlegették, akiknek csak ürügy volt és szemérmetlenül hazug kortesfogás. Természetes, hogy kialakult a „jobb és bal”, mert a nacionalista, revizionista, fasiszta törekvés hamarosan fölüttötte a fejét.

A főiskolások mellett nemsokára jelentkeztek Vajdaság kultúrmunkásai. A falu és a kisváros szellemi „színe-java”, aki már tekintélyénél és szerepénél fogva sem maradhatott ki abból, hogy az új lap ott legyen az asztalán. Egyik is, másik is úgy vélte, hogy ez az ő élete tükrözője lesz. Az egyik becsületes szándékkal föl akarta tárni a falut, szoba akarta hozni a nép eltakart életét, öntudatosítani, tanítani akart; a másik a kispolgári nemzeti ábrándozásnak, a rejtett revizionista törekvéseknek akart teremteni jó porondot, ahonnan majd alkalomadtán utat tör magának. Vajdaságban külön utak és külön törekvések kerülgették egymást, olyanok is, amilyenekkel csak a maradiságában és vaskalaposságában megfeneklett paraszti vidék tudott megmutatkozni. Amíg nyílt színvallásra nem került a sor, addig akadtak olyan kísérletek is, hogy ügyvédbojtárok, laptudósítók, tanítók és filiszterek éppen a HID-on keresztül akarták kiszélesíteni a jámbor mezben jelentkező kispolgári törekvéseiket. A szereplési vágyon túl, vagy azzal együtt, természetesen magukkal hozták kispolgári ideológiájukat is s ahogy nőtt a számuk, úgy erősödött az a szándék, hogy a lap hasábjain egyre inkább szóhoz jussanak. Céljuk az volt, hogy előbb semlegesítsék a haladó szellemet, azután megkaparintsák a lapot és teljes

egészeben átvigyék a Horthy-fasizmust sóvárgók vizeire. Ebben a legnagyobb hangadó a zágrábi egyetemista kör volt és az újvidéki „Reggeli Újság”, majd a véres uszító Nagy Iván, fasiszta lapja, „A Nép”.

Amennyire ezt harcnak lehetett nevezni, ez volt a „HID” első harca, hogy kitörjön a polgári keretek közül és megtalálja a munkássághoz vezető utat. A hadakozásban éppen azzal erősödött, hogy a munkásmozgalom harcosai rokonszenvvel kísérték az erőpróbát, melléje álltak és átsegítették a legnagyobb nehézségeken.

A „HID” ebben az időben — 1936-ban — 1200 példányban jelent meg, s amilyen arányban emelkedett a munkásolvasók száma, olyan arányban maradoztak le körülötte a fékező erők, hogy kitartson mellette tovább a haladó értelmiség. Voltaképpen a „HID” programja is ekkor kezdett valósággá válni, a szavak tartalommal teltek meg és a háromdínáros „újság” így, de sokszor kézzől-kézre járva eljutott a legszegényebb olvasóig. Ingyen, vagy fillérékért.

Sárguló lapok. Kevés, nagyon kevés maradt meg belőlük, mert a Horthy-fasizmus idején elemésztette a tűz, hogy nyom ne maradjon a vérebeknek. Ma már el sem hinné az ember, ha a pár meglelt számot lapozza, hogy egy sovány, harminckétoldalas, újságpapírra nyomott lapba mennyi minden belefér. Fialat írók, költők, műfordítók, festők, rajzolók, karikatúristák, linómetszők egész népes tábora sereglett köréje. Az ismeretlenségből kinőttek a nevek és a „HID”-dal egybeforrtak. Az irodalmi folyóirat, a Kalangya — eleinte — fölülről nézett le rá; a napisajtó szürke, egyhangú kommunikében emlékezett meg róla, voltak, akik nem akartak tudomást venni róla, de annál inkább a rendőrség vizsla szeme, az ügyészség, a cenzura. Egy-egy tanulmány, vers, elbeszélés vagy útleírás megjelenése után nem egyszer a hajszá indult az írók ellen. A gyengébbek bátorságot nyertek, hogy hangosabban szóljanak. Az igazi visszhang erre éppen ott támadt, ahonnan az író témáit merítette, a nép között. Ha kínlódva, botorkálva és verejtékkal is, de épült a híd az új világot váró népek, és új életet építő emberek közé...

Húsz esztendeze, ha ormótlanul is, de lerakták az első pillért.

A szervező és harcra mozgósító „HID“

A „HID“ a forradalmi elvek tisztázásának éveiben

A Vajdasági magyar dolgozó ifjúság a nagy gazdasági világválság esztendeiben megkezdte eszmélkedését. Szörnyű esztendőket selylett át ez az ifjúság az állástalanság és kilátástalanság királyi diktatúrájában. Az egészséges ifjúi ösztön útválasztásra serkentette. Mivel dogmák, szűktávlatú előítéletek nélkül keresésre határozta el magát, a két világnézeti frontra szakadt Európa szellemi arcvonalainak tisztábbik felén kötött ki, a haladás arcvonalán, a demokratikus törekvések arcvonalán. Egy sereg kisebb lélegzetű folyóirat-kísérlet után, szélesebb célkitűzésű folyóirat-mozgalom indítására határozta magát. A válságokat erősen érző vajdasági városban, Szabadkán, megalapította új folyóiratát, a „HID“-at. A HID már kezdettől fogva mozgalmi lapnak vallotta magát, s egyetlen pillanatra sem zárta el hasábjait az egészen komoly problémák megvitatásától. Ez mindjárt kezdetben erjedést idézett elő a lap köré gyülekező fiatal erők soraiban. S a kezdeti HID legnagyobb érdeméért éppen ezt a tényt lehet és kell leszögezni, hogy a vajdasági szellemi életben elősegítette a maga idején az osztódást. A haladás és a maradiság iszonyú küzdelmében a választóvíz szerepét játszotta: a fasizmushoz szító elemek elvesztését eredményezte mindjárt kezdetben a HID munkája, s a haladó erők bátor sorsvállalását tűzte ki, tudatos föllépését készítette elő.

Már a kezdő hónapok után a betiltott haladószelemű lapok munkatársai (egyelőre és később is főként álneveken) megkezdik cikkeik beküldését a HID szerkesztőségébe. Az egészséges nézetű intellektuel fiatalok és a munkásírók és munkásújságírók együttműködéséből tartós szövetség lett. A HID a harmadik évfolyamában már teljesen a tudományos szocializmus tanításait elfogadó munkatársi tábor befolyása alá került. Lassú átszervezéssel, hosszan tartó megbeszélések és éles eszmecserék után, belső palotaforradalom nélkül, élre a marxizmus hívei kerülnek, akik az egészségesedő jugoszlaviai baloldali mozgalom magyar nyelvű ideológiai lapjává kezdik átalakítani a népszerűsége szert tett HID-at.

Amikor ez a törekvés egész nyilvánvalóvá vált, s az akkori agyoncenzurázás ellenére is tisztuló világnézet tételei kezdték megvilágítani a vajdasági magyar dolgozók útját, örült zenebona csapott föl a tolláskodó jobboldalon. A haladóbbakkal eddig közös népies vonalon menetelt, de jobbra húzó (főként főiskolás és egyéb intellektuel) elemek kénytelenek színtvallani, s ezt meg is teszik a HID elleni vagdalkozás keresztműzében. Mindenféle gáncsoskodó számonkérés, mocskolódás burjánzik föl a jobboldali sajtótermékekben a HID kezdő és későbbi szerkesztőségi tagjai ellen.

De az egyre tisztultabb világnézetet valló gárda megingás nélkül vonul előre, válaszlai méltóságteljesek és higgadtak. Hamarosan a HID jelenti a tisztességesebb vajdasági magyar sajtó központi szervét. Befolyása kiterjed az üzletiesebb napisajtó egy részére is. A legtekintélyesebb és legelterjedtebb polgári lap, a NAPLÓ, amely jóideig agyonhallgatta a HID munkáját, lassan megnyitja kapuit a HID baloldali munkatársai előtt, s a HID következetes antifasiszta állásfoglalása némileg kihat azon éveken a NAPLÓ hasábjaira, ahogy kihat az ÚJ HIREK hasábjaira is. A KALANGYÁ-val összekötötést keres és talál a HID szerkesztősége és erre az erősen konzervatív irodalmi lapra is fölfrissítően hat a népfronti szellemmel való érintkezés. A NÉPSZAVA című munkás hetilappal pedig (A NÉPSZAVA-nak különösen a földmunkásság megmozdítása körül voltak nagy érdemei) erős fegyverbarátságot köt ezidőben a HID központi szellemi gárdája és vidéki terjesztő-kádere is. A HID-nak a második világháború előtti harcok időszakában az volt a legfőbb érdeme, hogy nemcsak legelőretoltabb szellemi bástyája volt magyarul a vajdasági haladásnak, hanem az eszmei tisztultság olyan központi tűzhelye is, melynek fénye abban a sötétedő korban kihatott minden tisztességesebb embercsoportosulásra, munkaközösségre. Haladó lap volt, amely a vajdasági szláv népekkel való testvériséget építette

egy pillanatra sem szűnő buzgalommal. S a hitleri téboly pillanatnyi sikerei idején élesen szembehelyezkedett a HID az antiszemitizmus vadállati tanával is.

Vajdasági magyar író-munkatársai mellett, megszólaltatta a HID a külföldi haladó magyar irodalmat is, de mindenekelőtt a jugoszláviai testvérnepek íróinak munkáit hozta fordításban hónapról-hónapra. A vajdasági magyarok a HID hasábjairól tanulták meg ismerni a szerb-horvát irodalom élharcos íróit, de még a makedón népi irodalom akkori jelesei is megszólaltak magyar fordításban. A kiváló vajdasági szerb író, Popovics Jován munkatársa volt a HID-nak. A nagy horvát író, Krlezsa Miroszláv számos írása a HID-ban lelte első magyar közlését. A tragikus-végű horvát parasztíró, Mihovil Pavlek-Miskina, a makedón munkásíró Koszta Racin stb., stb. egyaránt bemutatásra kerültek a folyóirat hasábjain. Fordítói tevékenységével, önálló és eredeti munkái mellett, különösen kitűnt Lőrinc Péter.

Szláv néptestvéreink íróinak nevei, akikkel a népfőszabadító háború előtti HID hasábjain találkozunk, vagy tisztelt vértanúi és hősei a jugoszláviai irodalomnak, vagy ma is élenjáró, kiváló építői a szocialista kultúrának. De nemcsak a szláv író-munkatársak, hanem a szláv szervezők is gyakran testvéri segítséget nyújtottak a HID-nak. Szerb tanárok, tanítók vállalkoztak a terjesztésre ott, ahol a reakció megakasztotta a magyar terjesztők működését. A szerb és horvát haladószellemű lapok szerkesztőségeivel ugyancsak élénk összeköttetés volt a HID-nak.

Az eszmék érlelése, a teljes világnézeti tisztulás kora egybeesett a spanyol polgárháború legélesebb föllángolásával és a fasizmus mind merészebb, támadó föllépésével szinte egész Európában. Szív és ideg kellett ahhoz, hogy a megkötlyegsodott kispolgárság készülődő rohamcsapatai előtt, a soknemzetiségű Vajdaságban a becsületes dolgozók nevében kiálljon a HID gárdája és magyarul is „ne tovább”-ot kiáltson oda a jobbra tolódó világnak. Az uszításnak, a jobboldali tömegbolondításnak csúnya hullámaiban az „Ár ellen” állt ki a HID.

Egész Jugoszláviában haladó vonalon valami szellemi frissülés következett be akkoriban, különösen az 1937. évtől kezdve. A HID szerkesztőségében is fölfokozott hévvel fejlődött a baloldali folyóirat sokágú tevékenysége. A haladó irodalom csengő szava a legkisebb demokratikus lehetőségek mellett is messze hangzott már. Az egész országban Tito elvtárs vezetésével megújult Pártvezetőség veszi át a munkásmozgalom irányítását és minden haladó megmozdulás az eddiginél figyelmesebb támogatásra lelt az öntudatos pártmunkások részéről. A világnézetileg érett HID szerkesztőségi tábora is erősen kibővül. A derék, szorgalmas Simokovits Rókus kezéből a még lendületesebb szervező és nagyobb fölkészültségű harcos és publicista, Mayer Ottmár veszi át a szerkesztést. Egyre újabb és újabb fölkészült emberek tolla csatlakozik a vajdasági magyar dolgozók lelkiismeretévé nőtt lapmozgalomhoz és vigyázó szeme őrzi a haladó szellem útját.

A HID egyik főmunkatársa ekkoriban Papp Pál is, a későbbi néphős, aki illegálisan Szuboticán tartózkodván, jónéhány irányadó írásában döntő jelentőségű, egész további működésünkre kiható munkával vitte előre a HID mozgalmát.

Persze álnevéken írt a legtöbb HID-cikkíró és munkatárs, sokszor a szerkesztőségi tagok is, mert a rendőrségtől és cenzurától kellett védeni a lapot, márpedig az ismert baloldaliak nevének föltüntetése megnehezítette volna az írások közzétételét.

Nehéz lenne megszámolni, időrendi sorolásban elmondani a kisebb és nagyobb eseményeket, adatokat, tényeket, megnevezni mind az írásokat és embereket ezekben a cselekvő években. De bátran állíthatjuk, hogy nem volt tisztességes demokratikus kultúrember, magyar forradalmi harcos, haladó író vagy más becsületes közéleti munkás, aki valamilyen módon ne került volna kapcsolatba a HID-dal. Az egész akkori történelem minden lépésével a HID körül döngött és a HID-ban visszhangot kapott, amennyire csak a cenzúra engedte. Az új, „átkozott aesopus-i nyelvet” is (ahogy Lenin nevezte) elsajátítottuk. Ha nehezen is, de lassacskán megtanultunk úgy írni, hogy a mi eszmekörünkben élő egyszerű emberek is megértették, miről beszélünk s a cenzor előtt írásunk mégsem volt mindig teljesen vörös posztó.

Maga a lap tartalmilag igen változatos és sokoldalú ekkoriban. A rövidebbéletű NÉPSZAVA betiltása után ugyanis a megszállás előtti utolsó esztendőig egyetlen magyar mozgalmi lap a HID. Ezért közleményeiben rövidsége és sokoldalúságra kell törekednie. Ez a sokoldalúság abból is következett, hogy az öntudatos

dolgozók az újfajta pártvezetéssel a legális tevékenységnek ezerféle módját lelték meg. A HID serkentően hatott a szakszervezeti kultúrtevékenységre (munkásművelődés, szavalókórus, fölolvadások, népszerű szemináriumok, munkásvezető-iskolák stb.) és jónéhány magyar kultúregyesületre is.

A HID szerkesztősége mozgó-könyvtárakat indít útjukra. Szerény ládába csomagolt kicsiny könyvtárak ezek, de a haladó szellem, a forradalmi gondolat magvait hintik el. Széles tudósítóhálózatot fejleszt a szerkesztőség. Terjesztőbizottságokat szervez. A terjesztőbizottságok egy-egy haladó kultúraktívát magvát képezték. A terjesztői százalékokból ezek a bizottságok könyveket vásároznak, sőt a HID központi sajtóalapját is gyakran ebből a jutalékból erősítik. A terjesztőbizottságok járási értekezleteket tartanak, ahová a HID kiküldötteket meneszt. Sajtókonferenciák és terjesztőértekezletek nyomán mindenütt föllendül a kultúr munka és mellette a szocialista eszmék szervezett, tudatos terjesztése. A belgrádi magyar főiskolások egyesületében, a „Bólyai Farkas”-ban Hangya András festőművész vezetésével széles terjesztő hálózat épült ki, s még a fővárosi magyar munkások között is terjesztették a HID-at. Hangya András különben mint a lap illusztrálója is gyakran közreműködött. De egész sor ma már neves képzőművész és illusztrátor vett részt a HID szállításában, mint Almási Gábor, Ács József, Kovács Sztrikó Zoltán, Boschán Sándor stb.

A zágrábi magyar főiskolások egy csoportja is — az erősen jobboldali magyar diákegyesületről leválva — a HID eszméihez csatlakozott és haladó rendezményeiben ezt ki is fejezte.

Megrázó erejű kordokumentumok ebből az időből az ipari- és földmunkások életirásai és beszámolói. A programcikkek mind a lelkiismeret szavát hangoztató kiáltványok. A versek prófétikus ünnepi beszédek. S iszonyatos vádiratok a fasizmus gátlóitól való beszámolók.

Ébresztgető szavakkal állt ki az írók, költők szavával a HID, és ha olykor a kortársi szót elfojtotta a cenzúra, a multból idézett váteszek szavával buzdított vagy józanított ítélkező, prófétáshitű szemelvényeivel a HID.

Vajdaság őszinte történetét ismerteti folytatásokban a folyóirat, különös tekintettel az ittélő népek testvériségére. Megismerteti a vajdasági földmunkásmozgalmak történetét is. Különböző közleményekben a magyar mult reális fölmérését végzi. A falukutatói cikkekben éveken át a gazdag Vajdaságról szőtt hamis legendákat tépi le. A bőventermő földek falvai iszonyú elesettségben élő szegénynépének sorsáról hoz cáfolhatatlan helyzetképet a falukutató.

A jugoszláviai és közelebről a vajdasági szépirodalmi közlemények mellett gyakran találunk a világ távolabbi népeinek haladó irodalmából szemelvényeket. A közgazdasági cikkek és a világpolitikai szemlék pedig a világ minden, jelentősebb gazdasági, politikai és társadalmi változásáról tudósítást hoznak. A „Figyelő”-rovat a kulturális élet fontosabb mozzanatait ismerteti. Film, színház, kultúrrendezmények stb. értékelését dolgozza fel ez a mozgékony rovat. A könyvbírálat sem ritka ekkor a HID hasábjain. Persze inkább az eszmei tisztázódás szempontjából fontos könyvek ismertetése, bírálása a cél. A „Krónika”-rovat rövid hírekben (sokszor célzatos egymásmellé állításban) a társadalmi élet legkülönbözőbb területeiről közöl érdekességeket, mindig a tanulságok levonására adva alkalmat.

Esztendőnkön keresztül, de különösen az 1937-38-as évtől kezdve egyik főhelyet foglalja el a HID-ban a Szovjetunió mindenirányú népszerűsítése. Mint az egyetlen szocialista állam, a világ munkásosztályának, így a jugoszláviai munkásosztálynak is akkor érdeklődése homlokterében állt a Szovjetunió. Ki sejtette akkor még a szörnyű eltérést a szovjet-propaganda és a szovjet-valóság között? Sztalinék bürokratikus kasztja, amely lassanként a maga eszközeivé süllyesztette mind az októberi forradalom vívmányait, elképesztő intézkedéseivel néha meghökkenett ugyan a világot (lásd a trockista-perceket, Zinovjevék, Bucharinék kivégzését, a Szovjetbe menekült emigránsok írtását, stb., stb.), de mi akkor a HID-ban tiszta hitünkkel jóra magyaráztuk a rosszat. Ha egy-egy tárgyilagos nyugateurópai író könyvet írt, s könyvében a szovjetnagyhatalom életének bizonyos elfajulásáról, egyes szocialistaellenes jelenségekről adott hírt, mi a HID-ban akkor becsületes és lojális állásfoglalásunkhoz híven, az illető író megcáfolni igyekeztünk.

Az 1939-es esztendőre naptárt adott ki a HID. A naptár sokféle hasznos és szórakoztató közlemény mellett, politikai, közgazdasági és más tudományos kérdé-

sek népszerű földolgozásával igen fontos olvasmánynak bizonyult és jelentős politikai küldetést végzett. Persze a csendőrség is hamarosan értesült erről és a naptár falusi terjesztése roppant akadályokba ütközött. A HID-naptár közleményeinek egy része a mitrovicai fegyintézetből jött, az ottani kommunista politikai foglyoktól, akiktől már előbb is jónéhányszor hozott a HID kitűnően megírt tanulmányokat, értékes fordításokat stb.

1939-ben indul meg a HID kiskönyvtára. Petőfi, Ady, József Attila ismertetését és verseit hozza a kiskönyvtár. A magyar jobbágyság kialakulását dolgozza föl, az új becsületes tudomány megvilágításában. Fazekas Mihály: „Ludas Matyi” című népies éposza, a néptömegeknek ez a mindenkor kedvenc olvasmánya is ebben a sorozatban jelenik meg. „Erdély multja és jelene” címen a román és magyar néprétegek együttes forradalmi harcait ismerteti a sorozat egyik füzeté. A HID kiskönyvtárában jönnek második kiadásban e sorok írójának versei is. És e sorozatban jelenik meg az „Sz. Sz. Sz. R.” című füzet, mely a Szovjetunió őszinte ismertetése kívánt lenni. Mi akkor még, mint Jugoszlávia minden tisztességes baloldali fia, teljes lélekkel kiálltunk a szovjetállam mellé, pedig a királyi rendőrállam erőszakserveivel állandóan fenyegettek bennünket és időnként le-lecsaptak sorainkra.

A HID kiskönyvtárának füzetei óriási érdeklődést keltettek az olvasók körében. Nagyon olcsó áron, többezres példányszámban keltek el e kiadványok és világos földolgozásban, friss igéikkel, költészettel és tudománnyal a vajdasági magyar dolgozók fölvilágosítását szolgálták.

Szerkesztőségi központjában harcolva a cenzúrával és az anyagi nehézségekkel, vidéken a csendőrség intézkedéseivel és a terjesztés ezernyi más nehézségeivel küzdve, a HID minden hónapban rendszeresen ott volt az olvasók asztalán. Sőt az 1940-es esztendő derekán megpróbálkozott a szerkesztőség a HID kéthetenként megjelentetésével is. Az események ugyanis olyan gyorsan követték egymást, a történelem változásai megindult és egyre szélesülő második világháború éveiben olyan gyors lendületet vettek, hogy a havi folyóirat nem volt képes elég gyorsan követni a fordulatokat, gyorsan megértetni a történelmi lépések lényegét. A megszigorított cenzúra azonban veszélybe hozta a kéthetenként megjelenő HID egész létét. A kéthetes HID aktuálisabbá vált szövegével veszélyesnek látszott az uralkodó osztály számára. Ekkor kényszerűségből ismét visszatért a HID a havonkénti megjelenésre. De alvállalatot létesít a szerkesztőség, egy kéthetenként megjelenő képeslapot, a „VILÁGKÉP”-et. Ez a nagyobb formátumú képeslap végzi aztán egy ideig a frissebb hírszolgálatot, míg a HID továbbra is az alaposabban megfontolt, világnézeti-leg irányítóbb írásokat közli, jelentős szépirodalmat ad és bíráló szóval nyúl a fontosabb társadalmi, művészeti és irodalmi kérdésekhez.

A békéért való következetes harc a HID minden egyes számában megnyilatkozott ezekben a világgyújtogató esztendőkbén. A békéért való harc egyik fő cikkírója, a szépirodalmi munkásságával is már figyelmet keltett fiatal munkásíró és költő, Thurzó Lajos volt.

Városunkban nagy érdeklődés kísérte a HID munkáját. De a HID olvasóinak többsége ezidőben egyre inkább a falvakban volt. S ha még némely évben a statisztika szerint több példányban fogyott is a HID a városban, az akkor többbizben kibocsátott kérdőívek és lefolytatott körkérdések beérkezett válaszai bizonyították, hogy 15-20-25 olvasó jutott falvakon egy-egy HID-példányra. Ezek szerint a tényleges olvasótábor zöme falun volt és ez cáfolhatatlanul bizonyítja azt is, hogy a HID nagy befolyású mozgalmi közlöny szerepét vitte ebben az időben. A tömegek lapja volt.

1940. decemberében letartóztatták Mayer Ottmárt és a HID szerkesztőbizottságának egy részét forradalmi munkásságukért. Hónapokig kínozták őket a börtönben. S csak az 1941 március 27-i események hatására kaptak fölmentő ítéletet a bíróságtól, egy nappal a háború kitörése előtt.

Emiatt az 1941. év elején a HID akadályozva lett volna megjelenésében, mert a lapengedély Mayer Ottmár nevére szolgált. De volt egy másik lapengedély a „VILÁGKÉP” kiadására. Tehát VILÁGKÉP címen jelent meg a megszállás előtti három hónapban a HID. Minden rovata, még folytatásos közleményei is jöttek a lapnak. Így az olvasók látták, hogy a HID folytatásáról van szó.

A háború kitörése aztán véget vetett a HID-nak, mert már az első napokban betiltották a megszállók. A szerkesztőbizottság a legfontosabb levelezési anyagot,

amely a megszállóknak legjobban kellett volna, a háború kitörésekor megsemmisítette, hogy a sokféle összeköttetések számai a megszállók előtt ismeretessé ne váljanak.

Mégis hamarosan letartóztatás, megkínóztatás, börtön, büntetőtábor és gyakran kivégzés volt a sorsa a HID barátainak, terjesztőinek és vezetőinek. Akasztófák jelezték a helységeket, ahol a HID táborának nemrég legfontosabb gyülekezőhelyei voltak. A HID táborának szétverése folyt a központban, Szabadkán és a vidéki terjesztőcsoportokban egyaránt.

A HID története Vajdaság történetével, Jugoszlávia történetével, a jugoszláviai haladó mozgalmak történetével esik egybe, és attól elválaszthatatlan. A megfélemlítés ezerféle alkalmazása volt az eszköze és a magyar tömegek elszakítása a szlávokkal alkotott egységfronttól volt a legfőbb célja a magyar megszállóknak, hogy a szláv testvéreinek harcától távoltarthassa a vajdasági magyar tömegeket. De ez csak részben sikerült. A HID-nevelte magyarok az iszonyú megtizedelés után is a jugoszláv tömegek harcai felé igazodtak, örömmel üdvözölték a jugoszláv fõlszabadságot és a Petõfi-brigádban küzdve megmutatták a leghaladóbb magyarok harckészségét, amit ha kell, bármikor újra tanúsítanak szocializmus építõ, demokratikus hazájukért. Az iszonyú veszteségek a magyar királyi akasztófákon, börtönökben és büntetõszázadokban, aztán a hõsies küzdelem veszteségei a Petõfi-brigádban örökre megpecsételték és vérrel pecsételték meg a vajdasági magyarság testvériségét az ittélõ többi népekkel. És ez a HID legküzdelmesebb korszakának a tanulsága.

Az élõ egykori HID-munkatársak neveivel mai szerteágazó sajtónk hasábjain gyakran találkozunk. A meggyõzõdésükért életüket vesztett belsõ és külsõ munkatársak, cikkírók és szervezõk nevei, amelyek a harcok emlékét õrzik, inkább csak jubileumaink alkalmával kerülnek elõ. Ezért idejegyezzük õket a HID húszéves munkásságának határmesgyéjén is. A két mártír szerkesztõn, Simokovics Rókuson és Mayer Ottmáron kívül életét vesztette Papp Pál, a népfõlszabadsító háború néphõse. Különféle haláltáborokban, fegyintézetekben, büntetõszázadokban és akasztófán életüket vesztett állandó HID-munkatársak: Szabó Géza, Stern Emil, Ósz Szabó János, Dr. Singer Adolf, György Mátyás, Atlasz János, Schwalb Miklós, Cseh Károly, Ispánovics Imre, Kiss Ernõ, Wohl Lola, Scheer Kató, Szõllõsi Borbála, Bakos Péter, Molnár Péter. S ezeken kívül a HID-nak még sok-sok barátját, segítõjét, terjesztõjét és rokonszenvezõjét bántalmazták, bebörtönözték, jónéhányat halálra is ítéltek, mert a HID tanítása alapján szembekerült a magyar és német hitlerista reakcióval, mert a félrevezetett tömegeknek a népek együttmûködését hirdette a szabadság vonalán. És mert meghallgatta Jugoszlávia Kommunista Pártjának fõhívását a harcra és ellenállásra a fasiszta leigázók ellen.

A HID a felszabadulás után

1941 tavaszán elbúcsúztunk a Híd-tól. Egy kicsit egymástól is búcsúztunk, egy kicsit az élettől is. Mi tudtuk — vagy talán csak éreztük inkább — hogy mi következik ezután...

Nem sokkal később még láttam Ottmárt a szuboticei 2-es számú posta előtt. Nyugodt volt, mint mindig... de talán nem is volt nyugodt. Én a szökehajú embereket nyugodtagnak hiszem. A fekete Enci, a Híd egyik külpolitikus, sokkal vérmesebb ember volt, sokkal idegesebb. Jobb volna elfelejteni azokat a napokat... de nem lehet. Nem lehet és nem szabad elfelejteni.

Pedig... tudtuk, hogy nem halt meg a Híd, és később azt is tudtuk, hogy azok sem halnak meg, akik meghaltak érte.

Év múltott évre és 1945 őszén könnyes szemekkel és mégis boldogan lapozgattuk az új Hidat...

Az én feladatom az volna, hogy erről az új Hídről írjak néhány sort most, amikor a huszadik évfordulón a régi Hídről, a régi barátokról, a Híd-mozgalom hőseiről, mártírjairól és egyben a régi Híd-olvasókról is megemlékezünk. Nehéz feladat. Én szeretem, persze ezt az új Hidat, de a réginek szerelmese voltam, hívője s most mintha kilépnének sirjaikból a régi munkatársak és a régi olvasók, a harcosok, akiknek mi csupán gyenge és bátortalan tanítványai voltunk s akik emléke előtt én minden új Híd-példánnyal még mindig felelősnek érzem magam és egyre kérdezem: mit szólnának írásainkhoz Ottmár, Rókus, Miklós, és a többiek...

Pedig... igazán nagyon örültünk az új Hídnak, amely büszkén és teljesebb fegyverzetben indult az új harci feladatok elé s amelyet többé nem csupázott cenzor és amelynek nem voltak többé apró kis gonddjai, hiszen mögötte állt a felszabadult ország, az új szocialista Haza minden testvérnépe és szélesre tárult minden út előtte. Örömmel olvastuk megint Malusev Cvetko, Laták István a régi Híd szerkesztői, Thurzó Lajos, Zsáki József, Lőrinc Péter, Steinitz Tibor és mások nevét.

Tudtuk, az új feladatok sem lesznek éppen nagyon könnyűek. Állandó harcot, állandó készenlétet jelent a szocialista építés útja is, és mi jól tudtuk akkor, hogy kevesen vagyunk, hogy most különösen hiányoznak azok, akik már nem lehetnek velünk s akik többek voltak, mint mi, akik a munkát újra kezdtük. Nézegetem ezt az első számot és az jut eszembe, hogy azóta ismét búcsúzkodtunk: Thurzó Lajost veszítettük el, aki a régi és új Híd-nak egyformán munkatársa volt s aki lobbanás-szerű fejlődésének, költői emelkedésének útján hagyott el bennünket. És elment Jovan Popovics is, a régi és új Hídnak nagy barátja...

Kevesen voltunk akkor és az új, építő harc körülményei közt magunk is csak tapogatóztunk, ez persze ráüti bélyegét az új Híd első példányaira és alighanem a későbbiekre is. Mögöttünk állt azonban a felszabadult Jugoszlávia valamennyi testvérnépe és elsősorban a Párt, amely bölcs szeretettel figyelte tétova első lépéseinket, segített és támogatott, utat nyitott és utat mutatott s ha kellett, új és új harcokba hívott.

Nehézkesek voltunk, s akkor még nem láttuk világosan a szovjet kultúrpolitika igazi céljait, amely teljes összhangban a szovjetpolitika más megnyilvánulásaiival, egyeduralmat követelt kulturális és irodalmi téren is. Sokszor jobb meggyőződésünk ellenére is, másolni igyekeztünk idegen formákat és idegen hangon igyekeztünk elmesélni a magunk problémáit. Az akkori szólamirodalomnak nem is abban látom a hibáját, hogy szólamirodalom volt — ezt lényegében semilyen mozgalom nem nélkülözheti és nem is nélkülözötte a történelem folyamán —, a hiba abban volt, hogy idegen szólamokat hangoztattunk, hogy nem a magunk hangján szólaltunk meg, hogy Moszkvára néztünk akkor, amikor Kishegyes, vagy Bácska-Topolya problémáival kellett volna foglalkoznunk elsősorban és csak dicsértünk mindent, ami onnan jött, akkor is amikor nagyon nehéz volt dicsérni — emlékszem például a Geraszimov-testvérek képiállítására, amikor megakadva és megdöbbenve néztük azt a végtelen szürkeséget, azt a problémátlan, gyáva, hízelgő tehetetlenséget és tehetségtelenséget — és mégis dicsérni próbáltuk, és — bevallom — nem is voltunk

még egészen biztosak abban, hogy mi jól látunk-e, hogy azt látjuk-e, amit látunk s még azt is gondoltuk, hogy mindennek talán így kell lennie, csak a mi szemünk még nem elég éles hozzá . . .

És kevesen is voltunk.

Az új Híd első évfolyamait ugyanaz a néhány ember írta éveken át s bizony ez is szürkévé tette a mi folyóiratunkat. A fiatalok akkor még nem jelentkeztek s a magyar értelmiség haladóbb része felkarolta és támogatta ugyan az új HÍD-at, kisebb része azonban társadalmi helyzeténél és nevelésénél fogva az új viszonyok között passzív maradt a HÍD-dal szemben.

Minden egyes új Híd-számmal súlyosan éreztük Papp Pál, Mayer Ottmár és a többiek hiányát. Nekünk nem voltak alaposan képzett teoretikusaink s harci tapasztalatunk is kevés volt. Vajdaság magyarságának dolgozó rétege megteszi kötelességét a földeken és a gyárakban, az értelmiségi káderek azonban még ma is hiányosak. Horthyék, amikor a Híd-gárdát pusztították, jól tudták, hogy Vajdaság élénjáró, haladó magyar értelmiségét pusztítják el; ezt is akarták . . .

A rezolúció meghökkentette a Híd munkatársait, de az igazi, a régi Hidasok — néhány kivételtől eltekintve — nem torpantak meg; s az új körülmények között sem tették le egy pillanatra sem a fegyvert és szembefordultak az építő szocializmus és Jugoszlávia egységének minden ellenségével. A Párt támogatásával, a Híd mint mindig, akkor is tudta a helyét és erejéhez képest ezt a helyet meg is látta.

A Híd lassan irodalmi folyóirattá, vagy inkább: főként irodalmi folyóirattá alakult át.

Ez az irodalom még nem nagy irodalom. Olyan, amilyent adni tudunk. Mindenesetre néhány komoly tehetség a Híd hasábjain jelentkezett először és jelentkezik azóta is, és mi büszkék vagyunk rá, hogy van már Fehér Ferencünk, Ács Károlyunk, Német Istvánunk, Saffer Pálunk, és hogy Csépe Imre is igazában csak a Híd hasábjain találta meg igazi hangját, és hogy már esztétánk is van, B. Szabó György személyében és még sokan mások, biztató, izmos, fiatal tehetségek és a régiek közül itt vannak még Herczeg János és Majtényi Mihály*, akik már áttörték a nyelvi határokat is, és a nem Vajdaságban élők közül az országosan is jelentős Sinkó Ervin és Debreczeni József ugyancsak Híd-munkatársak.

Nem célozom kritikái ismertetést adni az új Hídról, nincs is elég erőm hozzá. Annyit azonban talán meg kell állapítanunk, hogy ez az új Híd még nem az, amit igazán szeretnénk, ez az új Híd talán túlságosan is „irodalmi”, úgy értem, hogy „politika-mentesen irodalmi” — holott valamennyien tudjuk, vagy legalábbis tudnunk kellene, hogy a politika-mentesség is politika, nem is baráti politika s legkevésbé szocialista politika. Nálunk is felütötte fejét az „elmúlás költészete”, a sirköveké, az őszé — ez nem a mi költészetünk, ehhez nem sok közül van Jugoszlávia harcos és ifjú és tavaszt építő népeinek. Ez a hiba nem csak a Híd hibája, országos, vagy inkább világjelenség. Azonban harcolni kell ellene, mert gyáva, mert megbújó és mert értelmetlen. A költőnek vagy írónak joga van sirni, de ahhoz, hogy csak sirjon, nincsen joga még akkor sem, ha nem látja az utat, a fejlődést, az eredményeket. Ez a világ nem a vakok világa s nem lehet, hogy a vakok meséljenek színekről a látóknak.

A színekről jut eszembe és azt hiszem, erről még feltétlenül be kell számolnunk az évfordulón: a régi Híd két művész-munkatársa azóta komoly utat futott be és Hangya András, Boschán György művészete ma már közös kincse Jugoszlávia minden népének. B. Szabó György pompás illusztrációi sem csupán a Híd-at díszítik. Állandó rajzolója a „Dnevnik”-nek is.

A huszadik ünnepi évfordulón lemérjük a hibákat, de összegezzük az eredményeket is. Legyünk bátrabbak, harcosabbak, szocialistábbak és akkor nincs miért félni a Híd új húsz esztendejétől. Jugoszlávia dolgozó népei fáklyát, biztak ránk, hogy világítsunk, hogy utat mutassunk. Ha mi ezt a fáklyát nem hagyjuk kialudni — és nem hagyjuk! — akkor jó munkát végzünk, férfi munkát!

Ez a mi feladatunk, a Hídé. Nem könnyű feladat, de dicsőséges.

* A cikk szerzője itt szerénységből elhallgatja a maga nevét. Gál László a régi HÍD-gárda tagja s újságíróként kezdettől munkatársa a folyóiratnak. (A szerkesztőség.)

Mindig tovább...

A haladó gondolat mindenkori vezérmotívuma, hogy tovább akar jutni. Nem véletlen tehát, hogy a Laták István szerkesztésében a harmincas évek elején megjelenő egyik Hid-előd, a „... tovább” szót választotta címül. Rövid, rendőrség- és ügyészségszabta tiszavirágélete alatt ez a kis folyóirat a fiatalok tudatába dobta a sokatmondó szót: tovább!

Az 1936-ban harmadik évfolyamába lépő „Hid” is ezt a motívumot választotta évnyitó cikke vezérgondolatául: „Megyünk tovább”. A kezdeti nehézségek leküzdése után nem akart megállni az alapító ifjúgárda. Ezt mondta: tovább!

„Tovább... tovább...!” De hova, merre?

Húsz év távlatából látjuk, hogy az ifjúság előtt akkor is, mint mindig, nagyjából két út állt nyitva. Az elmúlt idő alatt megtett útszakasz azt mutatja, hogy folyóiratunk azon az úton haladt, amely az igaz emberi élethez vezet, noha ez az út göröngyös, kanyargós és néha kilátástalannak mutatkozó is. És nagy áldozatokat követel.

Alapítói és későbbi munkatársai kezdetben a nagy adag optimizmuson és fiatalos lendületen kívül mással nem igen rendelkeztek. Lapjuk kezdetben hid volt ember és ember között, később a városi és falusi dolgozó között, legvégül pedig már nép és nép között. És 1940 december 18-án, a második világháború izzó hevében, „Szántó Árpád” (Mayer Ottmár), letartóztatása előtt néhány nappal ezzel a zárómondatral fejezte be életének alighanem utolsó cikkét: „... Így a kisállamok teljesen elvesztik szabadságukat és nemzeti függetlenségüket.”

E sokatmondó szavak után a HID üres fehér mezővel adta az olvasó tudtára, hogy az okfejtés folytatását a cenzor megakadályozta. Ez a fehér mező azonban beszédesebb volt, mintha a cikk vége is megjelent volna rajta.

Egyszerű gondolatmenet vezérelte a harmincas évek derekán azokat, akik a „Hid” köré gyülekeztek: „Magamon csak úgy segíthetek, ha népeimen segítek. Népeimen csak úgy, ha népeinken segítek. Népeinken meg csak úgy segíthetünk, ha a világ összes dolgozó népei összefognak a kisépeket leigázó imperialista hatalmak ellen.” Nem délibábos ideálok, nem is proletár-idealizmus fűtötte őket, hanem a dolgok reális ismeretére való törekvésük során kialakult józan szemlélet logikája és ereje. Ez pedig hatalmasabbnak bizonyult minden idealizmusnál.

Az 1936-os vezércikk még arra panaszkodik, hogy a „visszhangtalanság és az egyetemes munkába való szerves bekapcsolódás hiánya... keréktörője az egyetemes kulturális munka előrehaladásának”, de a következő évek megmutatták, hogy a visszhangtalanság leküzdhető jelenség, ha az élet igazi problémáihoz nyúlunk.

De az élet igazi problémáit nehéz kitapogatni annak, aki még fiatal, aki elé olyan dolgokat találunk igazi életproblémaként, amelyek a valóságban tizedrendű problémák és az életünket feszítő kérdéseknek a legjobb esetben csak részletkérdései lehetnek.

Ilyen tapogatódzás volt a „Hid” életében a falukutatás, a falu-tanulmány, a falu-monográfia felé orientálódás, a falu életének statisztikai és ankétszerű vizsgálata, „a nép rejtelmes lelkének kikutatása” és a vidéki intellektuelek felé küldött szólám, mely abból a naív hitből táplálkozott, hogy a nép sorsa ezeknek a jóindulatú embereknek öntudati fokától függ, s ha akarják, tudnak ezen változtatni. Együgyű népieskedés, de szent szándék!

Ugyanilyenértelmű volt a kezdeti tisztán kisebbségi problémakörre szorítókozó orientálódás is, hiszen társadalmunkban akkor sem, ma sem, a nemzeti hovatartozás volt a döntő kérdés, hanem az osztálykeret és az osztályharc. Ezen a fronton pedig kezdetben a helyi, utóbb pedig a nagyvilági események kötötték le a Hid szerkesztőinek és olvasóinak figyelmét olyannyira, hogy az egykori közömbösség és visszhangtalanság egycsapásra megszűnt.

Ezen a ponton aztán már nemcsak folyóirat volt, hanem mozgalom is lett a „Hid”. Az érdeklődők visszhangját szervezni kellett falun-városon, hogy kellőkép

illeszkedjen a nagy nyitányba, melynek első akkordjait a történelem már billentyűzni kezdte. És a szervezett munka szelleme teret hódított a Hid szerkesztőségében is.

*

Mai fogalmakkal nehéz elképzelni ezt a „szerkesztőséget”. Ha azt mondom „utcasarok”, „postaépület”, „strand”, „magánlakás”, „fűszeresbolt”, „park” vagy „fogház” — ezzel bizonyos szilárd fogalmakat elevenítek meg, de ha azt mondom, hogy a „szerkesztőség” fogalmához akkor mindez hozzátartozott, nem zavarom meg a magyar nyelv logikáját, mert „a lap” hol itt, hol ott készült, ahol éppen találkoztunk. Az irodahelyiségről a lap kibővítése érdekében le kellett mondani és a főszerkesztő Ottmár a cikkek át- meg átszerkesztését, a kutyanyelvek korrekturáját, a „tükröt” és a „revíziót” ott csinálta, ahol érte és akkor amikor erre ideje volt. De „a lap” mégiscsak időben kijött, végigverekedve munkatársi irástudatlanságot, intellektueli berzenkedést a javításokkal szemben, cenzori önkényt, besúgói aljaságot, nyomdász-szeszélyt és könyvtői lassúságot. Pedig milyen szívfagyasztóan sürgős volt minden stáció! „A lap” mindegyiken fennakadhat — és akkor kezdheted előlről...

Egy fix-pont azért volt: a postafiók! A 88-as számú rekeszben megfordult a kulcs és egyenként előkerültek a levelek, levelezőlapok, folyóiratok, újságok, bankjelentések, matricák. Ottmár az izgalmat sohasem bírta ki: rögtön cigarettára gyújtott és csak ezután bontotta ki a küldeményeket. A postán az állóasztalhoz ment, magaelé tette a paksamétát és bontogatni kezdte. Szájaszögletében a cigarettát füstölt, a füst marta is a szemét, de nem volt szabad keze, hogy kivegye a cigarettát a szájából. Kissé szórakozottan olvasta az érdekesebbjét, a többit átfutotta, figyelmesen megnézte a bankjelentést és dolgozni ment.

Mayer Ottmár, a HID szerkesztője, a fasiszták 1941-ben kivégezték

(B. Szabó Gy. rajza)

Egy gabonakereskedésben hivatalnokoskodott, de állását nem szerette és rövidesen felmondott. Néhány hónapot megpróbált édesapjával együtt dolgozni, de ez sem érdekelte. Közben a „Híd” körül megszorodott a munka és a szerkesztőbizottság úgy határozott, hogy 900 dináros fizetéssel állandó szerkesztőként alkalmazza.

Nagy siker jele volt ez a döntés. Az egykor fülíg eladósodott „Híd” gazdaságilag immár annyira szanalódott, hogy fizetett szerkesztőt is el tudott tartani. A szanalás történetét viszont érdemes feljegyezni: úgy csináltuk, hogy nem a szerkesztőség fizetett a munkatársaknak, hanem ezek a szerkesztőségnek. Ki mennyit, de mindenki, aki szerette a lapot, hozzájárul fenntartásához. Elsősorban a közelebb-állók, azután a távolabbiak, végül pedig mindenki, aki magáénak vallotta a lap elveit és célkitűzéseit. Hirdetést nem közöltünk, semilyen kívülálló szervezettől pénzt nem kaptunk, csak a lap barátainak támogatását élveztük és mégis a legolcsóbb hasonlólétejedelmű folyóirat voltunk Jugoszláviában és Magyarországon.

Újabb mérföldkő volt a haladásban, amikor Ottmár magánlakása helyett már rendes irodahelyiségben jött össze a szerkesztőbizottság. Ennek elötte „a szerkesztőség” csak egy lakás címe volt: Simokovich Rókus, Subotica, Parčetičeva 39. Pedig nem volt a jelzett cím alatt egy darabka papír sem! (Hogyne, hogy a rendőrség elvigye!!!) Ottmár lakása — az István-utcai udvari szobában — az éppen megalapított kis család terhére nem maradhattunk. Pedig jónéhány számot itt szerkesztettünk meg asztalon, ágyon, ablakpárkányon vagy sámlin ülve.

Az Erdő-utcai szerkesztőség már komoly hivatal volt, több íróasztallal. Az egyiknél Laták dolgozott, a másiknál én könyveltem, a harmadiknál Ottmár cigarettázott és vitakozott a munkatársakkal.

Bevezettük a jószokást: Minden szombaton 1—3-ig szerkesztőbizottsági ülés, kötelező megjelenéssel és nem kötelező, de igen kívánatos hozzászólással minden

Simokovics Rókus, a HÍD szerkesztője, a faszták 1941-ben kivégezték

(B. Szabó Gy. rajza)

napirendi ponthoz. Sorbavettük a beérkezett kéziratokat, elolvastuk, megvitattuk, elfogadtuk vagy elvetettük. A többi már Ottmár gondja volt. Ezután következtek az anyagiak. A példányszám állandó emelkedése, az egyre szaporodó adományok és a szorgos, garasos gazdálkodás lehetővé tette újabb kiadványok megindítását. Munkakörünk bővült: naptárt adtunk ki, néhány füzetet és heti képeslapot „Világkép” címen.

*

A bővülő feladatkör és munkatársi tábor utazásokat tett szükségessé és lehetővé. A szabadkai szerkesztőség tagjai vidékre utaztak terjesztő-bizottságok megalkotása céljából. Ezek meg lassan olyan komoly tényezői lettek a mozgalomnak, hogy járási keretben is összejöttek és határozati javaslatok formájában irányt szabtak a szabadkai szerkesztőség munkájának. Hogy nézett ki egy ilyen értekezlet?

Fagyos, havas téli napon, úgy karácsony táján gyerekpostán tudomásomra hozzák a beavatottaknak, hogy itt van egy Híd-szerkesztő Szabadkáról, jöjjenek el — mondjuk —. Takács Mihályékhoz, ahol megbeszéljük vele amit kell. A pontos időben, de rendszerint hamarább, összejöttek az emberek, asszonyok, lányok, ifjak. A parasztház falai bizony alig birták a belülről jövő nyomást, — de a bútorok sem részesültek kíméletben. Mindenki oda telepedett, ahol helyet tudott szorítani magának. Ilyenkor a szóvivő előbbre parancsolta a lámpát, de nem azért, hogy a vidéki elvtársat nézze meg mindenki, hanem hogy a falraerősített Európa-térképen az előadás menetét nyomon követhesse a nem épp csekélyszámú hozzáértő. Az előadást vita és kérdéstömeg követte. A városi alig győzte szusszal a válaszolgatást. Kezdvé a nehezebben érthető magyar vagy idegen szavak magyarázásától, egészen a chamberlaini esernyő-politika minden raffinált részletéig világos magyarázatot kellett adni. Ez előtt, vagy ez után zajlott le a Híd-problémák megvitatása. Beszámoló a lap anyagi helyzetéről, kilátásokról, könyvpropaganda pontos elszámolás, inkasszó stb. Jelentős pont volt a lapkritika, véleményalkotás a többi magyar- és szlávnyelvű lapokról, igénybejelentés. Így-úgy, de rendszerint éjjel lett, mire a társaság hazaindult, a vendéglátó házigazda meg ezután is sokáig faggatta vendégét.

*

A Hídnak megvolt a maga olvasótábora, lelkes gárdája és kellő osztályalapja: a városi és falusi dolgozó. Ezért tudott ellenállni a vitorláit tépázó szélviharoknak. Helyet szorított magának a dolgozó emberek életében és szívében. Szerették, mert azt mondta ki, amit ők gondoltak. A dolgozó és gondolkodó emberek minden rétegében voltak hívei: az egykor csak diákokból álló lelkes csapat kiszélesedett, megtalálta benne az ember a munkást, a parasztot, az intellektuelt, a kisiparost. A haladó publicisztika akkori színvonal-skáláján a „Korunk” és a Szabadkán hetenként megjelenő „Népszava” c. munkáslap között foglalt helyet. Nem volt sem tisztán tudományos, sem tisztán propagandisztikus folyóirat, hanem foglalkozott mindennel, ami az embereket érdekelte. Segítségét nyújtott a munkás-színpadoknak szavallatokkal, felolvasásra alkalmas tudományos, politikai és szépirodalmi írásokkal, nyomonkövette a társadalmunkban végbemenő átalakulásokat és hangot adott a dolgozó nép mélységeiből feltörő sóhajnak vagy harci jelszónak.

Ezért üljünk ma húszéves jubileumát.

A HID — falun

Az 1935-36-os években kezdett a HID olvasott lap lenni a falusi dolgozók között. Történelmi idők voltak ezek, a spanyol polgárháború végnapjai, a fasiszmus erősödésének ideje és a második világháború kezdetének előestéje.

Abban az időben több akadálya volt a HID falusi olvasótáborra szélesedésének. Az első ok volt a falu bizalmatlansága, amellyel minden folyóiratot fogadtak, mivel a kiéleződött osztályellentétek forradalmibb állásfoglalást vártak, mint amelyet egy folyóirat abban az időben ki tudott fejteni a fennálló sajtótörvény és a reakció brutális reagálása miatt a legkisebb haladó megmozdulás ellen is.

A másik nehézség volt az akkor dúló gazdasági válság, amely különösen a földmunkásság életszínvonalát mélyen az emberi életszínvonal alá süllyesztette. A napszám 8—10 dinár körül mozgott és még így is kevés munkaalkalom volt. Ilyen körülmények között nagy áldozat volt három dinárt adni a HID egy százáért vagy öt dinárt a kettősszázáért. A földmunkások akkoriban rendszerint természetben kapták fizetésüket s egy mázsa búza ára 96 dinár volt, egy mázsa kukoricáé pedig 42 dinár.

Ilyen körülmények között nagyon nehéz volt a HID terjesztése falun, de a HID bátor kiállása a fasiszmus, a háborús uszítók ellen, és a szerkesztőbizottság irányvonala a falusi dolgozók problémáinak tárgyalása felé, megteremtette az olvasótábort a falvakban is.

Kik voltak a HID olvasói abban az időben a falun? Az olvasók zöme a földmunkások közül került ki. Volt azonban pár iparos és itt-ott egy haladóbb érzelmű értelmiségi is. A legaktívabb terjesztői pedig az URSz szakszervezeti csoportok és a szakszervezet leghaladóbb tagjai, akik nem a pár para százalékért, hanem politikai meggyőződésből terjesztették. Sokszor megtörtént, hogy a terjesztő a neki járó százalékból ingyen adta a HID-at a munka nélkül maradt elvtársaknak. Ritka szép példája volt ez az osztályöntudatnak, amit most a húszéves évforduló alkalmával meg kell említeni.

Sok HID-terjesztő találkozott 1941-ben a szabadkai „sárga ház”-ban. A moravicai terjesztőt, Szabó Dánielt itt kinozták halálra a megszállók pribékjei. A falusi tudósítók és az olvasók nagyrésze is végigjárta a „sárga ház” borzalmaikat, a közelebbi munkatársak jórésze a fasiszmus áldozata lett.

Moravicán 1938-ban az olvasók száma száz körül mozgott, de a többi magyarlakta faluban is megnőtt az olvasók száma. Ebben az időben (a régi marxista könyvek mellett) a HID volt az egyedüli sajtótermék magyar nyelven, amit érdemes volt elolvasni. (Akkor kezdtek a falura érkezni a Csehszlovákiában magyar nyelven kiadott haladó könyvek, de áruk miatt csak kevesen vásárolhatták őket.) Szerettük is a HID-at, minden betűjét elolvastuk; szerettük benne még az üresen maradt helyeket is, amelyek a cenzúra miatt maradtak fehéren.

Olvastuk minden sorát és a sorok között is, különösen a külpolitikára vonatkozó részt, amely — szerintem — nagyon helyesen értékelte a világpolitikai helyzetet és figyelmeztette az olvasókat a fasiszmus előretörésének veszélyére és a későbbi második világháború ellen foglalt állást.

Olvásás után továbbadtuk azoknak, akik nem tudták megvenni anyagi körülményeik miatt és — mondhatjuk — többen olvasták, mint amennyit a papír kibirt, mert sokszor került vissza rongyosan, májdnem használhatatlanul, de — azt híszem — így teljesítette legjobban küldetését.

Téli estéken vagy vasárnap délutánonként a vizesfalú, feltámasztott gerendájú szakszervezeti helyiségben felolvasásokat tartottunk a HID-ból. Ezekon a felolvasásokon mindig sok volt a hallgató és a gyalult fapadokon ülve figyelmesen hallgatták a felolvasást s az egyszerű, tanulatlan emberek megértették a HID törekvését és magukévá tették állásfoglalását. Az itthallott dolgok képezték ezután a beszéd tárgyát a szakszervezeten kívül, munkaközben is. Sok vigaszt, reményt adtak a HID-ban megjelent írások az agyonsanyargatott falusi dolgozóknak. Nekem

különösen emlékezetemben maradt az első szám bevezetője, a falukutató évfordulójára írt írás, Gábor Andor „Rossz napokra” című verse és Karl Ossietzky halálával kapcsolatos megemlékezés.

A HID igyekezett szoros kapcsolatot teremteni az olvasókkal, és a véleménykutató szelvények megjelentetése nagyban hozzájárult ennek a kapcsolatnak a kiépítéséhez. Ebben az időben szaporodott a falusi levelezők száma. Én is akkor kezdtem írogatni a HID-nak pár rövid jelentést a moravicai földmunkások életéből, és pár verset. A HID szerkesztősége talán ezért úgy levelezett velem, mint a lap munkatársával és további munkára buzdított.

A HID falusi olvasóinak szaporodását az akkori hatóságok sem nézték tétlenül. Megszerezték az előfizetők névsorát. Bár egyelőre semmit sem tettek ellenük, mégis a feketelistára kerültek mint politikailag gyanús személyek. Az alábbi eset is nagyon szépen mutatja, hogyan nézett a hatóság a HID-ra. 1940 decemberében, amikor az URSZ szakszervezetet betiltották, Moravicán is leltár szerint átvették a szakszervezet vagyonát és könyvtárát. Mikor a könyvtár átvételére került a sor, az elkobzást vezető hivatalnok meglátta a HID megőrzött példányait, pontosan idézett pár jelentősebb írást a HID-ból és így szólt: „Nem elég vörös ez a HID, majd mi vörösebbre csináljuk, ha meggyújtjuk!” És az összes könyvek közül csak a HID számait vitték el, a többi könyvek ottmaradtak a lepecsételt szekrényben.

Papp Pál, néphős, a JKP KB-nak tagja, a HID munkatársa, 1941-ben esett el
(B. Szabó Gy. rajza)

Voltak a HID-nak más ellenségei is, akik szerették volna eltéríteni a megkezdett útról, és a szocialista utat törő HID-ból a faji kiállítás lapját szerették volna megteremteni. Fenyegető leveleket irkáltak a szerkesztőségnek, és az előfizetőket is igyekeztek meggyőzni, hogy mondják le az előfizetést. Különösen a fasizmus hódítása kezdetén gyalázták a lapot, ahol csak tehették. Nem mondhatjuk, hogy minden eredmény nélkül, mert voltak, akik lemondták a lapot, de az olvasók nagy része kitartott a lap mellett egészen annak betiltásáig, sőt még anyagilag is támogatták. Erről beszélnek a régi HID-ak hátlapján az 5—10 dináros adományokat nyugtlázó elismervények. Ezeket a dolgozók adták a lap megsegítésére, nehezen megkeresett dinárjaikból.

Most, a HID húsz év alatt kiadott számaiban lapozgatva, találunk olyan írásokat, amelyeket a történelem másképpen igazolt, mint ahogy akkor a lap körül csoportosulók látták és hitték. Sok olyan cikket is találunk, amelyek fejlődésünk mai fokán nem jelentenek haladó írást, sok illúziót taposott el azóta az idő, a valóság, de azért úgy kell tekintenünk az akkori HID-ra is mint a ma úttörőjére, amely hatáson járult hozzá a magyarnyelvű dolgozók helyes világnézetének kialakulásához.

Zsáki József

Schwab Miklós, a HID munkatársa, a fasizták 1941-ben kivégezték

(B. Szabó Gy. rajza)

Mayer Ottmár üzenete

A vénasszonyok nyara erősen kacérkodott a haldokló öreg nyárral, s az aransárga napsugár szemérmesen nyujtózkodott a „sárga ház” nagytermének szutykos padlóján. A padló ütemesen kongott a poros lépések alatt, s a terem visszhangja furcsa diszharmóniát zsongott.

Kinosan kísérték ezt a szokatlan koncertet a szivekből fakadó sóhajok. A falnak fordított arcok millió fintorral reagáltak a hangzavarra, s az agyak, amelyek előreszegezett szemekkel nem láthattak, s így csak a kongó lépésekből, avagy a sóhajos nyögésekből következtethettek a terem eseményeire, teljes üzemmel dolgozták fel a fantáziaszülte anyagot.

Kik lehetnek a hátuk megett?

Az ajtó szinte minden tíz percben felnyílt, s minden esetben megisméltődött valami sejtelmes csoszogás, utána tompa puffanás. Mintha zsákok dobtak volna az érzéketlen padlóra... Ugyanakkor új név futott végig a szobán. A hang, amely beolvasta a nevet talán nem is volt emberi hang. Csak az értelem nélküli ösztön tud ilyen szenvedélyteljesen sirni a kielégülés után:

Kornstein...!

Balogh...!

Mayer Ottmár!

... Mayer Ottmár tehát itt van ebben a vérszagú szobában. Mayer Ottmár tehát hóhérekre került. Végigfut agyam pár esztendő, s találkozok Mayer Ottmár széke mosolyával a „HID” szerkesztőségében...

A „Híd” agilis fiatal főszerkesztője itt van velem együtt a „halál pitvarában”.

A munkabírásnak határa van, a fizikum törékeny fogalom. Elválaszthatatlan tőle a lélek.

Egy délután, amikor a szadista szenvedélyek lakodalmukat ülték végigharsozott a termen egy hang:

„Örmester úr! A szomszédom felvágta ütőereit.”

Mayer Ottmár a „Híd” főszerkesztője ölére húzta takaróját, eltörte ivópoharát és felvágta ütőereit.

Tolongás, orditozás, artikulátlan lárma. Amikor kivitték a szobából, fehér volt az arca mint a pergament. Két nap mulva ismét feküdt a szalmatörekken. Lovász, a nyomozás vezetője úgy szólította:

„Ottmár fiam!”

A nyomozó falka kompromittálni akarta a harcost társai előtt. Azt akarták, hogy a kékrebotozottak úgy véljék, hogy Mayer Ottmár árulóvá vált.

Három napig tartott a buta játék. A harmadik napon Ottmár nem a saját lábán tért vissza a kihailgatásról: Négykézláb kúszott vissza a hosszú folyosón a helyére. Körmeit feketére táposták, s arca felszedte a padló mocskos porát...

Akiknek kezeit és lábait megláncolták azok jegygyűrűt váltottak a halállal. Ezek a leendő kriptalakók, már dohányozhattak, cseveghettek, kicsoszoghattak a folyosó végére, nem számított már sugdolódzásuk. A jegyzőkönyvek raffinált szövegezői igen elővigyázatosak voltak.

Huszonnégy jegyzőkönyv zárult ezzel a visszavonhatatlan mondattal:

„Vallomásomat önszántamból tettem, velem szemben fizikai kényszert nem alkalmazott senki sem, s ha a statáriális bíróság előtt ezzel igyekszem beállítottágom enyhíteni, azt csakis azzal a szándékkal tehetem, hogy félrevezessem a bíróságot!...”

Reggel volt.

Ottmár és Doba erős láncokban ültek a poros szalmatörekken a terem egyik sarkában. Hozzájuk csoszogtam. Én is láncokban voltam.

Nem szóltam hozzájuk egy szót sem. Lehajoltam a kuporgó Ottmárhoz és megcsókoltam a homiókat. Rámnézett és felemelte megláncolt kezét, hogy megcirógassa arcomat.

Ezzel a csókkal és ezzel a cirógatással igyekeztünk elmondani mindent egymásnak...

Jól kibeszélgettük magunkat ezzel a csókkal és ezzel a cirógatással...

Hazudik a feltételezés, hogy az idő érzéketlen. Az idő igenis érez, mondjam így: együttérez. Ha imádói ünnepelnek ragyog az aranyos napsugár, ha gyászolnak akkor ólomszerű fellegek vonulnak az égboltozatra és hullanak a keserű esőkönyryek.

November tizennyolcadikán gyászbaborult az égbolt. Kiadós korai hó hullott a fellegekből, s pihéi latyakos könnyekkel húzták be a közönyös szabadkai flásztert.

Szolgálatkész „Botond” hozta a bíróság épülete elé a „sárga ház” foglyait. Ezer szem tapadt a kordonnal körülzárt bejáratra és ezer fül vitle a láncok muzsikáját a kíváncsi agyak felé.

„Statáriális eljárás. A vészbíróság ma mond ítéletet Szabadka kommunistái felett.”

A várószobán vágni lehet a kéjesen úszó, sűrű dohányfüstöt. A lelkek búcsúznak, s a vonagló füst fantasztikus figurákban hozza a búcsúzókat az elérhetetlen arcokat. Ottmár jókedvű. Viszi erős lelkét a faarcúak felé:

— Na Gyulám többé már nem csapunk össze. Ezentúl nem nyirbálom a cikkeitet...

— Dehogy, Ottmár komám. Te megmaradsz mint főszerkesztő, csak hogy én nem zaklatlak többet cikkeimmel. Nem hagyom magam többé ugratni...

Este van már, mikor ismét találkozunk az ötös tanács előtt. Magam ekkor már ülök két csendőrrel a kihallgatottak között és Ottmár áll szemben a tanáccsal. Ő az utolsó, akit huszonnégyünk közül a vészbíróság kihallgat.

Tarda főhadnagy, a bizonyítást vezető hadbíró teszi fel a kérdést a hátratett kezekkel álló, bottól megtört derekú harcosnak:

— Nézze Ottmár! Ebben a teremben ma egyetlen nevet sem említettek anynyiszor, mint a magáét. Maga nem közönséges munkás, maga hírlapíró. Magának tudnia kell, mivel tartozik a honvédbíróságnak, fejtse ki tehát, hogy sülyedhetett annyira, hogy összeesküvést szervezzen a felszabadítók ellen?

Mayer Ottmár elmondta a vajdasági munkásság legtermékenyebb magyar nyelvű lapjának, a „Híd”-nak történelmét:

A „Híd” a vajdasági magyar munkásság és értelmiség, tehát a magyar kisebbség folyóirata volt. A magyar népet szolgálta.

Az ügyész, Dominus százados indulatosan a szavába vágott:

„Tiltakozom a magyar nép nevében ez ellen az állítás ellen. A magyar nép nem tart igényt arra, hogy azonosítsa magát vele!”

Ottmár hidegen felelt:

— A „Híd” magyarnyelvű lap volt, a magyar nép értelmi fejlődését szolgálta a leghaladóbb szellemben. Vajdaság magyar dolgozói igenis vásárolták a „Híd”-at, s példányszámaink hónapról-hónapra emelkedtek!

— Tehát maga magyar kommunista?

Én csakis a saját osztályomat szolgálhatom!

Ottmár nem tagad, simán és nyugodtan beszél. Beszéde során magasra emelkedik értékben a „Híd”.

Szabotázsakciók végrehajtásában nem vett részt Ottmár. Munkája szervező munka. A tartományi bizottsággal Csirpanov kapcsolta össze, az utcai harcokban elesett noviszádi munkás.

A kihallgatás jó órát vesz igénybe. Bepillantást nyerünk a Vajdasági antifasiszta mozgalomba. Utolsó mondatával telibetalálja a bírakat.

„Majd ha a megszálló csapatok megrendülnek erkölcsükben, megbomlanak majd fegyelmükben is...!”

Az ügyész felugrik, mintha vipera marta volna meg. Jól ápolt tenyere indulatosan csapott az asztal lapjára:

„Tehát mi megszállók vagyunk ezen az ezeréves földön. Könnyelmű fiatalember. Fizetni fog arcátlanságáért . . .

Húsz perc múlva dörgött a követelés. Dominus százados, a horvát anyanyelvű Dominus százados gyönyörűen megtanult magyarul, hogy felénk mennydöröggesse:

„Álljanak az alá a szegyenfa alá és legyen ocsmánységük méltó büntetése a kötélhalál.”

A különítmény felsorakozott.

Merev vigyázba feszítve, kitört csigolyákkal köszöntötte Ottmárt az elnémítottak sorfala. A bitók glédája előtt ünnepélyes csendben vonuit el áldozatával a végrehajtó négyszög, s Ottmár emelt fővel lépett a bírák elé.

Az ünnepélyes csendet még ünnepélyesebbé tette a zokogó havaseső.

Torda főhadnagy felolvasta az ítéletet:

„Mayer Ottmár polgári egyén, Önt a Magyar Királyi Honvédezerkar statáriális bírósága halálra ítélte. Az ítéletet a honvédezerkar főnöke vitéz Szombat-helyi Ferenc aláírta és végrehajtására utasítást adott. Az ítéletet fogamatostjuk.”

Ítéletvégrehajtó!

A következő percben Ottmár dereka megtörik, a pribékek karikába gyűrik és vonszolják az akasztófa alá.

— Másodpercek múlnak . . . A bitó alól, mint egy ítélet harsog Ottmár utolsó üzenete:

— Éljen a magyar . . .

Mondatát nem tudja befejezni. Felharsannak a kürtök. A hóhér mindenre gondolt. Mire elhallgatnak a kürtök, Ottmár arca fehér. Szösze haja csapzottan esik magas homlokára . . .

Elmúlt tizenhárom esztendő, s húszéves jubileumát ünnepli a HID. Mayer Ottmár „HID”-ja. A távlatok felnyíltak és a vetés beért.

Emlék

Amikor kivezettek bennünket a börtönfolyosóra, egymásra néztünk.

Az örök szokatlanul mogorvák voltak, mintha őket is bántotta volna valami. Az őszi délelőtt nyirkos lehellete beáradt a vasrácsos félablakon és bebújt a páncél-szerű darócuha alá, egészen a bőrig. Akaratlanul is remegtünk.

Senki sem szólt. Itt a zárt falak mögött biztonságban éreztük magunkat. Kint-ről hihetetlen, riasztó hírek szivárogtak be.

— Ti elítéltek vagytok — mondták az örök —, a kintieknek semmi közük hozzátok.

Mi hittük ezt. Ijedten, görcsösen kapaszkodtunk a biztatásba. Most mégis mintha valami láthatatlan, óriás polip nyálkás, hideg karja nyúlt volna be értünk a magasban fekvő börtönablakokon. Ki akar emelni bennünket a piszkosszínű ég alá, amelynek nap-nap után csak egy darabkáját láttuk. Odakünn pedig nincs semmi. Se kezdet, se vég, se élet, se halál, csak végtelen, szürke köd, amelyben jajszó nélkül merül el az ember mint egy tehetetlen, hideg rongydarab...

Amikor a szuronyos csendörök gyűrűje között egymáshoz láncolva elindultunk a szitáló esőben, már világosan éreztük, hogy az alakatlan, embertelen iszonyat felé megyünk. Agyunk azonban emberi formákhoz szokott, és ügyetlenül botor-kált messze a sejtések borzalma mögött. A lehetőségeket találgatva nem jutottunk messzebb a perújítás gondolatától, amely mögött a bitófa sötélt.

Ősz volt. Szerettünk volna élni és ezért ez még félelmetesebb volt...

A teremben haláios csend van. Néma emberek sora ül törökülésben a fal felé fordulva. Csak néha-néha roppan egy elzsibbadt csukló, vagy a szalma neszez a földön a mozdulat nyomán. A sarokban valaki fekszik és időnként elnyújtva hö-rög.

Künn mintha még mindig esne az eső. Nem tudom. Nem látom, csak a falat.

Az ajtónál szuronyos csendőr áll, meredten mint a szobor. Ha elunja az áll-dogálást, végigsétál a sorok mögött. Mellettem valaki ül. Nem látom az arcát, csak érzem, hogy meggörnyed, mintha valami a vállára nehezedett volna. Pedig nem is sujtott le a puskatus...

Nézem a kezem. Vörös, nagy, kövér. Ha felemelem, reszket. Az ujjamat nem bírom hajlítani. Fájt. Ha nem mozdulok — furcsa —, mintha nem is az én kezem lenne.

Holnap ilyen lesz a lábam is. Megígérték.

És azután? Azután — semmi. Mindegy...

Sokkal gyötrőbb a tudat, hogy nem vagyok senki. Hogy egyszerűen nem léte-zem. Nincs jogom se szólni, se kérdezni, se könyörögni. Nem tudok gyűlölni, acsa-rogni, bosszúról álmodni. Még az is valószínűtlen, hogy voltam valamikor.

Odakünn még mindig esik az eső. Hallom, hogy ver, suhog...

A nyáron odahaza fügebokrot ültettem az udvaron. (Mindig vágytam a dél-szaki növények után. Szeretem őket, mert ők is szeretik a Napot, a meleget, akár-csak én.) Be kellene már takarni, hogy el ne pusztuljon. Nemsokára jönnek a fa-gyok...

Az apám sírt, amikor először meglátogatott a börtönben. Azelőtt sohasem láttam sírni.

Miért sírt?

Én nem tudok sírni.

— Felállni, egy-kettő!

Zizeg a szalma, a terem mintha megelevenedett volna.

— Csuklógyakorlat! Térdet mélyen hajlítani! Föl! Le! Föl! Le!

Ügyelni kell a rabok egészségére.

Valaki felbukott. Az orráról leesett a szemüveg. Fekszik a földön és vaksin turkál a szalmában a szemüveg után. A csendőr közelebb jön.

— Állj fell!

— Nem bírok, őrmester úr. Fáj a lábam.
 Tompa puffanás hallatszik. Mintha búzászsákra ütött volna valaki. Odapil-
 iantok: Laci! Ő fekszik a földön. Összecsavarodott mint a gombolyag. Lábán nincs
 cipő. Nem bírja felhúzni. Lassan föláll...
 — Csuklózni tovább! Föl, le. Föl, le. Egy, kettő. Egy, kettő...
 — Futólépésben, egyenként, vécére!
 Lám, ki hinné, hogy ezek még szaladni is tudnak. Szaladok. Mindegy. Az
 ajtó mellett valaki ülve maradt. A csendőr megáll előtte:
 — No, mi az, Dóci? Nem bírsz egyedül?
 Hangja meleg, szinte baráti. Furcsa, hogy ezek ilyenre is képesek. Az ülő em-
 ber hallgat. A csendőr odainti Lacit és egy ismeretlent.
 — Segítesetek neki!
 Laci szemében látom megvillanni az iszonyatot. Önmagát is alig bírja. Elönt
 a düh: Ki ez az ismeretlen? Miért?
 Az ember lehajtja lábáról a takarót. A takaró alatt véres, gennyes hústömeg.
 A teremben undorító szag kezd terjedni. Valaki hátbavágott. Mintha kalapáccsal
 ütött volna. Előrebuktam:
 — Ne báméskodj!
 A nyílt vécé ajtajánál csendőr áll. Nem szabad egyedül maradni.
 Számban valami furcsa sós ízt érzek. Kiköpöm. Vér...
 Künn már beesteledett. Az eső még mindig esik. Számolok. Egy, kettő, há-
 rom, négy... száz... kétszáz... háromszáz... ezer. Most visszafelé...
 Anyám az idén megint ültetett krizantémokat. Hatalmas, fehér japán krizan-
 témokat. Olyanok, mint egy-egy hatalmas hólabda. Nemsokára halottak napja lesz.
 Jó áruk van ilyenkor. Kevés pénzt árul majd belőlük.
 — Ágyakat megcsinálni!
 Zizeg a szalma a sürgő emberek keze alatt. A kezem még mindig vörös és az
 éles szalmaszálak apró fehér pontokat hagynak rajta.
 — Egyenként, futólépésben, vécére!
 Egyetlen alkalom szót váltani valakivel. A környezet stílusában. Féluton
 Laci jön velem szembe. A csendőr messze van, a szobában még mindig zizeg a szal-
 ma. Lehet beszélni.
 — Ki volt az, akit délután vittetek?
 — Singer Dóci. Forróvízbe mártották a lábát, mert nem akart vallani.
 A mennyezeten függő villanyégő világít és Laci szemüvegén megcsillan a
 fény. Vagy talán csak úgy tűnik? Mindegy. Futunk tovább...
 A villany egész éjjel ég. A fejünket nem szabad letakarnunk. A csendőr fel s
 alá sétál a teremben.
 A krizantémok most áznak az esőben. Reggelre még tisztábbak, még fehé-
 rebbek lesznek.
 Dóci megmozdult az ajtó mellett. Takarója alatt talán zsiros, kövér cseppek-
 ben csurog a vér. Nagyon szégyellem magam. Mellemben valami szúr, sajog, mint-
 ha előlről ütöttek volna meg.
 A lámpa ég a fejem felett mint egy kimeredt nagy, sárga szem.
 Érdekes, a krizantémok mintha közelebb jöttek volna. Megnőttek. Milyen hi-
 hetetlenül nagyok! Szinte alig látom közöttük a csendőrt. Milyen kicsi most. Milyen
 nyomorult.
 Az eső most már az ablakon is kopog. Holnap is esni fog. Holnapután is. Nem
 baj. Szégyellem magam. Jobb így. Valami megváltozott.

Szubotica, 1941 őszén.

Jobb és bal

Válasz a „Nép“-nek

Az anyagi világ és az emberi tudat összefüggésének kérdéséből két ellentétes világszemlélet alakult ki. Az idealizmus, mely szerint a tudat határozza meg az anyagi létet, és a materializmus, mely az emberi tudatot az anyagi létből magyarázza. A régi, természettudományi alapokat nélkülöző filozófiai rendszerek e két ellentétes pólusa között mozogtak, és konkrét bizonyítékok hiányában ez a harc eldöntetlen maradt. A legújabb természettudományi kutatások és felfedezések a merev és állandóan zsákuccába futó idealista módszerekkel fel nem oldható, új, bonyolult problémakört nyitottak meg nem csak a szorosan vett, egyes természettudományi ágak körén belül, hanem a filozófia számára is. Ezek az új problémák az eddigiekkel szemben más módszereket kívántak. A formális logika statikus, mechanikus materializmus, képtelen volt ezekkel megbirkózni. Szükségképpen meg kellett születnie egy, a kérdésekhez jobban alkalmazkodó filozófiai és történelemkutatási módszernek, mely mint szilárd ideológiai bázis döntő szerephez jut a termelési viszonyok okozta érdekellentétek összeütközésében. Ma az idealizmus és materializmus harca élő társadalmi valósággá vált. E két fogalom ma többet jelent filozófiai rendszereknél. A két világfelfogás közötti küzdelem már nem spekulatív jellegű, ma ez a két ellentétes világ összeütközését, gazdasági, politikai és kulturális harcát jelenti.

A „Nép” cikkírója talán nem is tudta, milyen mély problémákhoz nyúlt, mikor könnyelműen jobb és balfelé választotta a jugoszláviai magyar ifjúságot. Nem tudta felmérni a materialista baloldaliság, és az ezzel szembehelyezett idealista jobboldaliság jelentőségét. Egy természettudományi, filozófiai és történelmi megalapozottsággal bíró világnézet harcát egyszerűen üres, divatos jelződobálózásnak minősíteni nemcsak rosszakaratot, hanem nagyfokú tudatlanságot árul el.

Ezek után már pontot is tehetnénk. De nem engedhetjük, hogy egy magyar nyelven megjelenő lap kisebbségünket bárgyú, sekélyes idealizmusával megfertőzze és továbbra is tehetetlenségének rabságában tartsa, hogy

már-már látni kezdő szemeiket újra bekösse és ezért mindig készek leszünk síkraszállni az ilyen irányú munka ellen. Az itteni materialisták azok, akik — ha a „vadász” szerint le is becsülik a szellem jelentőségét — a jugoszláviai magyar szellemiségtől a legtöbbit várják. Először is elvárják, hogy tanuljon; mert a „Nép” cikkírójának kijelentései után még jobban igazoltnak látszik e lap által is képviselt álláspont, hogy a fiatalságot tartalom nélküli, sekélyes gondolkodásmódjából fel kell rázni. Az intellektuális erőket, melyek még itt, vajdasági viszonylatainkban nemzetiségünkért és az emberi kultúra továbbhaladásáért kifejtett munkában igénybevehetőek, aktivizálni kell. Mi nem félünk felhasítani közömbösségünk és tudatlanságunk burokját, mely pedig sokáig olyan biztonságos nyugalmat hazudott nekünk. A magyar dolgozó és szellemi rétegek az általános elszegényedés egyre meredekebb lejtőjén bukdácsolnak, a kiutatkeresők száma napról-napra emelkedik, tehát nem tűrhetjük a nyárspolgári előítéletekkel megspékelt maradiságot.

Éppen a materializmus és a baloldaliság az, ami elszegényedő magyar tömegeink sorsának vállalására kötelez minden itteni gondolkodó agyat. Ez a sorsvállalás nem engedi, hogy idealista könnyedséggel kibújjunk társadalmi helyzetünk és korunk diktálta kötelességek alól, még kevésbé, hogy gazdaságilag és szellemileg már amúgy is agyonnyomott parasztjainkat félrevezessük.

Az idealizmus a dolgozó ifjúságot passzívításba, a fényes multtal megalégedett, terméketlen kérődzésbe tereli. Nem ez kell nekünk! Mi tudjuk, hogy ezeréves történelmünk is a magyar robotosok földért és életért folytatott harcát jelenti. Látjuk, érezzük, hogy ez a harc ma is folyik. És amit a magyarság valaha teremtett, az ebből a harcból fakadt. Ennek a harcnak láza lobogott az 1514., 1687—1711. és 1848-as széles magyar tömegekben, ez a láng tüzelt Bacsányiban, Petőfiben és Adyban. Azok voltak igazi nagy embereink, költőink, akik a nép történelmi törekvéseit megértették, akik lelkesedtek ezért, és akik nemzeti kultúránk fejlesztésében a legjobban megközelítették az egyetemet. Felismerni a népek felszabadulási har-

cának közös vonásait, nemzeti sajátágukban ezt az általános kultúrhaladásba kapcsolni — ezt akarjuk mi. Nemzeti kultúránk lényegében fel kell ismernünk azokat az érintkezési pontokat, melyek révén a világ kultúrközösségébe kapcsolódhatunk. És nagyon jól tudjuk, hogy ezt éppen a nemzeti kultúra tökéletes fejlesztésével érhetjük el.

A művészetnek nemcsak formája, hanem tartalma is van. A forma felduzzasztásával és túlértékelésével az egész művészet szép, de semmitmondó váz marad csak, mivel elveszti dinamikus társadalmi-történelmi jelentőségét. Az értelmetlen formakultusz tartalmatlansághoz, felületességhez vezet, és mindig hamis művészetszemléletet eredményez. Ne hamis, de igazi értékeinket tanuljuk megbecsülni. Hogyan tehetjük ezt meghamisított történelemmel és történelmi-népi viszonyaiból kiragadott irodalommal? Nem látják az idealisták, hogy történelmi vonatkozásaitól, tehát tartalmi valójától megfosztott irodalommal még tökéletesebbé teszik a káoszt, mely felvilágosulatlan ifjúságunk gondolkodásvilágában él? Vajjon mit akarnak elérni? Öntudatos tisztánlátást, vagy még zavarosabb öntudatlanságba süllyeszteni a magyar dolgozó rétegeket? Ne higgyék azt, hogy minden érték, ami magyar! A tisztán formai klasszikus

művészet, mely az akkori kiváltságosokat szolgálta ki, már saját korában is talajtalan volt, mennyivel inkább az ma, minden történelem-társadalmi összefüggésből kiragadva? Ez a mesterkélt és mondvacsinált művészet ma egy csöppet sem viszi közelebb kisebbségünket problémáink megoldásához. Nem a néptől idegen, hanem a népből kinőtt művészet adhatja meg, helyes történelmi átértékeléssel, azokat az igazi irányokat, melyek mai harcainkban is útmutatásul szolgálhatnak. André Gide mondta: „Egy irodalom mindig csak a fundamentból, a talajból, a népből meríthet erőt és újulhat meg”. Ehhez még hozzáfűzhetjük, hogy csak akkor tesz eleget hivatásának, csak akkor válik igazi művészeté, ha a népben talál visszhangra is.

A történelem változások sorozatából áll. Nem csak gazdasági rendszerek, hanem szellemi felülépítmények is változnak. És korának történelmi szükségleteit hiven visszatükröző művészet általános értékeit csak ezen változások felismerésével és helyes átértékelésével alkalmazhatjuk a ma harcára és őrizhetjük meg a holnap számára.

*Kalmár István
(Mayer Ottmár)*

(Megjelent a „Híd” 1936 májusi számában)

V E R S

*... Mélyen a tudat alá ágyazva parázklik
tépi az agyat
a Végleges megoldás
Végleges változás
Nagy felszámolás
hatalmas gondolata.
Nézd
a füstölgő külvárosokból
nem filantróp-dal
de gyűlölet lángol fel.*

*Csodatűz-szikrák sebzik fel véresen az eget
Keletről hasad a hajnal
virrad
az égő ellentmondások kialvó fészkeiben
útmutatóul áll
az óriásra nőtt Ember
izomból vasból villámból
építi
az új Világot.*

KOSZTA RACIN

Fordítóita: Lőrinc Péter

(Megjelent a „Híd” 1938 januári számában)

Ibériai problémák

Százötven év óta reng a föld Hispániában. Az ibériai félsziget délövi hegy-völgye, a biscayai öböl öntözte rokontalan, ősi baszk föld, a spanyol Levante, a Sierrák vad görgetegei, a grandok kastélyai körül a történelmi kertek, Castilia, Navarra, Katalonia — másfélszázad óta egyetlen vérző aréna. Spanyolország a jó Cid-vitéznek, a csattanó castagnetteknek, koldusoknak, telivér bikáknak, picadoroknak, dohánygyári, elveszejtő szemű szép Carmeneknek, hidalgóknak és anarchistáknak hirhedt hazája. Multjából idefénylik a mórok építészete, Cordoba és mesés kincsű arab könyvtárak emléke, tudós zsidó orvosok bölcsessége, a félkarú Cervantes búsképű lovagja, Goya és El Greco színei; tegnapjából ide feketéllik Torquemada és az isten kutyaának (domine canes), a dominikánusoknak sötét sivatag uralma, Izabella és Ferdinánd autódaféinak kormos máglyatüze, a nagy ármádia és a Pireneusok népének, a nyomor álmodozóinak egész újkori történelme, 1808-tól, az aranjuezi napoktól az estramaduri napokig, IV. Károlytól az ebrói áttörésig.

Százötven év óta reng a föld az Atlanti-óceán és a Földközi-tenger között szélesen lenyúló híd-országban; híd ez az ország Európa nyugata és Afrika homokja között, híd Párizs fénye és Afrika napja között. Híd-föld áthidalhatatlan tátongó társadalmi szakadékokkal, osztályerők pokoli ellentéteivel, melyen belül gonoszul és konokul csillogó neveket szitkok és szennyek árja úzótt századokon át mindhiába, szakadár pártok fegyelmetlen hadai harcoltak a sötétben ragyogó nemzeti történelem vércsaforráiban, merénylők és holt lelkek kiégett katlana volt ez a függő híd bús évszázadokon keresztül. És jött egy nap és ez a föld csodákat látott.

Nem kút vízében foszforeszkáló égi tüneeményt, pásztorlányka szerelmes mennyei vízióját; itt egy nép sohanemlátott csodát művelt önmagából.

Spanyolország, Európa roppant félszigetének végső nyúlványa, ez a Délfok, kiesett a történelemből; nem geográfiai adottságainál fogva, mert e tekintetben éppenséggel szerepre hivatott; hanem uralkodó osztályainak, a föld legtunyább, legostobább és legögösebb, papi falanxaival körülbástyázott nemessége miatt, amely templomos, máglyás középkorból, az inkvizíció napjaitól a mai napig őrizte feudális osztályhelyzetét, az országot és népét pedig történelmi kuriózumként bebalzamoszta e feudális, anakronisztikus távlatokba. A nép ökörként élt, és sokszor, de hiába lázadozott, akár az állat. Egé-

szen a mese hihetlenségéig ért itt a ragyogás és a nyomor, túl romanticizmuson, képzeleten felüli mélységben és magasságban, el egészen az antiszociális állam megvalósult utópiájáig. Maga a túlélő középkor volt ez, elfeledett ország, a történelmi fejlődés elfelejtette ezt a földet és más utakon kereste Európa jövőjét. A nemesség itt 1930-ig olyan sötét hatalom volt és hatalmával úgy állt a látóhatáron, hogy az érlelő nap legkisebb sugara sem hatolt le a földre.

Egy községi választáson, 1931 tavaszán, a nép a köztársaságot választotta államformájául; százötven évig mégsem hiába regett a föld, voltak lappangó erők, amelyek eljuttatták a nép vérebe a felvilágosultság magvait. A köztársaság kezdett Európa lenni; de előbb volt Primo de Rivera, börtön, marokkói hadjárat, inkvizíció a szabad gondolat ellen, börtön és újra börtön; azután a monarchia alatt példátlanul állóan a köztársaság megalakulása; a köztársaságot tudósok, orvosok, ügyvédek, filozófusok kormányozták; a köztársaság gyenge volt és a rémült reakció eltolta helyéből a filozófusok kormányát; a nép visszahozta őket, mert földet osztottak, betűt terjesztettek, a nép rombolta a templomokat és üldözte a papokat, akik nem tanították meg őket a betűvetésre, hogy ne tanulják meg az írott gondolatot, hogy ne lássák Európa fényeit, eszméit, demokráciáját. Amikor pedig a köztársaság demokráciája már átfogta a nép törzsét és életes nedveivel emelni kezdte az országot, akkor elkövetkezett 1936 július 18-ika.

Ezen a napon indultak meg Marokkóból a hazaáruló tisztek vezetésével Madrid felé a mórok és kabilok, akik azóta is ölik a spanyol népet, a körmenetek és szentképek rajongó népét. A spanyol nép milliónyi páriája, higanybányák csákányosai, andaluziai parasztok, katolikus baszkok, barcelónai munkások, Carmenek és Micaélák egyszerre ocsúdtak-ébredtek és percek alatt robbantották fel a köztársaság védelmében — örök időkre szóló szilajsággal és szenvedéllyel — a rabságot, a spanyol hűbéri állam fenyegető kísértetét. Pusztá kézzel rohmozta meg a nép mindenütt a torlaszokat, a laktanyákat, a halált, mert inkább meghalni voltak készek, mintsem élni a hazaáruló, lotyó „nemzetiek” klerikális-feudális hazátlan bítang országában, a hullaspekulánsok és karrierista tábornokok bérgyilkos bandájában; pusztá kézzel rohantak tehát és védelmezték életüket, függetlenségüket, szabadságukat, a kivívott szabadságot, emberségüket.

Soha ilyen tüzet, ilyen lángolást, ilyen harcot nem látott a vén világ. Századok erjedő, elfojtott mustja forrta ki magát a nép halálmegvető bátorságában, amikor emberi életet ígérő, iskolákat nyitó, agrárreformot hozó, földosztó köztársaság védelmére, isten nevében és a népfelség nevében pajzsul a tulajdon csupasz mellét szegezte szembe a nép a fasizmus spanyol csibészeinek fegyvereivel.

Olyan korban élünk, amikor örültek tartanak kényszerzubbonyban népmilliókat. Az örület vonzó és varázslatos és mint a vadak mágusa primitívvül és bővölően transzba meríti a homályba üzött agyakat, elszabadult koboldok kábítanak és földrészünk, e zülölt és bomlott prostituált, ájult kéjjel dől nászba a tőkésrend hibbant s már gyógyíthatatlan zürzavarban szenvedő végső védőváraival, a fasizmussal, az örülettel, amelyben nincs rendszer. Ha régebben kevés észszerűség kormányozta a világot, ma a világ nagy részét háborodott agyak kergetik, lavinaszerűen, egy mindent elsőprő kataklizma felé. A spanyol nép megálljt parancsolt, mert élni akar, hiszen most lépett csak be a nemzetélet előcsarnokába, megállt a vártán és úgy állja a harcot a mocsári lidérccel, századunk e bűzhödő szellemi termékével, a fasizmussal és a nemzeti szocializmus stricijeivel szemben, mint soha senki még! Ezek mind mártírok, ezek a spanyolok, akik meghalnak; értünk halnak meg, hogy mi ne legyünk rothadó televénye a fasizmus szolgarendjének. Ezért hát ismerjétek meg az igazságot.

Egész Európában Spanyolország vezetett az írástudatlanság terén, a népnek több mint fele nem tudott írni-olvasni; 40.000 pap és szerzetes gondoskodott róla, hogy a spanyol népnevelés a legelmaradottabb legyen Európa nemzetei között. A százmillió font vagyonnal rendelkező egyház — a földbirtokos nemesség és a hadsereg szövetségese — a legnagyobb irányító hatalom volt az ország közgazdaságát, polgári életét, politikáját illetően is. Az egyház volt az állam legnagyobb kapitalista vállalata. Totálisan uralkodott az államélet fölött. A lakosság egy százaléka tartotta birtokban az egész földterületnek felét, míg a népesség negyven százaléka teljesen Földnélküli Jánosokból állott. A megművelhető 45 millió hektár földből csupán 17 millió hektárt vettek művelés alá (ennyire volt szűksége a nemességnek), ebből hét és fél millió volt a nagybirtokos magánosok kezén; 38 báró, márk, gróf és herceg félmillió hektár föld fölött volt korlátlan úr. Így érthetővé válik, hogy a földkérdés megoldása volt a köztársasági kormány munkatervének egyik sarkalatos pontja. Érthető, hogy Alba herceg és Romanones grófék kékvérű társai a felkelő hadsereg oldalán ágnak a

fasizmus diadaláért, mert ez biztosítja tovább is uralmukat a spanyol földön. A középkori hűbéri országrendet akarják fenntartani egy dicstelen hadsereg zászlótlán fegyvereinek oltalma alatt.

Spanyolország katonai ereje és szervezete — hasonlóan a földbirtokrendszerhez — anarhikus volt. Hétszáz tábornok unta a köztársaság szabad levegőjét 1931 után, 21.000 tisztje volt a hadseregnek, minden tisztre hat közlegény jutott a puccs kitörése idején. A köztársaság első feladatai közé tartozott, hogy a monarchia eme súlyos, haszontalan, ragyogóan élőködő terhétől megszabadítsa a népet. A nyugdíjazott tisztek természetesen együtt mentek később a mórokkal, az idegenlégió sőpredékével, olasz pilótákkal, rázedett olasz parasztgyerekkel Madrid ellen. A spanyol hadsereg majdnem teljes egészében zsoldos katonaságból állott, ezek a zsoldosok, a nép verejtékén hizott katonák, szövetkeztek a fasiszta bérencek bandájával, hogy kiirtsák apáik testvéreit, gyermekeit a földről és a torlaszokon zászlók alatt álló munkaslányok mellét szuronnal hasítsák fel.

Velük ment a csendőrség, a civilgárda, a karlisták és a falangisták, és ellenük az egész spanyol nép.

A nép ebben a korszerűtlen, korcs, feudális, csökevényes és csökönyös országban európai mérték szerint ázsiai nyomorban, tudatlanságban és rákényszerített lustaságban élt. Imádkozott és átkozódott; forradalmat szított, de forradalma szertelen volt, rendszertelen, minden megmozdulása földrengésszerű, szenvedélyes, mint az ámokfutó menekülése, utána tespedésbe merülés és még sötétebb elnyomatás, nyomor és börtön jött.

Spanyolországban nem fejlődött ki a burzsoázia, a nagypolgárság, sem a középpolgárság, amely a kapitalista termelőrend legfontosabb pillére és hordozója; a fejlődés menetének bizonyos törvényszerű foka és letéteményese egy nagy korszak művelődésének és a polgárosodás folyamatának, a tudományok meghatározója és irányadója a vele azonosult időben. Spanyolországban nem lévén középpolgárság, az európai fejlődés irányvonalát meghatározó tényező, az állam természetesen elmaradt a népek országútján. A kapitalizmus hajnalán Spanyolország kereskedelmét és iparát a félsziget akkori hódító népe, a mohamedán mórok és az ott letelepült igen magas kultúrájú keleti zsidóság tartotta a kezében. Fejlettség tekintetében ez a kereskedelem a történelmi újkort megelőző évtizedekben vezetett Európa piacain. A mórok és a zsidók kiűzése után gazdátlanra vált a virágzó kereskedelem, a gazdaságot a spanyol bárkáktól az angol gályák vették át. Spanyolország „úri” ország

volt, a világ leghitványabb, legbourbonosabb, legkékvérűbb nemessége élt itt a legmagasabb szférákban, levegőtlenységben, gyökértelenségben, hazátlanságban; ez a gögös, buta, kényúri arisztokrácia töltötte be a spanyol földet. Az ő kezében élt tetszhalálhoz hasonló életet ez az állam, amely a századok folyamán mind mélyebbre süllyedt, harmadrangú ország volt, Európa mappáján színtelen folt. Holott az ország földjén óriási területek álltak megműveletlenül, bányái kihasználatlanul, kohói fűtetlenül, hajói üresen, mezőgazdasági tekintetben a leggazdagabb országgá lehetett volna fejleszteni, szénbányái, higanya, arzén és vasérctelepei a legnagyobb ipari állam lehetőségeit rejtik magukban. Ide azonban legfeljebb, ha a kalmárkodó angol tőke került és nyitott tárnákat a föld belseje felé, hogy a spanyol nép földjén gazdagodjék. (Az angol érdekeltségű bányák játszák ma is a főszerepet az angol kormány spanyol-politikájában és osztályérdekből Franco kormányát segíti Chamberlain kormánya, tudván hogy a köztársaság nemzeti vagyonszerűen a nép tulajdonába juttatja a spanyol hegyek kincseit.)

A spanyol nemesség azonban felelőtlenül élt és pusztulni hagyta a föld értékeit; kékvérűségének nem volt szüksége bányára. E földön papok uralkodtak, donok, márkik.

A nép hívón és bután, szentül és hitetlenül élt, anarchisták és csodatevő búcsújáró helyek között verejtékezett és tombolt az

arénában. Az aréna — ez az övé volt, nemes bikák és nemes hölgyek között ülhetett és üvölthetett a porond felé —, ez volt a népe, mint ópium a kínai kulié, hogy eszméletlenül hajtsa fejét igába s hogy szórakozzék és buja öröm lepje meg álmában. Olyan ez, mint a totem a tasmániainak, fétis és narkotikum, bűvölet és kábulat, szurrogátum, amely minden hiányzót helyettesít; primitívül hat, de hatékony s oly módszer, amely pótolhatatlan s mindig előidézhető alluviális mély ösztönökből, olyan mint a fasizmus mákonya az olasz paraszt számára, hogy a tűzijáték komédiája elhallgattassa, olyan mint a hülyülésig hevített és politikai eszközül alkalmazott antiszemitizmus homokja az európai ember szemében, hogy szórakozzék és hallgasson, lelje örömét az antiszemitizmusban, ebben a narkózisban és szuggesztióban, mely primitívtségében alatta marad a tasmániai totemnek is és mint narkózis nem éri el a spanyol bikaviadal tudományos dózist. Mindez arra való, hogy a valóság könnyörtelen igazáról elhárítsa a figyelmet.

Ha a szem felnyílik a valóságra, földindulás jár a nyomában, mint a spanyol nép szabadságharca mutatja példaként és fenyegetően, Európa értékhamisító sipistái felé.

Fekete Béla

(Megjelent a „HÍD” 1938 szeptemberi számában)

STIH ZRIJE

*Forr a dalom
csupa rímes, csengő-búgó
versem zengő-zúgó
forradalom.*

*Verseml zihál,
vad sírás szakad ki torkán,
bömböl mint az orkán
s halált szítál.*

*Gyilkos a vers lángja,
de ahol szállt a dal gyújtó üszke,
himnusz harsog ott az új világ büszke
hasadó hajnalára.*

KRLEZSA MIROSLÁV

Fordította: Somorja Sándor, megjelent a „HÍD” 1937 júniusi számában.

Hagymavásár*

1.

Bánati mezőgazdasági kisközség a Tisza mentén. Legjobban illik rá a Sárfa lu elnevezés. Széles utcák, földszintes fehérre, sárgára, zöldre meszelt kis házak, ravasz boltosok, csendes kiskocsmák. Nyáron talán jólátú kertek: télen a kietlen némaság. Alvó vidék, szerb-magyar vegyes lakosú talu. Az ódon sárgafalú katolikus templomban az uraság jövőitábol széphan gu harang szól.

Csóka lakossága nagyobbára földnélküli zseller, torpe- vagy eseu eg kisbirtokos. Ipa ros ang akad. Egy uradalom van, amelyben úgyszólván minden elet osszpontosul. A sze geny nep napszámmal keresi kenyerét. Bu zat, tengerit es egy-ket szukséges takarmány no venyt termelnek. A földhozragadt paraszti ság nehany evvel ezelott az uradalom peida jat kovetve hagymával vetette be párnoidas tolddarabjanak egy részét, abban a remeny ben, hogy a zolasegarú valamennyivel tobb penzt hoz a hideg tuzhelyu konyhara. Nin csen itt sem egyesulet, sem munkasszervezet. Ugy el a földmunkasság mint egy türelmes, vegtetekig kárto szelud nyáj. Nem tudnak semmiről, nem hallanak semmiről, csak dol goznak kora reggeitől késő estig szakadatla nul. A tel beültával a széles talusi utca kat bokáig, sőt térdig erő sár borítja, a nyúlós, hideg latyak az egész falut elborítja. Az ut cak olyan üresek, mintha a közseg lakatlan lenne, a lakosság folyton csak dolgozik: nem tuani mit, de dolgozik.

Tél közepe. a vöröshagyma a szerűkben, padlásokon, másutt a görékban vagy a kam rákban berakva lassan érik. Csírázik: eladá sra vár. A kezüket tördelik, töpregenek: — elrohad a drága szép hagyma! Ezt viszont nagyon jól tudják a kereskedők. Azt is tud ják, hogy meddig lehet a hagymaszállítást elhúzni. Ennek a kegyetlen időhúzásnak minden napja dermesztően hat. Kétségbeejtő. Már-már azt hiszik, hogy hiába vetették, hiába gondozták. Ha az idén nem kell az áru, a „jó hajma”, mit tesznek vele. Sok minden re kell az a kis pénz, rendesen elosztva, és most egyetlen nap mulasztás keresztülhúzza számításukat. S bárgyú okoskodások közepete az izgalmas várakozás napokig, sőt hete kig is eltart.

*) Ezt a cikket a HID-től átvette és 1939 febr uár hó 18-án közzétette a Párizsban megjelenő „Szabad Írás” című kommunista lap.

2.

A kisvárosi kereskedelmi cég, amely in kább szállításokkal és közvetítésekkel foglal kozott, évekkel czelött elhatározta, hogy a bőséges keresetet ígéro hagyma-üzletbe kezd A vöröshagyma abban az időben mind bel földön, a passzív vidékeken, mind külföldön keresett áru volt. Az árak rendkívül alacso nyak, a termés nagyon jó, a kereslet igen élénk, ezek mind-mind összetevői voltak an nak a sóvár ígéretnak, amit a fondorlatos gondolkodású kereskedő agyában szült a sár faluban lebonyolított hagymavásár képzele te. Sisitka Dániel, a cég bevásárlója nemcsak külalakra, hanem jellemben is teljesen meg felelt feladatának. Köpcös, gögös ember, szú rós tekintete keresztülhatol az emberen, ke mény, érces, kicsit rekedtes hangja fölcse ndülésekor megdöbben ti a parasztot. Unintel ligens szoknyavadász, a főnökén kívül min denkit lenéz és a parasztot gyűlöli.

Dermesztő téli reggel indultunk a bánati sárfa luba hagymát vásárolni. Mint gyakor nok voltam alkalmazásban a „G. F.” cégnél, amely a kifizetések ellenjegyzésére küldött ki engem Sisitka úrral. Az úton háborús él ményeiről beszélt, a lövészárkok borzalmait kihagyva inkább a szerelmi kalandjait mon dta el. A bécsi szappangyáros lányától kezdve a przemysli gabonakereskedő lányáig min den nő az ő daliás alakjába akadt bele és a háborús idők szabadon lophatott gyümölcsét éjszakáról-éjszakára szürcsölték. Szülőváro sáról már nincsenek ilyen kedves emlékei.

— Itt csak bitang parasztot látok. Sirán koznak a munkakerülő nyomorultak.

Megérkezve a faluba felkerestük Sztan tics Gyóka gazdálkodót, aki többek között a községházán is tisztséget töltött be. A banda gazdák tulajdonságaival bőségesen megáldott ember kereskedelemmel is foglalkozott és ő igazította útba a sártengerben a hagymater melő paraszto kat és a bevásárlókat. Ezért a kevésbé fáradságos munkáért kétszáz dinár közvetítői jutalékot kapott.

3.

Az első termelő, akihez beállítottunk, F. N. fölműves. Az utcán mindenütt hatalmas sártenger, alig tudtunk átlábolni. Háza előtt úgyszólván. Rozoga, kis fehérre meszelt pa rasztházban lakik. Az udvaron a kocsai a ten gyig merült a latyakban. A lomposzórú házörző kutyán csörögtek a megszáradt sár gumók, a baromfiak és az egyetlen sertés ugyancsak nyúlós sárcsomókat cipeltek lábu-

kon. A hova lép, a hova néz az ember, mindenütt az ingoványszerűen süppedő sár. A gyerekek dideregve léptek ki a gang alól, rongyos papucsuk vagy repedezett klumpájuk hamar megtelt hideg lével. Ügyetlen köszönetések után a gazdálkodó meghunyászkodó alázattal vezetett bennünket a szérűhöz, a hova nagy gondossággal volt berakva az aranyárga színű vöröshagyma. Óriási fejek, szép, szabályosalakú egészséges hagymák. A gazda azt mondta, hogy „lánycsecsű” fajta. Az egész család szinte kórusban dicsérte, hogy milyen jó íze van és egy cseppet sem erős. Sisitka úr közömbösen hallgatta a termelő család dicséretét. Hidegen, megvető fölénynyel tekingetett körül, majd blazirtan megkérdezte:

— Hogy adja?

A gazda egy ideig gyámoltalanul hallgatott, tanácstalanul feleségére emelte tekintetét, majd halkán kibökte:

— Harmincöt para kilója, kérem!

A faluban előttünk még nem járt kereskedő, a hagymakeresletről a gazdák semmit sem tudtak. Fogalmuk sem volt az áráról, hogy mit kérjenek.

— Húsz para! — ígért találomra Sisitka úr.

— De, kereskedő úr, nem adhatom annyira. Vetés, szedés, behordás, az mind drága munka. Az egész család hetekig dolgozott rajta. Meg a föld. És én úgy számítottam, hogy a hajma árából fizetem ki az adót.

— Egy parával se többet. Van köztük nedves is. Es ha elhozzák a mázsára megtisztítják nekem, mert visszaküldöm az egészet.

A gazdálkodó megremegett. Tanácstalanul hallgatott. Még akart valamit szólni, de Sisitka úr hideg, szúrós tekintete megakadályozta ebben. Ismét feleségére nézett, mint ha támaszt keresne.

— Hát, — mit csináljak. Legyen. Mikor szedik?

— Reggel!

Máris mentünk tovább. Egyik termelőtől a másikig, akár a végrehajtó. Mindenütt ez a hideg kíméletlen eljárás. A toprongyos termelők kértek, könyörögtek, hogy egy kicsit jobb árat szabjunk, de Sisitka úr makacsul kitartott a legalacsonyabb ár mellett. Az egyik asszony, aki mindennap gondosan kezelte, ápolta, törülgette a pár métermáza hagymát, — szemei könnybelábadtak, amikor meghallotta az árat.

4.

Egy nap alatt tizennégy termelőt látogatunk meg. Tizennégy helyen indult meg nagy sebbel-lobbal a munka. Asszonyok, férfiak, öregek, fiatalok ültek be a szérűbe vagy mentek fel a padlásra és sietve nekikezdtek

a hagymaszedésnek. Előbb eltakarították a szalmát, amely a hagymát a fagyástól megvédte, azután minden hagymafejet kézbevettek. Óvatosan leszedték róla a sárgás, megbarnult, megfeketedett héjakat, a rosszakat, megpuhultakat, rothadtakat félredobálták. A többi szakajtókba, vékákba vagy edényekbe gyűjtötték össze.

Délután sorbajártuk mindegyiket és felülvizsgáltuk, hogy rendesen szedik-e az árut. A kiválogatott, megtisztított hagymát kölcsönként zsákokba töltötték és a telt zsákokat a házvégén ácsorgó férfiak cepelték le a padlásról az udvarra, ahol gúlákba rakták. A család apraja-nagyja dolgozott, több helyen még a rokonokat is befogták a munkába. Hosszú órák nehéz munkája után örömmel fellelékeztek:

— Na!... ez körülbelül most egy mázsa. Húsz dinár.

Sisitka úr idegesen köszörlögte torkát. Egy darabig némán nézte a kapkodó munkát, de amikor már többen nekibátorodtak és megszólaltak; megsokalta és rászólt az egyik öregasszonyra:

— Jobban szedje. Alaposabban válogassa ki. Az apraját hajítsák el, az a kutyának sem kell.

A hagymaszedők ijedten néztek fel a gögösen ágaskodó emberre, majd nagy sietséggel és figyelemmel iparkodtak eleget tenni a szigorú parancsuknak. Csak a tekintetekben húzódtott meg némi lázadás. Hallgattak és a földre néztek.

5.

Másnap reggel Sisitka úr nagyon jókedvű volt. A jól sikerült üzlet örömeiben előszedte régi jólbevált tapasztalatait és okoskodva meghúzta a vonalat a falusi és a szállási földműves között. A tanyaiakat nem szereti, a falusiakat megint csak akkor, ha hallgatók, türelmesek és szónéklül leszállítják az árut.

— Szigorúan kell velük bánni, — mondta határozott hangon.

— Az árat a felére lenyomni. Hiszen kell nekik a pénz, mint a cukor. Ilyenkor, télvíz idején, mindenbe belenyugszanak.

A főutcán, a megjelölt udvar előtt, egész kocsikaraván állott. Már órákkal előbb megérkeztek, hogy mázsához jussanak és még a délelőtt folyamán leszállítható a következő fuvar. Az udvaron Sztantics Gyóka várakozott és a jól végzett munkáért a jutalékot emlegette. A raktár ajtajában már állt a mérleg és az elsőnek érkezett parasztkor forgódtak körülötte. Sürgés-forgás, kiabálás, majd az első kocsi előállott. A termelők készségesen segítettek egymásnak, hogy a munka gyorsabban menjen. Leszedték a zsá-

kókat a kocsiról és rakták a mérlegre. Őt-hat zsákot egyszerre. Aztán odaálltak a mérleghez és figyeltek. Sztantics készségesen rakta fel a súlyokat, de Sisitka úr rákiáltott:

— Nem látja, hogy elég? ... Sok! ... Nem látja? ... Vegyen le!

Odanéztem. Összeszámoltam a súlyokat. Kétszáznegyven kiló volt.

— Kétszáznegyven kiló nagyon szűken. Sok. Ne írjon annyit. Kétszázharminchat. Írja.

— Hogy hívják?

— Fehér Nándor. De kérem szépen, ez a hat zsák a kétszázötven kilót is megnyomja. Tessék rátenni.

— A zsákok is nyomnak. Látom jó vizesek — rikácsolt Sisitka. — Különben majd visszamérjük. Kétszázharminchat... öntse ki... Na, elég szép hagyma. Ennek aztán örülni fognak Németországban, mert tudják meg, hogy Amerikába is megy a maguk hagymájuk.

A termelők sehogy sem akartak belenyugodni az igazságtalan mérésbe. A többiek is szinte félték a mázsától. Összeverődtek és tiltakoztak. Félhangosan azt erősítették, hogy hiba van a mérés körül. Olyan olcsón adják a drága szép hajmát, és még szűken is mérik.

— Na, mi lesz? — szólt rájuk Sisitka úr. Megsejtette, hogy mit akarnak és idejében megakadályozta azt, hogy a gazdák egymásközt megállapodjanak. Az elégedetlenkedők szétszéledtek, újabb kocsi állt a raktár elé, a termelő fellép a göré lépcsőjére.

— Neve?

— Varga Sándor.

— Rakja a mázsára!

Egy-két zsák, három, négy, öt. Mérik. Kétszáznegyvenöt. Varga Sándor szólni akart, mert tényleg jóval több volt, de Sisitka élesen közbevágott:

— Mi ez?

Amikor ugyanis kiöntötték az első zsák tartalmát, a szerteguruló hagyma egyrésze kicsit vizes volt. A vörös héjakon barna, sáros foltok jelezték, hogy a nagy munkával tisztított árut elfogta az eső.

— Mondtam, hogy száraz tiszta hagymát hozzanak, — szólt dühösen Sisitka, majd szinte tajtékzott, amikor folytatta:

— Szedjék rögtön össze. A többiek is segítsenek. Nem kell... Vigye haza!... Dobja a szemétdombra!

Varga Sándor előtt összeomlott a világ. A kereskedő nem veszi át a hajmát. Nem lesz pénz, pedig a kis négyéves Pistike mandulái már egészen megdagadtak és ki kellene vetetni. Mondták ezt már a javasasszonyok is. Mi lesz most, ha nem veteti ki a Pistike manduláit. Már napok óta lázas, meg azután a hideg is rázza. Fásult tekintettel nézett körül, mintha valahonnan segítséget várna. Nem szólt senki. Lehajolt, felemelte az eldobott vizes zsákot és reszkető kezekkel rakta vissza a hagymát. Ügyetlenül magyarázkodott:

— Ejnye, az éccaka elérte egy kicsit az eső. De kár érte...

A többi termelő némán állott az ajtó körül. Baj történt. Érezték a másik paraszt fájdalmát, ez az arcukon is látszott, de semmit sem tehettek.

— Ezt a Vargát kitűrülni! Tovább! — rikácsolt Sisitka.

Zavartan nyúltam a zsebembe, előkotoráztam a ceruzát és a noteszban áthúztam Varga Sándor nevét.

LÉVAY ENDRE

(Megjelent a „Híd” 1938 októberi számában)

TESTVÉR

Testvér

Nyujtsd a kezed, hadd érezzem a feltört sebeket,
Tudom, van elég sok, mint nekem is, és fájnak...
Hogyisne, ennyi kín után?!
Tempломot, iskolát, hajókat építettél,
ekét, kaszát, ágyút teremtettél,
házfalakat, tetőket emeltél,
s világ csudájára — tankokot szereltél...
Tudom,
sokszor komorkedvű vagy és voltál,
mikor építés közben a sebeidben
más nagy világsebekre riadtál.

Kemény és véres minden kis törés.
Nem lehet így asszonyt ölelni, és
gyermeket becézni sem tudnak e kezek,
sem szülőt vagy testvért dédelgetned,
ha sírnak... kérges, durva kezekkel nem lehet,
s ezért még sajjóbban fájnak e sebek.
S akiért lettek, nem mondta: köszönöm,
a bért megadta, mással is törődjön?
Tudja, hogy kell — ha hív — menned,
hisz úz, hajt ez éhed. Miért a köszönes?!
Hát nem elég, hogy egy kevés
kenyeret adott neked?

Azt mondd gyerekeid éhesek,
laktórt fizetned sem lehet?
Hát ő vessen erről számot?
Őt kínozza ez a teher?!
Óh, ember, ember, kitől tanultad ezt a sirámot?!
Testvér, ide a kezed, egyformák vagyunk,
fáradtan, mezítelen, kinban, szegényen.
Azt hiszed, könnyebb nekem,
mert földem van és búzáat terem?
Te másnak dolgozol,
tudom,
de lásd: azért ugyanaz a sorsom.
Én magam földjét trágyázom, túrom,
forgatom, — és verejtékezem;
a földet, az életet nyúzzuk
én és a gyermekem.
Csak dolgozom, vajjon bolondnak látsz-e?
minden, mit aratok, minden a másé?
hallod-e... másé...!

Ezért testvér, ha fájnak is a sebek,
add ide kezembe a kezed,
s tudd, nekem is fáj, éppúgy mint neked
fáradt kezemen a sebhezt kéreg.
De ne számláljuk a töréseket,
kié nagyobb?... se a sebeket.
Ahová hív az élet, együtt menjünk,
hogy elérjünk...!
s hogy többé ily bolondok ne legyünk
Testvér a kezed!... legyünk emberek.
Hallod-e?... emberek!

PAVLEK MIHOVIL MISKINA

(Megjelent a Híd 1936 nov.—dec. számában)

Fiatal képzőművészek kiállítása

Az Olvasókör kiállításával kapcsolatban a rendezőbizottság ankétet rendezett a képzőművészet korszerű kérdéseiről. Az ankétre szép számmal érkeztek válaszok; ezek közül a legsikerültebbeket alant közreadjuk, hogy olvasóink lássák, nemcsak ecsettel tudnak bánni ifjú művészeink, de a szellemi-elméleti fronton is régen túl vannak a kovás puska használatán. Gondolkodásuk korszerű, hivatásérzetről tanúskodó bátor, biztos, egyensúlyos, fiatalos, — és ez a szerencsésük, — talán megérnek majd egy biztosabb alapokon nyugvó szilárd világot, a nyugtalan, zűrés, kába világ helyett.

Festők akarunk lenni és nincs pénzünk festőkre. Az akadémián mesterünk azt mondja: Festeni a legdrágább sport. Vigasznak kereső igazság.

Mi mégis dolgozunk.

A nyárspolgár eljön a kiállításra, ajkát lebiggyeszi és azt mondja: „Túlmodern”. „Futurista”.

Az impresszionista modorban készült kép is „futurista”, „túlmodern” a kispolgári keretektől képtárba kerülő embernek. Nem tudja, hogy az impresszionista felfogású festmény ma már nem „túlmodern” és nem „futurista”.

Az új irányokra azt mondja a jószándékú kispolgár, hogy hóbort, divat. A kispolgár fél együttlépni a haladó világgal. Az új irány divat annyiban, amennyiben minden divat, minden életmegnyilvánulás egy kor életsezméletének dokumentuma.

A futurizmus, expresszionizmus és a többi ma élő izmusok megannyi kísérlet egy új művészet megteremtésére. A születés, a kialakulás, a teremtődés mindig zavarokkal, tévelygéssel, kisebb-nagyobb anarchiával jár. Ez természetes.

Hogy az új művészet irányzatos? A művészetnek mindig volt és mindig lesz célja és a festő mindig tükre a kornak és környezetének.

Raffael jól keresett, sok volt az aránya, a Szent Családot nem szegényes jászol körül festette, Jézus környezetében drága ruhákba öltözött főpapok járnak-kelnek, Mária nem a szenvedő anya, hanem tündöklő szépségű, gondosan öltözött nő. Michelangelo egyéni sorsa merőben különbözött szerencsés kortársától, lázadó volt, keserű, kíméletlen, ellenszegült kora kegyetlen és lelkiismeretlen szellemének: Jézust és a szenteket szegény

meztelenségükben festette meg; egyik szobra a lázadó rabszolga.

Nemcsak az új művészetnek van célja; célja van Goya, Rembrandt, Millet, Meunier művészetének is. Példázatosan nagy nevek ezek, a művészet l'art pour l'art-ellenes mivoltának bizonyítására.

Hangya Bandi

„A materiális élet fejlődésében beálló változások megfelelő formában megtalálhatók a szellemi élet történelmében. Figyelnünk kell tehát a népek életkoncepciójának fejlődését, hogy megérthessük a festészet kísérleteit és eredményeit. A materiális élet fejlődésénél egy figyelemreméltó tényezővel találkozunk. Ez a tempó. Ugyanis a politikai történelem fejlődése, ellentétben a kultúrtörténelem fejlődésével, nem egyenletes. Bár gyakran halljuk, hogy a történelem kerekét nem lehet megállítani, nagyon jól tudjuk, hogy ennek a kereknek a forgása lassítható... A történelem kerekere a reakció nyomására gyakran csikorog.

Az élő művészet folyása azonban meglassíthatatlan, akár a rádium kisugárzása. Ha az osztály, amellyel a művészet egykor együtt fejlődött, megszűnik haladó lenni, akkor a művészet elhagyja ezt az osztályt. Ilyen esetben a festészet leveti védelmező-oltalmazó mivoltát és forradalmivá válik. Megtámadja hűtlen bajtársát, a társadalmat. Nem mondhatjuk, hogy a festészet élő testébe nem próbáltak még balzsamot fecskendezni, hogy meggátolják továbbfejlődését, de ezek a kísérletek balul ütöttek ki és a művészetből ilyenkor giccsipar lett. A rqcimművészet patetizmus. Az élő művészet válasza a reakcióra a tagadás. Aszerint, hogy melyik korban történik, a festők egyéni és öntudatlan vagy kollektív és öntudatos ellenállást tanúsítanak.

Befejezésül kísérreljük meg jellemezni a festészetet napjainkban. A festészet negatív magatartása a szürrealistákkal végetért és az új életkoncepció kikristályosodásával (a néptömegek aktív részvétele sorsuk irányításában) egyidejűleg a forma, ellentétben a dekadencia bomlottságával, konstruktív és fegyelmezett, míg a téma terén megszűnik a külvilágtól való menekülés és új érdeklődés mutatkozik az ember és a társadalom iránt.”

Boschán György

„A viszonylagosan legérettebb morált jelképező művészet a legaktuálisabb.

A művészet tükörképe az anyagi javak megosztásán alapuló ideológiai áramlatoknak. Továbbá dokumentuma a művész erkölcsi állásfoglalásának az anyagi javak megosztásával és az ezen alapuló ideológiával szemben. Ma ez az állásfoglalás ellenzéki természetű.

Tehát a művészeteknek, vagyis ezek hordozóinak mindig aktuális problémája: fejleszteni a morált és az ennek megfelelő formát. Az új embertípus érzi az anyagi javak észszerűtlen elosztását és a termelés anarchiáját. Ez az impresszionista életérzés. Ez tovább módosul, amikor ebben az életérzésben

az erkölcsérzés imperatív vágyat kelt fel. Szilárdságot, biztonságot és rendet kíván az új embertípus.

Már nem sikerül az oroszoknak szétteperni a vadkant (Delacroix) mint a múlt század közepén győzedelmeskedő reakciónak a munkásságot.

Az új morálra se szűk se bő, hanem cifraság nélküli, a tényleges szükségleteknek szabott ruhát kell adni. Ez legaktuálisabb problémája a festészetnek is.

Ács József

(Megjelent a „HÍD” 1938 októberi számában)

HANGYA ANDRAS

A proletár (olaj)

Petrovoszelői reggel

A folyó hullámszik lent, zajog, csörög,
Halászcsonakban öreg halász és kis kölyök.
A kicsinyke ház fala mögött
Virágba, kalászba nyílnak a rögök.
Pipiskedik a kis ház a töltés fölött.
A nap vereslik, meleg és örök!
Épp, hogy kibújtam a tiszta falusi ágyból
És a vízbe, a hajnalba könyökölök.

Ó, tárt ablak és víz és füzesek az ablak alatt!
Dühöng a szél, paskolja a folyót,
Medréből tán rögtön kicsap
És töltést, házat, mindent összenyom! . . .
Varsák lesik a vízben a halat.
Hogy táncol a csónak a habokon!

Tegnap a falut jártuk s a szeles vízparti erdőt.
Este együtt ültem lelkes dolgozókkal,
Salonnát, főtt krumplit szeltek a kések.
Tisza szőke vizétől, a testvéri örömtől
És tiszta szemek fényétől voltam részeg.
Milyen drágák a kis gyerekarok,
Ragyog a szeme a marokverő lánynak!
Esző volt tegnap s hideg sárban az öregek
A szigeten krumplit kapáltak.

Badikon jöttek a krumpliföldről
És késő órákig járta a szó.
Vidám füst szállt a szabadkéményben,
Munkások ülténk, körbe, szépen:
Halász, borbély, diák és arató.

Most reggel ablakot tártam a napnak
— Fehér lepedőn hül gyűrött helyem, —
A ragyogó, vizes, szeles hajnalba
Kidugom gyorsan borzas fejem,
Most tudom és hiszem és látom
Ha lassan is készül, készül e tájon
Készül az örök virágos holnap — —
Nagy csapat legény a folyóhoz tart,
Velük a sztrájkoló lányok, és dalolnak.

Legények kalászos kalapban dobognak.
Az utcákon cséplő-sztrájkolók dalolnak,
Lányok és legények hangja összenőtt — —
Ó, kedvesek nékem e partok lakói!
Azt súgom forrón: szülőföld . . .

LATÁK ISTVÁN

(Megjelent a „HÍD” 1938 júniusi számában)

Világszemle

Amikor a hivatalos magyarok tapsoltak Irun lerombolóinak, amikor éljent kiáltottak Madrid bombázóinak, amikor győzelemittasan kurjongattak a német frigre — erről a helyről szóltunk minden igaz magyarhoz: mi Csokonai, Petőfi, Ady népe vagyunk, ezer éve a népek szabadságát őrizzük itt, a Dunamedencében és ezért véreztünk Európa minden csataterén; vigyázzatok, kampósra görbítették kurucvilágunk harci szimbólumát, történelmünket náciszínekkel mázolták be! A mi helyünk a nép oldalán van, a szabadságát féltő, szabadságáért küzdő nép oldalán! Kétségbevonták magyarságunkat akkor, amikor keserű kuruckiáltással figyelmeztettünk: ne higj magyar a németnek, München csalétek, törvetés Szlovenszko. És most, amikor a Völkischer Beobachter nyíltan követeli Kassa, Munkács, Ungvár visszaadását, amikor propaganda-térképeken Magyarország német gyarmatként szerepel, amikor a náci-pénzen felfegyverzett terroristák modern harci gépekkel rombolják az újonnan visszacszerzett városokat, most úgy látszik mind ezért elégtételt vehetnénk magunknak. De nem. Nekünk nem kell ilyen szomorú elégtétel. Nem azért harcoltunk, hanem azért, hogy ezt kikerülhessék. Nem öngazolást keresünk, hanem a nép javát akarjuk.

És amikor az ország sorsa ilyen döntő fordulóponthoz ért, a magyar kormány még mindig folytatja felemás és egyben tragikus politikáját. Imrédy „nemzeti mozgalma” szerencsétlen keveréke a fajgyűlöletet szító, mindent a tőke érdekében cselekvő jobboldaliságnak és egy adag baloldalról kölcsönzött frázishalmaznak. Amikor az országnak egységesen, erősen kellene állania a már

nyíltan föllépő külelennel szemben, megint a „történelmi osztály” az, amely éket ver magyar és magyar közé. Zsidótörvényt alkot, első és másodrendű állampolgárok szerint osztályozza az évszázadokkal ezelőtt összeverődött és azóta egymás mellett élő embereket és a komoly szociális törekvéseket egy álföldreformmal csúfolja meg. Nem, a feudális „történelmi osztály” „nemzeti megújítást” nem lehet csinálni. Eddig egyetlen magyar főúr adta oda a földjét önként és a „történelmi osztály” éppen ezért bélyegezte „hazaárulónak”. Nemzeti megújítás csak akkor lehetséges, ha a nemzet testének legfájóbb sebet eltávolítják, ha a hárommillió koldust biztos kenyérral látják el, ha a hitbizományokat eltörlik, ha a százezer láncos birtokokat szétdarabolják, ha a földet annak adják, aki megműveli, ha a kisbirtokosokat olcsó hitellel és kellő fölszereléssel látják el. Nem pedig bérleti rendszerrel, amely beláthatatlan időn belül a nagybirtokokat kisbirtokokká változtatja majd át, ami ha valaha is megvalósulhat, csak azt jelenti, hogy az eddigi koldusok, akik mégis csak szabadok voltak annyiban, hogy hatósági segítség nélkül szabad volt éhenhalniok, most ezzel a segítséggel bankrabszolgákká válnak. Nem a „katonai szellem emelésével”, a „tekintély-tisztelettel” és „tengelypolitikával” érjük el a nemzeti megújítást, hanem demokratikus jogok megadásával: szabad és titkos választásokkal, szólás-, gyülekezés- és sajtószabadsággal.

*Szántó Árpád
(Mayer Ottmár)*

(Megjelent a „Híd” 1938 decemberi számában)

A tananyag

Szeyfert Ottó, irodalomtörténet-tanár úrnak
ajánlom

— Édes fiacskám, vajh mi szép is ez,
ez a mi óránk, az irodalom.
Gondolkoztál-e a nagy hazafin,
és a nagy költőn, Sándoron?

Tanár úr, én készültem, nagyon,
tanár úr, én nagyon sokat tudok...
Én úgy magoltam, tanár úr, kérem:
szilveszterkor született, télen,
csavargott, éhes volt, lázadó lett.

Elég! Édes fiam, te nem tudsz semmit:
Petőfi a zengő magyar pacsirta
és a legédesebb magyar sorokat
Petőfi Sándor írta.

Tanár úr! És az Apostol?!
— Nem tananyag, fiam. Aki
többet tanul a tananyagnál,
nem tud semmit. Ki volt Ady?

Az ifjúság volt, tanár úr, és a láz;
Ady Endre a lelkiismeret!
Édes fiam, te Ady Endrét,
akár Petőfit, nem ismered.
Tanár úr, én készültem... — Ugyan.
mit tudsz a kuruc költészetről?
Oh, én mind olvastam, beh keserű
gyűlölködő, dacos, hites és magyar volt.

— Fiam, maga túlsokat olvas,
tanulja inkább meg az anyagot.
Most megbukott, jegyezze jól meg:
a költők néha kócosak, vadak, —
de mindig szép simára fésuült
és mindig szelid az anyag,
a tananyag!

GÁL LÁSZLÓ

(Megjelent a HÍD 1939 évfolyamában)

Tallózás

A Magyar Élet 3—4. számában Vető György nagy ideológiai cikkét közli. Miután Vető megállapította a magyarokról, hogy „...nemzeti egyéniségének alacsonyabbrendűségét tervszerűen bizonygatták... Az élet azonban a ferdtől túlzásokat sohasem igazolja...” és miután ezt a helyes megállapítást nem alkalmazta a Magyar Életre, amely szintén „tervszerűen bizonygatja” más „nemzetek egyéniségének alacsonyabbrendűségét”, habár „az élet e ferdtől túlzásokat sohasem igazolja” — így folytatja a tőkés rendszerrel: „... az egyén erkölcsi személyiségének lerombolása a tudományos és technikai haladás öve (örve!?) alatt megfosztotta az emberiség zömét nemcsak a megélhető legegység feltételeitől, hanem azon még túlmenően emberi személyiségében is megalázta... A gazdasági liberalizmus a munkát közönséges áruvá süllyesztette s ezzel a munkástömegeket elválasztotta a nemzeti társadalmakkal való szerves együttműködéstől, a marxizmus forradalmi történelmi étlensége (?) viszont az embert mint egy mechanizmus kijelölt helyű sejtjét tekinti és megfosztja azt a gondolatot (?) és lelkiismeretszabadságot: az egyéni létezés legkisebb lehetőségétől is...”

Vető György nagy igazságokat mondott ki és Vető György nagy tévedésekbe esett, otromba hibákat ejtett.

Először is: tegyük fel, hogy Vető György szemrehányásait jó helyre címezte volna, vagyis, hogy a liberalizmus és a marxizmus helyett a tőkés rendszert tette volna meg címettnék, akkor ez lett volna vonalvezetésének lényege. A címzett nyomorba döntötte az embert. Sőt még ezen is túlment. Megalázta emberi mivoltában, megfosztotta emberi méltóságától, áruvá tette, tárggyá, amely adás-vétel tárgyát képezi és ezzel az ember elvesztette egyéniségét, személyiségét, gondolat- és lelkiismeretszabadságát. És ezzel Vető György igazat mondott volna, olyan igazságot, amelyet mi is, bármikor aláírnánk.

Igaz, hogy ezzel Vető György nem mondott volna új igazságot. Ezt az igazságot előtte már sokszor megállapították. Legplasztikusabban, leghelytállóbban talán ilyen formában: „... a birtokososztály és a proletariátus ugyanazt az emberi eltárgyasodást tükrözi. De míg az első jól érzi magát ebben az eltárgyasodásban, a másik megsemmisülésnek érzi azt... éppen azért emberi természetének és az életben elfoglalt helyének és helyzetének ez ellentétessége lázadásba kergeti... (a tőke magántulajdona) megteremti a proletariátust, a szellemi és testi nyomorá-

nak tudatában levő nyomort, az eltárgyasodásnak (Entmenschung) tudatában levő és éppen ezért önmagát megszüntető eltárgyasodást.”

Ezek persze csak kiragadott idézetek a „Szent családból”. De az egész „Szent család”, éppen úgy, mint a „Közgazdaság és filozófia” és mint a szocializmus alapítójának minden más írása éppen az ember elembertelenedését és újból emberré-levését tárgyalja. Az idézett mondatok pedig éppen 97 esztendeje hangzottak el először (1844). Valamivel Vető mintaképei előtt is. Persze itt nem elsőbbségi versengésről van szó. Egyáltalán nem. Az egykori igazság ma is igazság és az igazság megmondása mindenkinek kötelessége, aki ismeri az igazságot, 97 évvel ezelőtt csakúgy, mint ma. A hiba nem is itt van. Másutt van a hiba. A hiba ott van, hogy Vető, nem a tőkéről, nem a termelő eszközök magántulajdonáról, de a liberalizmusról, a marxizmusról és a tudományról, technikáról és haladásról beszél. Ezeket teszi felelőssé.

Mi a jelentősége ennek a másfelé-beszélésnek? Az, hogy mit jelent az imperializmus korszaka, amely újból antiliberalis. Akik tehát a liberalizmust vonják felelősségre az eltárgyasodásért, arra már rámutattunk a decemberi számban. Itt csak röviden utalunk a decemberi „Tallózásra”: a tőkésrendszer előtt is volt — habár kisebb méretű — eldologiasítása az embernek — és a tőkésrendszer maga nem azonosítható a liberalizmussal. A liberalizmus csak az ipari tőke megjelenési formája. De már volt előtte a — nem liberális — kereskedelmi tőke korszaka és utána — ma — a finánc-tőke, a monopol-tőke: az imperializmus korszaka, amely újból antiliberalis. Aki tehát a rendszert a liberalizmussal azonosítja — az menteni próbálja a rendszer mai megjelenési formáját! És ezzel éppen a legrettenetesebb elembertelenítést!

De Vető a haladást, a tudományt, a technikát is okolja az elembertelenítésért: „... De a gyakorlatban annál inkább beavatkozott a természettudomány az iparon át az emberi életbe, megváltoztatta azt és előkészítette az ember felszabadítását, bármennyire is kénytelen volt közvetlenül tökéletesíteni az elembertelenítést.” (Közgazdaság és filozófia, 1844.)

A tudományos szocializmus megalapítója, amint látjuk, egész másként vélekedik a tudomány, technika, haladás és ember viszonyáról. Talán azt is mondhatnánk némelyek, hogy mi szélmalomharcot folytatunk, mert hiszen Vető seholy okolta a haladást az

elembertelenedésért. Kifejezetten ezt természetesen nem tette. De tette a sorok között, tette cikke szellemében, különösen amikor azt mondotta, hogy a liberalizmus „a tudományos és technikai haladás öve (?) alatt megfosztotta...” stb. Mert ezzel azt is mondotta, hogy a tőkés rendszer s a liberalizmus — nem volt haladás, nem volt előrevivő erő, hogy csak rombolt, de nem épített is egyúttal. Már pedig ez teljesen téves állítás. A tőkés rendszer igenis hatalmas előrevivő erőt jelentett mindaddig, amíg felfelé ívelő vonalán haladt, mindaddig, míg belső ellentmondásai nem kényszerítették arra, hogy a haladás ellen foglaljon állást: mert akkor már a haladást az általa nemzett új erők képviselték. Haladást jelentett ez a rendszer mind technikai, mind tudományos és társadalmi tekintetben is, míg ma már nemcsak társadalmilag reakció, de reakció a tudomány és technika terén is (pl. találmányok megvásárlása a célból, hogy soha meg ne válósulhassanak, stb.). A liberalizmus bizony még haladást képviselt a megelőző rendszerrel szemben, míg a monopolizáció kora nemcsak az öt főlváltó rendszerrel szemben, de sok tekintetben még a liberalizmussal szemben is haladás helyett reakciót képvisel.

A technika: a természettudomány gyermeke, az ipar, a gépek feltétlenül haladást jelentenek s haladásellenes az, aki a gépek ellen szólal fel. „Az ipar előkészítette az ember felszabadítását” — mondja a „Közgazdaság és filozófia” írója, a gépek lehetővé teszik, hogy az ember emberré váljon, újból s hatalmas eddig nem látott kultúrát teremtsen. Igaz viszont, hogy ugyanez az ipar, „kénytelen volt közvetlenül tökéletesíteni az elembertelenítést”. De ez nem a technika, nem a gépek hibája. Minden attól függ, kité a gép és mire használja fel a gépet. A technika lehet eltárgyasító erő, de lehet egyúttal vissza-emberítő erő is. Amint ma már van példa a technikának e másik, szimpatikusabb szerepére is és nem véletlen, hogy az új keretek között élő ember annyira fontosnak tartja a tudomány és technika fejlesztését. Ezzel azonban egyáltalán nem tagadta meg örökségét, apját: a tőkésrendszert, sőt ellenkezőleg átvette tőle mindazt, ami érték volt benne és a mult méltó örököse lett a haladás továbbívelő vonalán. Mert ő a mult haladásának, kultúrájának örököse és továbbfejlesztője. Míg a ma rendszere — és sajnos úglátszik Vető György is — megtagadja saját multját és nemcsak bölcsője pl. 1789 és 1793 ellen kel ki, de legszívesebben a technikát és kultúrát is — az egykor sajátmáta teremtette kultúrát — megsemmisítené.

Ha a kultúrát csak a sorok között, a marxizmust annál nyiltabban teszi Vető György felelőssé az ember eltárgyasodásáért, holott immár 97 éve küzd éppen ez az irány az eltárgyasodás ellen. Ha Vető azt hiszi, hogy a dialektika a történelmi materializmus mechanizmussá teszi az embert, azaz — talán helyesebben fogalmazva ezt a megállapítást — egy mechanizmus részének tekinti őt —, úgy nagy tévedésben van. Egyúttal persze igaza is van. Annak tekinti — ami! Azaz ma még egy mechanizmus részének, gépalkatrésznek. Mert az ember ma tényleg az, és ezt Vető is megállapította. Hazudna a dialektika és ezáltal tudományellenessé válna, ha ezt letagadná, elkendőzné. De a jövőre nézve nem tekinti a dialektika gépalkatrésznek az embert — sőt arra törekszik, hogy igazi emberre tegye! Még tovább is mehetünk: már a mai emberről is megállapítja, hogy gép is — de ember is és azt is, hogy önmaga — mint ember s nem mint gép — alakítja történelmét. A dialektika az egyént, a személyiséget éppen olyan fontosnak tartja, mint a társadalom egészét és össze is tudja egyeztetni a kettőt. Aki ennek ellenkezőjét állítja — az nem ismeri a dialektikát, nem ismeri sem a Szent családot, se a Tőkét, az Antidürringet, a Feuerbachot és egyáltalán a dialektika hatalmas irodalmát. Ne tévesszük sohasem össze a dialektikát a vulgáris materializmussal. Hiszen az itt idézett pár sor is ezt bizonyítja. Ismételjük meg pl. a következőt: „... az eltárgyasodásnak tudatában levő és éppen ezért önmagát megszüntető eltárgyasodást”.

Cikke végén Vető kifejezi abbeli óhaját, hogy az új ember érezze a közösséghez való tartozását is, de egyúttal egyéniségét is fejlessze ki. Úgy van. Ebben megegyezünk. De Vető nem mutatott rá az útra, amelyen haladva ezt a célt elérhetjük. Az „új európai szellem” kissé homályos kifejezés. Lehet azt többféleképp érteni. Lehet visszatérésként értelmezni, amint azt az egész cikk vonalvezetéséből lehetne következtetni, de lehet a haladás, mai haladás vonalának is magyarázni.

Biztos az, hogy szavakkal ily célt nem lehet elérni. Filozófiával sem. Úgy érteve, hogy csak filozófiával. „... az anyagi eltárgyasodást nem lehet tisztára belső, lelki ténykedéssel megszüntetni. Hogy önmagunkat felemeljük, ehhez nem elégséges önmagunk gondolatban való felemelése... Ha az embert a körülmények formálják, úgy a körülményeket kell emberivé formálni”. (A szent család 1844.)

Lőrinc Péter

(Megjelent a „Világkép” 1941 márciusi számában)

Apámhoz

Apám,
úgy fájnak az emlékek,
amelyek téged idéznek,
mikor ziháló melled eszeveszett
taktusban vergődött
s lázban, verejtékben gyöngyözött
szenuedő arcod.

Apám,
fülemben még most is tébolyitón csengnek
a vérrel felbuggyant pokoli hörgések.
És mikor az éltető kenyeret izzadtad
a munka emésztő tüzeiben,
hányszor, de hányszor szorult öködbe
bosszúvágótól remegő, gyermeki kezem,
mert fájtak, fájtak gondgyilkolta,
apró életörömeid be nem teljesülései,
fájtak a kicsinyes, álnok mosolyok,
melyek takarták benső sorstragédiád:
fájtak az átviharzott, vészes éjszakák
s mikor kiszívott hüvelyedben
utolsókat dobbant a megkínzott élet,
kísértő lidércek a lelkekre ültek...
S két könnycseppet úgy szerettem volna
megtartani,
csókolni,
csókolni,
a nagyok szeme elé vinni,
mint megrabolt milliók
robotra kárhozott lélettükrét...

Apám,
úgy fájnak az emlékek,
amelyek téged idéznek,
amikor ziháló melled eszeveszett
taktusban vergődött
s lázban, verejtékben gyöngyözött
szenuedő arcod.

THURZÓ LAJOS

(Megjelent: A HÍD 1936 júniusi számában)

Portát akarunk

— Gyűa, te! — kiabált s a kezével hadonászott a sáros ember. Az ostora nagyokat csattant, a lovak gőzölögve feszültek a hámnak, csak azért, hogy tiz lépéssel odébb nagyot szusszanva megálljanak. Az oldalbordájuk zöttyenve ugrált le és föl. Orrlikaik akkorára tágultak, mint a kocsis sáros ökle.

Gyűa, te! — ordította el magát újra a kocsis. Ostorával végigszántotta a lovak hátát. A lovak nekidültek, a kocsi megmozdult, s agyig ült bele a sárba.

— No, az istennyila csapjon ebbe a pem-pőbe! Ide se gyűvök be többet! — mérgelődött a kocsis nagy tenyerével a sarat majzolva le az arcáról. Sáros, elnyűtt ruhájú emberek álltak körül a kocsit s hümmögtek, bólongattak.

— Ide nem lehet több téglát behozni, — vakaródzott Kis Jóska. Lerakodtak és ő aztán talicskával tolta oda a házhoz. Háromszáz téglát kapott a várostól, meg háromszázat a Közművelődési Egyesülettől, és egy kőművest. Oszlopokat raknak a ház alá, az talán majd megtartja, ha megtarthatja.

Latyak meg víz áll mindenfelé. A szobában is víz van. Az ágy lába, ahogy mozognak rajta, belesüpped a földbe. A szoba sarkában Kis Jóska egy gödröt ásott, oda folyik össze a víz, onnan aztán kihordják vödörrel. Hároméves fiacskája van Kis Jóskának. Csupa maszat. Már nem akar az ágyon maradni, mozogni szeretne, szaladgálni, le-föl a szobában vagy az udvaron, de a lába beleragad a sárba, orra bukik, kis kezével szétcsapja a sarat. Néha sivalkodik, néha meg szóltanul fölkel, kezéről a kabátra dörgöli a sarat, kis bocskorában tovább pancsog.

Az anyja, ha ezt látja, ráver, hogy miért nem marad nyugton az ágyon, még ő is csak löbb dolgot ad ebben a kétségbeejtő helyzetben. Sokat mérgelődik Kis Jóskáné. Lehúzza a sárbamerült lábbeliket és a gyereket az ágyra hajítja.

Kisné is megy téglát hordani. Tízet tesz egy zsákba s a hátára veszi, kicsit tör, de hát muszáj hordani.

Bacsó, a szomszédjuk, áll neki törleszkedve a udvaron. Káromkodik.

— Ledől ez a fal, hiába támasztottuk meg! — Idegesen toporog, a sár latyakká válik a bocskora alatt. — Ki köllene pakolni! — Tétovázik, hümmög, hüvelykujjával a falat tapogatja. Hiába, sárrá vált és már reped is.

Bacsóné jött ki mezítláb.

— Mit nézöl? Tán lesed, hogy mikor dől a fejedre? Miért nem gyűssz pakolni? Gyere, majd elpakolunk a sógorékhoz!

Egy asztalt vett a fejére és megindult vele a térdigérő pocsolójában.

— Megfázik kee, Borcsa néni! Februárban, mezítláb! — kiabált neki az átalsó szomszéd. Bacsóné kiköpött.

— Ha megfázok, hát megfázok! Nem az urak gondja. A bélelt cipősök biztosan nem fáznak. Én meg már úgylis megfáztam. Még egy kis fázás, se ide, se oda. Papucsban nem lehet a térdigérő sárban menni. Más meg nincs.

Dörmögve csapta a sarat.

Bacsó nem kapott téglát. Van más is aki nem kapott. Sokan nem kaptak. Van, aki két-háromszázat kapott. Ezeknek csak oszlopokat raknak alá, de mit ér az? A Jováké az oszlopkról is ledől már. A többi is ledől, ha nem rakják egészen körül, de nem adnak elég téglát. A Nyári Tecának, annak a vacaknak, annak a mindenki rongyának adtak ezerhatszázat, hogy körülrakhassa. Még kőművest is adtak neki több napra. Más embernek egy napra adnak, aztán kínlódjon, rakja tovább maga, ahogy tudja. Biztosan megállt a mérnöknek. Bacsó kiköpött. Az ilyeneknek van téglá. No, meg a Körösinek adtak legtöbbit: négyezret. Annak meg valami rokona van a háznéző bizottságban. Ha van protekció, akkor van téglá, — dörmögött Bacsó magában. Egy zsák krumplival csúszkált föl az országútra, vitte az öccséhez. Az öccsék ott laknak az országút mellett. Az ő házuk is vizes, de bírja még valahogy. A szoba ott is sáros.

A sár már mindenütt itt van. A sár, ami rárakódik a ruhára, az emberekre s az idegekre megy. Nyúlósan körülveszi a dűledező házakat, bémászik a szobákba, egyberagasztja az emberi lépteket, összefonja az utakat, ingoványossá teszi a talajt, ingadozóvá teszi az embereket... Minek a téglá, már nem segít. Most dől le a másik utcában Kocsis János háza, az alá pedig ezer téglát raktak. Nem lehet megállítani a falakat, belesüppednek a sárba. Máshova kellene építeni a házakat, magasabb talajra, ahová nem jön föl a talajvíz, ahol nem lesznek derékig vizesek a falak, ahol nem süpped bele az ágy lába a szoba földjébe.

Porta köllene, ott az országúton túlnan, ott jó lenne. Ha kérnénk, követelnénk, tán meg is kapnánk — mondja Berta Pali, csak

ha egységesen, összefogva néznénk utána mindannyian. Igen, azt kellene megszerezni, bólongat még Kis Jóska is. A fejek összébb hajolnak. A szürke égből esőcseppek hulldogálnak. Szomorú nóta taktusát verik a düledező házak tetején.

Bacsó szeme az égre mred. Még az isten is ver bennünket. Vagy tudja, hogy csak akkor tanulunk, ha vernek bennünket. Akkor nyílik csak ki a szemünk, ha már szurkálják. -- Bacsó arca pirosra dagadt az indulattól. — Még tán az isten is azt akarja, hogy ide.

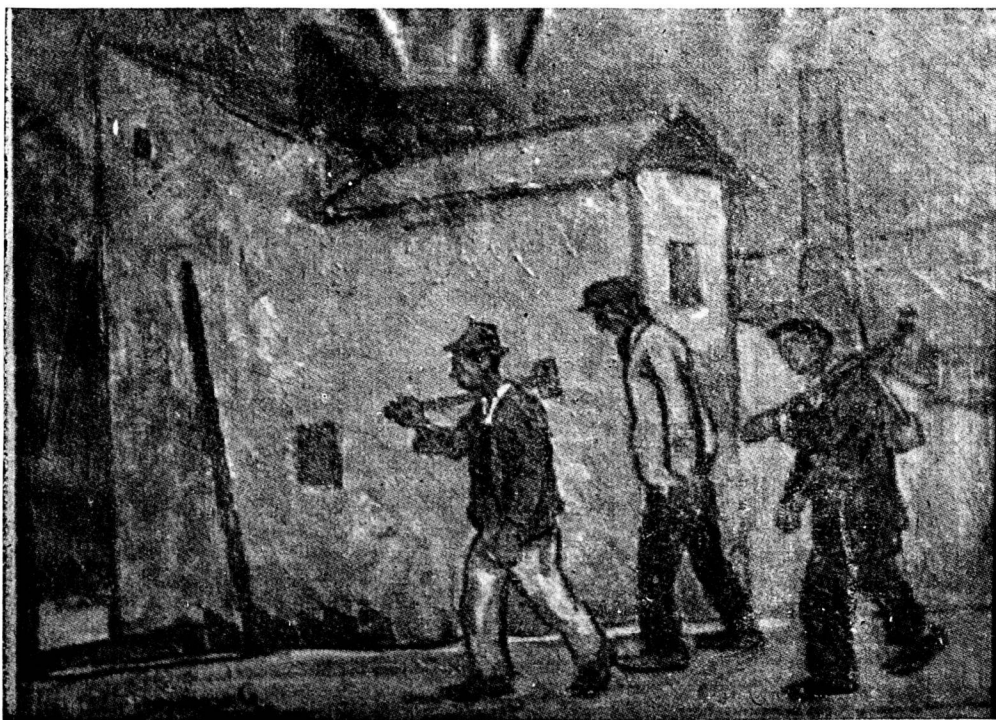
ahun a régi összedül, újat ne építsünk... Új portát akarunk, magasabb talajon és szárazat!...

Téglahordó talicskák állapotnak meg a járdán, szemek merednek össze, emberek totyognak a latyokban, a latyokban, melyben lassan tovaúszott a szó: portát akarunk...

(Zenta, 1941 március)

Ősz Szabó János
földmunkás

(Megjelent a „Világkép” 1941 márciusi számában)

HANGYA ANDRÁS

Munkábatdulás (olaj)

Vers a fáról

*Felnőtt a fa sátrat bontott,
király koronája;
felnézek én az árnyékból,
felnézek a fára.*

*Tudja-e, hogy olyan erős,
mint bennem az árnyék;
magam is csak fa volnék, ha
nem mennék, ha állnék.*

*Magam is csak fa volnék, ha
a gyökerem kötne;
belenőnék téphetetlen
a földbe örökre.*

*Átcsillan az arany napfény,
mintha csak nevetne,
két favágó ballag bölcsen,
vállukon a fejsze.*

Vers a szigetről

*nem is sziget az a sziget,
gyalog járok rajta;
mégis sziget az a sziget,
álom terem rajta.*

*szemben sápad a kisváros,
túl a világ tőle;
Robinson én, Péntek nélkül,
menekülök tőle.*

*egy csónakom, egy evezőm,
így már csak megállom;
eldobom az evezőt is,
hajtson csak az álom.*

*ez a hársfa, ez a nyárfa,
ez a föld alatta;
a zöld meg a világ szépe,
ami csillog rajta.*

*ez a sziget a szigetem,
a lelkem a másik;
hull az eső a szememből,
szomjas sziget ázik.*

*szomjas a föld, nagyon szomjas,
két sarkán már ég is;
borospohár van előttem,
szomjan halok én is.*

GÁL LÁSZLÓ

A külváros partján

— Részlet —

Most itt lakunk a Turgenyev utcában — költő nevét viseli az utca, a házszám meg: 13. Magasabb száma már nem lehetne, mert ez a szélső ház a külváros felé, bár maga a tizenhármas még belteleknek számít. Szóval itt vagyunk éppen a határon, mindössze egy utca van közöttünk. Nálunk még keramitos az úttest, aszfaltos a gyalogjáró járda, a sarkon túl már téglajárda és portengerbe merülő kocsiút hirdeti az élet nagy igazságtalanságát. Tudniillik azt, hogy de nehéz is benne megteremteni a külváros meg a belváros egyformaságát. (Nem mintha olyan nagyon törekedne rá a királyi kormány.)

Az a kis szoba csak úgy a miénk, hogy benne lakunk. Miénk a por benne, mely a külvárosi szomszédság felől beleng — mert azt törölgetni feleségemnek jogában áll. Miénk benne az aszúros fehér terítő, két váza, a szekrények belső tartalma. Tetejük üresen mered rám, mindössze néhány dunsztossal. S ez az üresség mindig fájón eszembe idézi összesen hetvenhárom könyvem, melyek ott maradtak Károlyházán s visszapörölni, úgy érzem, nincs jogom őket, mert nagyobb kincset hoztam el onnan: a feleségemet. Miénk továbbá egy vizesvödör a sarokban — a kis padka, amelyen áll, az nem — s ez a tárgy amúgy is erős vita tárgyát képezi. A lakés felett némi felügyeletet gyakorló főbérletasszonyosság szerint ugyanis a lecsurgó víz el fogja rohasztani.

Általában a vita jelentős nagy szerepet játszik kis háztartásunkban. Nem ugyan azok az apró kis háztartási duzzogások és kibékülések, hanem ott az ajtónkon túl Csernák Ferencnével.

— Már pedig azt ne mondja, Csermák néni — rántja ki olykor az ajtót Éva feleségem —, miért rohadna el az a sámlí? Hátha a padlón állna a vödör, a padló nem rohad ki. Az is csak fa.

Én meg csitítom: hagyjad már ugyan. Kivágom legfeljebb a sámlit!

— De az nem úgy van! a sámlí már itt volt amikor idejöttünk. Azt hogy én ülök rajta vagy a lábomat teszem rá, vagy vizesvödört, neki miadegy lehet! Inkább a tetőt csináltatná meg.

Igen, a tető az már újabb gyújtóanyag! Amikor éjszaka megbök a hitvesem: te Józsi, ne aludj, én úgy félek, valami úgy kopog itt!

Kopog, kopog — fordulok meg álmomban —, eső az, szívem. Veri az ablakot.

— De idebent kopog.

— Talán a szívedben, kis bolond, az kopog hangosan.

— Juj, ne mondj ilyet, Józsi, mert megharagszom. Itt kopog valami éppen a szobában bent.

Fülelek és igazsága van. Világot gyujtok, hát beázott a mennyezet. És szépcskén csurog a vizecske a padlóra, még csak pataknyi, de folyóvá dagadhat.

Ki az ágyból hamar és lavórt alája. Igen ám, de ha eddig csak kopogott a víz a padlón, most az üres lavórban szinte dörömböl. Hangosan és mélyen visszhangozva a boltozatos mély edényben. Ez a kezdet. Később kissé megszeli — talán elhallgat? Ej, fenét! Most jön csak a java, most már van víz, valamennyi a víz felfogó mosdóedényben, most olyan hangot ad, hogy klaty, klaty. Leírhatatlan.

nul ellenszenves hangot, mely kiválóan alkalmas arra, hogy hitvesem álmát elrontsa.

Hát a tiédet? Én nem hallottam, mert elaludtam mindjárt, csak reggel az ő elbeszéléséből értesültem az izgalmas éjszaka további fejleményeiről.

Általában izgalmasak az éjszakák erre a külváros határán. Amarról, déli irányból nemcsak por száll be ablakunkon, hanem távoli nótaszó, sokszor kurjongatással keveredve. Néha elnyújtott vad sikoly, vagy káromkodás erős hangja csattan fel s mi riadtan nézzük az ablakot: elég erős-e, mert hátha történik majd valami? De semmi sem történik az éjszakában, csak később egyenletesen kopogó léptek haladnak el az ablak alatt, nyugalmukban és méltóságukban mintegy jelezve, hogy semmi közük az iménti eseményekhez. Néha topogó lábak vad zaja robbog el az aszfaltjárdán — meg is veri olykor néha az ablakot egy kéz, de sosem tudjuk meg ki volt. Néha gyerekek kurjongatnak be, kiáltoznak szemtelen, illetlen, vagy csupán évődő dolgokat. Vagy huhognak egyet-kettőt. Már megpróbáltam fülönfogni egy-két zsványt, de annál rosszabb. Ezt Éva hitvesem biztatására tettem, mert őbenne élnek még ilyen fogalmak, hogy az utca csöndje, meg a gyermekek illendő viselkedése. Magam még kuncogok is ilyenkor: nézd a zsvány, mormolok elégedetten, látva hogy szedi a lábát és huhog még távolról is. Ez már Bige-érzés, mert én olyan fertályokból jöttem jóval a határvonalon túl. S az én számomra is csodálatos vonzerő volt egykor a sok nagyobb ház ott az aszfaltos úton, a szépfüggönyű ablakok, az ablakokból kiszűrődő villanyfény — csodálatos és nyugtalanító volt mindez az én számomra is.

S kicsit dobog a szivem, ha megindulok a kútra estefelé. Rosszabbik háziöltönyömben csupán, játszva lengetem a kannát — mert mégiscsak van nálunk dengelegi-bige megosztás s a kútra én járok —, viszem a kannát és csodálkozom, milyen könnyű, pedig valamikor milyen nehéz volt. Kicsit büszkén, hogy most nem löknek vissza a suhancok és tisztelik az emberek a jogomat a sorra. A világ változott volna meg? Csodákat, te lettél emberré, Bige Józsi, azaz már József, mindenképpen és mindenkinek. Csak régi osztálytársaimnak vagyok — ha ilyen utambakerül: te vagy az Józsi? Meg a barátomnak, feleségemnek — a többi világ az József névvel illet.

Csavarom a kút kerekét — mert dugattyúra járó — s az alácsugró víz belezsuborog a kannába. Kisebb gyerekeknek meg — ahogy a nagyoktól láttam egykoron —: na add ide a kannát öcsém! Menyecskéknek évődve — juj ha ezt látná Éva, meg sem értené a mi ártatlan külvárosi összenevelésünket.

Aztán vissza. Nincsen csak húsz-harminc lépés az egész és én visszatértem az aszfaltra. Igaz hogy a határára éppen, de ez is pontosan jelzi megtett életutamat.

S nagyobb selymaságokra most már nem is leszel kápható — kérded. Most már csak így felülről, mindig okosan? Kis mélabúval a hangodban a világi dolgok iránt?

Azt soha, mert engem csalánban fürdettek s az én szemem olyan, mindig kitapogatja a nevetés rögét és azt loccsantja szét az orrod előtt. Dobálódzok ezekkel a rögökkel, amíg a kezem birja — az a másik rög, amit az emberre hajtanak, az utolsó az úgy porlad szét az emberek, hogy sirás jár a nyomában. Én csak tudom: láttam eleget korábbi szakmámban.

Virágról-virágra száll a méhecske, úgy gyűjtöget. Még inkább az órakönyvelő. Fél lába még itt, de ő már odagondol a második, harmadik, tizedik helyére.

May 19

A. Luciano Pereda

Reggel, alighogy csókkal ébreszt a feleségem, máris rohanok. A csésze kávé még lehajtom, de a melléjevaló zsemlét már úgy kell neki a kabátomba gyömöszkéltni, megenném, de hát ráérek? Vár rám a Fehér Hajó szálloda és vendéglőüzem légyipiszkos és szomorú irodája — comptoir, ez van ráírva —, vár rám az éjszakai fizető, hogy elszámoljuk a lózungot.

A Fehér Hajó úgynevezett éjszakai forgalma főleg a herdálás tételeiből táplálkozik. Ha a Gyuszi nagyságos úr, vagy másvalaki mélyebben nyúlt a tárcájába, pezsgőt hozat még a kucsébernek is, ha vidáman vadul az éjszaka gőzében sok mulató pajtás, az nálam pusztán bevételi szaporulat. S mialatt a fizető egyszuszra elmondja: — poharat is ettek fogadásból, képzelje Bige úr —, ez a bolond hírt félkézzel elűzöm.

— A nagybögőt is meggyújtották.

Nem hagyja magát Lajos, tartogatja, szorongatja, adagolja híreit. Belőlem sajnos az órakönyvelés lendülete régen kiölte a különböző szakmák iránti érdeklődést. Olyan vagyok mostani szakmáimmal, mint aki művirágot szagol. Kivéve az éjszakai tételek elszámolásának esetét: ennek olyan erősen penetráns íze van, az éjszakai bevételnek, határozottan törkölyvel vegyült sligovica szaga. Ám lehet, hogy ez a szag inkább Lajosból árad.

— Gyerünk — mondom türelmetlenül még itt a szállodai lózung is, feldolgozatlanul.

A szállodai bevétel az már tisztesegebb. Ámbár... de hagyjuk ezt talán. Neizer úr, kegyes jó pártfogóm, aki nekem ezt a felírói-könyvelői állást szerezte, éberem öröködi az erkölcsök felett itt a szomszéd fulkében.

Másolom a tételeket gömbölyű betűkkel. ÉTTEREM: tatrozik, PINCE: követel. Kinek is tartozik az étterem? A zöldségszámlának, persze.

Órakönyvelést végzek igen szerény díjazásért, gyerünk, gyerünk, kilenc óra mindjárt s hol az ecetgyár, a város végén egészen s tízre oda kell érnem. Mára ott kemény harcom lesz a fináncokkal. S jaj, máma kedd van, Andresz bácsi napja. Ő subasapkát készít, meg gyermeksapkát s ilyenkor ősszel növekszik nála a forgalom, sok iskolás fejére kerül a fejfödő. (Nőjön is a kis kobakokban a tudomány, hasznára a világnak.)

Én vagyok a számadója mindezeknek a dolgoknak, beosztott órák szerint, de egyéni rendszerel mindenütt. Andresz bácsi, amikor sántalábú íróasztala mellett felfogadott, s megkérdeztem milyen könyvelést akar, egyszerűet vagy kettőset — Andresz bácsi világosan megmondotta.

— Egyszerűet, édes öcsém. Olyan egyszerűet, melyből a legbutább adótisztviselő is az első pillantásra megérti, hogy ráfizetek.

Milyen más ezzel szemben a Fehér Hajó könyvelési rendszere. Polenka János miatt. Az üzem tulajdonosa külön félrehívott.

— Nézze, Bige úr, én őszinte ember vagyok — ajaj, Józsi, gondoltam, mi lesz ebből, ha valaki őszinte egy vadidegen emberhez, akit egyedül a Neizer pártfogol — na, szóval, én őszinte ember vagyok és megmondom: nem kell annak a Polenkának mindent látni. Jó, jó hogy ő is társ, társam nekem... Azt kell mindig kimutatni tudja, hogy az üzem igen jó. Mint ahogy jó is, én mondom magának, sőt lekopogom... Persze annyira mégsem jó, hogy ne kellene néha befektetni. Tehát annyira jó, hogy a Polenka pénzt adjon, annyira azonban mégsem jó, hogy én túlsok hasznot adjak neki. Érti?

S akit az ág húz, az mit nem ért? Még a Fehér Hajó könyvelési rendszerét, azt is.

Ezt a kiváló rendszert bizonyos Vavrik fektette le, könyvelő a takarékból. Azóta azonban előrelendült állásában rühellette a korai felkelést. Én viszont nem, és így jutottam a comptoirba. A Vavrik által elrúgott könyvelési rendszer nekem elég volt a lakbérre és az igen nagy szó! Ebben a rendszerben a pince folyton követelt, az étterem folyton tartozott, a szállodai rész hol így, hol úgy, mégis úgy, ha Polenka János belenézett a könyvekbe, ijedten hőkölt vissza a számára emészthetetlen zürzavartól.

Ez a különös vállalat, az a Fehér Hajó — kívülről közepes kinézésű, egyszerű szállodaipari üzem a maga aktív és passzív önálló osztályaival, egymáshoz tartozó vagy egymástól független, egymásnak tartozó és egymástól követelő pindejével, éttermével, söntésével, szállodájával, kávéházával valamint cukrászatával olyan rejtélyes szövevénye a társasviszonynak, amelyben Polenka János úgysem fogja magát sohasem kiismerni.

De nem is akarja ügylátszik. Ő se s az igazi cégfőnök sem. Ha mondtam neki, igazi főnökömmek, nem a társnak:

— Mérleget kellene már csinálni.

— Na ja, mondotta a főnök. De minek?

— Hát hogy tisztán lássunk kérem.

— Hogy tisztán lássunk? Nézze, ha maga nekem túlnagy hasznot mutat ki és a Polenka ezért lármázik — kénytelen leszek kidobni magát. Ha viszont veszteséget mutat ki és Polenka ismét csak lármázik? — Megint csak kidobom magát.

Azért nincs nekünk soha mérlegünk. Szóból ért az ember, na nem igaz?

Tizkor már ott lépkedek keményen az ecetgyár felé, jóval a vasúti sorompókon túl. Mindenfajta gyárüzem közül a legbüdösebb, amelyet ismerek s mindenfajta kenyéradóm közül Hojdek Dávid és fia a legkukacosabb.

Még a fia csak valahogy... Az is ötvenbenjáró, szakálla zöldesdér — leskelődve jár mindig az eceteshordók körül, mintha álmukat vigyázná — mert ágyon alszik azokban az ecet, ecetágyon tudniillik. Sarokban desztálláló készülék zsuborog, hosszú csövein és emeletes hordóin keresztül zsuborog az életadó nedű. Cégnünk jelszava, hogy a Hojdek-féle ecet legjobban savanyít, reklámpnál is jobban megtestesül idősebb Hojdek Dávid személyében. Már a tanácsai, amelyeket időről-időre ad, a jégnél is jobban lehűtenek: epébe mártott ecetesrongyok. „Akassza fel magát” — hördül olykor embertársai felé, jobb nem is kérdezni tőle semmit. De papa — mondja ilyenkor a zöldszakállú, akiben mégis vannak némi nyomai — igaz minimálisak — az emberi érintkezésnek. Dávid azonban, aki akasztófákkal és fulladáshalállal vegyes jókívánságait fröcsköli körül némigen zavartatja magát.

— Mit papa, mit befolyásolsz te engem? Aki kötélrevaló, az odaváló, na!

Belterjes mélységes zavartalanságban üzte savanyú mesterségét, az ecetalatást emberemlékezet óta a két Hojdek. Egy két segédaltató-napszámoson és hordóemelő mindenesen kívül, soha más alkalmazott be nem tette lábát. S akkor jött a végzetes ecetadó korszaka. Fináncok nyomultak időről-időre a telepre, beleszagtak a főzőüstökbe, méricskelték a kicsurgó lét, előírták különböző raktárkönyvek vezetését, különböző ecetszabályok pontos ismeretét. Hojdek Dávid, akinek az volt az elve, hogyha becsületes kereskedőnek kedve van dinamitot gyártani — ám tegye a saját számlájára és veszélyére — most megdöbbenve állt az új jelenségek előtt. Hörögve és átkozódva járt fel-alá a pöhálós pincesarokban, szakállas fia úgy fogta le két karját, nehogy nekirontson a szaglászó és méricskélő állami szerveknek. Egymást érték a zajos botrányok, sőt egy főszemlész olyan pert akasztott Hoj-

dek nyakába, amelynek inkriminált kifejezései már a hatóságsértést súrolták. Akkor határozták el, hosszas belső és külső tusakodás után a cég főnökei, hogy embert fogadnak, aki a raktárkönyvet órabérért rendben tartja és marakszik, veszekszik a fináncokkal.

Személyemre azért esett a választásuk, mert életrajzi adataimból kihálászták, hogy volt finánccal állnak szemben. S ha már közvetlenül nem is sértegethették a testület jelenlegi tagjait, ördögi elégtétel volt számukra a testület egy hajdani alfelügyelőjét megszekirozni, hogy ezzel is harciasabbá tegyenek a volt szakársaim elleni küzdelemben. Ilyenkor az öreg Hojdek mint a lapuló árnyék, vagy még inkább mint a sarokban hálóját szövögető pók keringett — mindenesetre jó messze a szócsata színhelyétől s legalább a szavak és indulatok színéből igyekezett kiolvasni, hol tartunk egymást csepülő és sértegető küzdelmünkben.

Ez hozta a fűszerszámlát, ez az állásom. S tetejébe még havonta egy üveg lepecsételt ecetet. S mert abból — az ecetből — háztartásunkban igen kevés fogyott, ott álltak sorban a ledugaszolt üvegek — egy pohárka ecetet nálam vendég akármikor kaphatott, ha csak kedve támadt rá. De nem emlékszem, hogy egyetlenegy is kért volna valaha is. Inkább pálinka után szimatoltak. Ha lenne két szabad órám, szívesen vállalnék órabéres könyvelést valami pálinkakereskedésben; ismerőseim körében egy ilyen állás sokkal népszerűbbé tenne.

Ha lenne időm persze! De nincs. Alighogy déli harangszóra kiveszekedtem magam Hojdekék számlájára a fináncokkal, már integetett az újabb cél, Andresz bácsi sapkásboltja.

Amikor elsején apró kupacokban a különböző zsebekből előkerült a havi zsold, szétraktuk szépen a feleséggel és gyönyörködtünk.

— Ez a csámpás tizes itt, látod, a Hojdekéktől ered. Azoknak soha sincs szívük egy ropogós friss pénzt az ember elé tenni, mindig kiválogatják a salátáját, úgy adják a fizetést.

— Te most ne azon filozofálj, Józsi, hogy ki adott gyűrött vagy gyüretlen pénzt, hanem azon hogy elég lesz-e, amit hoztál.

Hítvesem józan szavai visszarángattak a jelenbe. Megszámoltuk újból és megint a fűszeres részét, meg a lakbért, meg a pékszámát, meg a piacpénzt, és minden mérlegek mérlege folyton azt mutatta ki, hogy egyetlen órakönyvelő nem elég. Legalább kettő kellene ide. Ha ketten lennénk, hej, ha a nyomomban settenkedő árnyékom is tollat ragadna és ő is órakönyvelne napestig — beleszámítva a munkahelyek felkeresésére kalkulált időt — vagy ha legalább ő mászkálna addig, amíg én könyvelek, raktárt egyengetek és meghallgatom Lajos jelentését az éjszakai dárídók alakulásáról — akkor talán futná.

Valahol az asztalra kellene csapni, éreztem.

Azért ha azt hiszitek hogy gyászünnep volt az ilyen fizetésnap... ej, de-hogy volt az! A szegényember, annak úgy sem jut soha mindenre s ha már nem jut, örül annak a kevésnek, amire jut.

Felragadtam hát az egyik pénzrudacsát — a Fehér Hajó begöngyölt dinárákkal, apró kis kolbászokhoz hasonlópénzcsövekkel fizetett — s kibontva szórni kezdtem az asztallapon bolondul. Éva meg sikítva vetette magát rám, azt hitte szegény valami elvette hirtelen az eszemet. Holott én csak azt jeleztem: kutyáé ez a százaz, ez a száz apró pici lábból összeálló összeg, ezt eldorbézoljuk. S így fog elfogyini kezeim között, ahogy most az asztallapra csúszttam.

Akárhogy csóválod a fejed, így volt. Te még tán nem tettél bolondot, aminek a bőjtjét nyögted aztán? S Évácska már öltözött is villámgyorsan, megértve hogy ezt a könnyelmű pillanatot ki kell használni, mielőtt még megbánnánk. Pénz

García/12

H. González García del

a zsebben, költésre szánva, abban mindig van egy kis ópium varázs. Ugyan az úton folyton emlegette azt a hat vizes poharat, amelyet most terv szerint szépen megvehetnénk — de ott egye a nehézség, majd iszunk bögréből, mint eddig.

A Tölgyfában, habos sör mellett — nem ám mint a szomorú szemükből folyton bámuló gyászos öreglegények, a szerelem lázarái — nem úgy villant a tekintetem, hanem pajkosan és cinkosan az asszonnyal. Azt az emléket idéztük nevetgélve, amikor mi itt lakodalmoztunk s Rozi bácsi — ártatlanul bár — lepihenni küldött bennünket. A sok „emlékszel” között pajkosan és vidáman kelt ki a szerelmünk, immár nem a szökevények büntudatával — ej dehogy, mondom megint —, hanem hogy megmásíthatatlanul így lett és nem is lehetett ez másként.

Elszórtuk a pénzünket és boldogan lépkedtünk haza. Éva egy-egy utcasarokon még utánozta azt a valcertáncost, különös fejtartását, aki egész este úgy keríngett hivatalos komolysággal mint a cövek és folyton a manzsettáit rángatta: most ő volt a garabonciás, aki felszabadult és fittyethány a szürkességnek és én voltam a komoly öregúr mellette, fejcsóválva. Az az éjszaka nagyon szép volt a külváros határán, ahová hazatértünk, ahol semmit sem mondhatunk magunkénak, de egymást, azt igen.

A nyári szabadságolások miatt következő számunk augusztusban jelenik meg.

Boldogéknál béke lesz

Csonttá fagyott a világ, kopognak a göröngyök, mint szakajtóban a dió. Itt a tél. Alig december, hó még egy szem se, de ez már valóságos kemény, hideg tél. Sietett, hogy el ne késsen, korán beköszöntött, mint a türelmetlen vendég.

A nappal együtt fölkelnek az emberek is és látják a megfagyott világot.

Boldog Mihályné nem látja, mert még meghalni sincs ideje úgy el van keveredve a gyerekekkel: Misivel és Terivel; illetve nem is a gyerekekkel, hanem a szétrúgott dunnával. Valamelyikük az éjjel beleakasztotta a körmét biztosan. De még rájuk parancsolt, hogy ne úgy aludjanak mint a lovak, mert a dunnán nincs huzat, lemosta, s míg megszárad, várni kell... az a vörös ciha pedig, az a dunna-belső, melyet most öltöget össze nagy mérgeződés közepette, olyan lenge mint a pókháló, megyszét mint a... ajaj... A szoba pehellyel, Boldogné méreggel és keserűséggel van tele. Terka öregapja priccén gubbaszkodik, ábrándos nagy szemei árulkodnak csak, hogy valakol nagyon messze jár gondolatban. Tercsi a tavaszon betölti a tizenégyet, két kis melle szemmeláthatóan domborodik, mint mikor tavaszi szél csapja meg a bújó rügyet. Az öccse, a tizenkétéves Misi olyan rideg és hallgatag, mint az apja, és zöld és fanyar még, mint a vadalma, jöllehet nem is ő rúgta szét a dunnát, bár nagyon szeretné Terka rákenni — a két testvér együtt alszik — s aki bűnösnek érzi magát, az tiltakozik legjobban. Mikor Boldogné keserűen ki-kikel, Terka már siet is a legkönnyebb érveléssel:

— A Misi, a Misi!...

Azonban Misi türelme se végtelen s kinyújtja hosszú vékony nyakát nővére felé és tüzes szemekkel mondja:

— Hallgass, fene a kis szád, aszhiszed, én nem tudom ki rúgta szét? Nem te ölelgetsz mindég?... ha mégegyszer hozzámérsz, kidoblak az ágyból.

Boldognét mintha megszúrták volna, úgy felszisszen, s kérdőleg, szigorú arc-cal mered lányára. Terka vörös, mint a láng, zavarában csak annyit tud mondani:

— Nédd, a kis béka... Beee...

— Terka!... Csitt elég! Jók vagytok mind a ketten...

Súlyos csend lett a szobában. De Misit ez egyáltalán nem izgatja, észre se veszi, hanem összezsugorodott balkezébe emeli a vízzel telt kannát és megindul vele körbe-körbe az asztal körül... Futballoztak s a könyökére esett és izomzsugorodást kapott; most az orvos tanácsára súlyt kell hordania, hogy valahogy újból helyrejöj-jön a keze. Mikor már vagy ötvenszer körülvitte a vizeskannát, lihegett s homloka gyöngyözött az izzadságtól, Terka békülékenyen szólt rá:

— Nem fáradtál még ki?

— Nem az öregisten — tette le a kannát Misi s maga is leült.

— Hogy beszélsz, te gyerek? — förmedt rá az anyja.

— Anya — komolyodott el sötétén Misi —, én tán agyonütöm a kis Vadász Bélát, ha jobban leszek. Ő gáncsolt el.

— Majd agyonütlek én már téged. Hun tanultad ezeket a cudarságokat?

— Biztos nem az iskolában.

— Hát akkor hun? — kiáltott rá az édesanyja.

Misi nem ijedt meg. Szemrebbenés nélkül mondta:

— Éppen itthon.

Boldogné nem tudott mit szólni. Mégcsak meg se üthette a fiát. Nem volt ereje hozzá. A lelkének nem volt hozzá ereje. Magaelé motyogva mondta:

— Kükacos leszel te is, mint az apád...

Terka örült, hogy róla végkép elterelődött a beszéd.

Az öreg Boldog kint a kemencét fütötte s a szártövekkkel meg a piszkafával nagyokat koppantott a kemence oldalán.

— Az a vén dög is még beszakiccsa a kemencét — mondta Boldogné idegesen.

— Látja, édesanyám, hogy beszél maga is — kapott az alkalmon hirtelen Misi —, mér dög öregapja?

— Te gyerek! — kiáltott az anyja felháborodottan — befogd a szád, mert széthasítalak. Te akarsz engem oktatni? Meg ne halljam még egyszer, hogy feleselsz. Ott a tied a táskában: tanulj!

Mintha mind a hárman bűnösnek éreznék magukat, elhallgattak. A büntudat elnémitja az embert. Csak Misiben feszengett valami s úgy szikrázott a szeme, mint éjjel a szentjánosbogár.

Az öreg Boldog benyitott a szobába. Kihegyezett vedlett telisapka volt a fején, a kurta télikabát sallangokban lógott le róla, derekán manillamadzag fogta össze, birkabőr nadrágját féllábszárig gyapjuszoka takarta. Tötyögött kettőt hármat az ajtóban, markába fújt, aztán rosszalón megingatta a fejét.

— Nem tudom, Etel, az a malac má men nem evett. Kise együtt az akolba.

— Bánya is a fene — vetette oda Etel, föl se nézve apósára.

— Bánya is a fene? — meresztett nagy szemeket az öreg. — Nem úgy van az éppen. Hiná orvost megnézetni, oszt ha nincs más men csig, levágni. Úgy pusztuljon el? Mit szól a Mihál, ha hazajön?

— Azt tudom, hogy ke legjobb szeretné mán levágni...

— Szeretné a nyavalya, nézd csak.

— ... azt a béka malacot, de se zsirja, se szalonnája, oszt mire kitavasodik, nézheti az eget... Úgy elmenekülök mán ettől a háztól, oszt csináljanak, amit akarnak.

Az öreget mintha légnomás érte volna, elállt a szava. Összetöpörödött egyszerre s szemében az alázat és a félelem bujkált. Tudta már mi következik azután, ha a menyé itthagyaással fenyegetőzik. Ilyenkor leginkább rajta tölti ki a mérgét, rajta, akinek hallgatni muszáj és mindent lenyelni, mert kegyelemkenyéren él ebben a házban. Ő érzi szegény, és tudja is, hogy ő, idős Boldog Mihály a családi béke megrontója. Kezdet óta nem volt vele kibékülve a menyé. Mindig valami hibát talált benne. Előbb az volt a baj, hogy a szobában füstölt. Jól van, ha már duzzog valaki, még a pipafüst se esik jól, kiment hát az öreg, ha rá akart gyujtani. Később már az is baj volt, ha bejött megmelegdni, mert olyan bagószaga volt, hogy azt ember nem állja ki. Kitétte a menyé a vackát a kiskonyhába. Akkor a fia visszavitette feleségével a priccset. Ez jólesett az öregnek s ha ezután erősen ráripakodott a menyé, panaszkodni mert a fiának. A fia, apján keresztül, ellensége lett a feleségének, mord lett és hallgatag, hogy nem maradt egy kedves szava hozzá, de egy gyöngéd simogatása se. Ez az asszonymak fájt. Dacos természet volt, meg nem alázkodott volna az senki előtt, s hogy megbosszulja magát, az asszonyok ösztöni, de leg-hatásosabb fegyveréhez nyúlt: a kacérsághoz. Csak ez a fegyver sokszor visszafelé sült el, mint Etel esetében is: ráfogták, hogy kikapós, férje mellett más embereknek áldoz. De ez nem volt igaz, bár látszólag minden jel arra mutatott. Különösen akkor vette gyanúba a férje, mikor erőnek erejével a szövetségbe akart menni — ami nőknél ritkább jelenség, mint férfiaknál —, csak azért, férje szerint, mert a szövetségben ott van Jó Dániel, aki nagy riválisa Boldog Mihálynak. Értsd ezt úgy, hogy Jó Dániel Boldognét kakasmódra környékezi, környékezi, de csak környékezi. Itt a szövetségbenemenésnél éppen csak hogy kétfelé nem vágták a kenyeret, s ha Boldog Mihálynak föl nem ajánlják a raktárosi állást, bizony nem lépett volna be. Így aztán Etel virulva járt ki a kertészetbe, ahol Jó Dániel brigadéroskodott, meg szemlélte a gyönyörű, rózsaszínű asszonylábakat, amint az asszonyok mélyen nekihajolva palántálták a paprikát. Etellel az ebéd utáni szünetben a kunyhó priccsein még hancúrozott is Jó Dániel, de egyéb nem történt ott soha, akik látták azok tudják, csak a vénasszonyok háborodtak föl s azt is elpletykálták, ami esetleg Jó Dánielnek is csak a képzeletében született meg. De ezek a szóbeszéddek végzetessé tették Boldogék családi életét. Minden nap napirenden voltak a válakozások, míg végre abba is beleuntak s nyögték egymás mellett az élet nehézségeit, hol szóltanul, hol erősen összetűzve, de mindég keserűséggel a szívükben.

Szóval beköszöntött a tél s ha van abban valami, hogy tavasszal nemcsak a virágok, de az emberszívek is nyiladoznak, akkor most, télen zuzmara lepi be még az emberek szívét is, ha nem is mindenkiét, de legalább Boldogékét. Éppen azért nagyon fontos megemlíteni, hogy tél van, kétszer is s ha kell háromszor is.

A szegényember disznaja télen kezd zsirosodni, nyáron, mikor csak korpát, vizet kap — igaz, teleszivja magát s úgy néz ki, mint egy kis csobolyó —, szalonnát

nem szedhet magára. S ha valami baj előadódik már tél elején, az egy egész esztendőn át súlyos csapás a családra. Jaj, ha nem eszik a disznó s időnap előtt le kell vágni! Az idősb Boldog öreg ember már s át tudja érezni, mi az, éretlen disznót vágni. A menyé pedig azt hiszi, hogy ő zabáltatta be a malacot, hogy minél előbb vágjanak és legyen mit zsderálni neki. No, határozta el magát keserűen — az öregember már éppen olyan mint a kisgyerek —, én már nem is eszek többet a te disznóból, nem nézed te többé ki az én számból a falatot; véget vetek ennek a komédiának!... Fájt az öregnek nagyon, hogy minden bajért, ami ebben a házban történik, őt okolja a menyé s most, ha a disznó elpusztulna, nem maradna nyugovása egész esztendőben, mindég azt kellene hallani, hogy ő tette tönkre az egész évi élclmüket, ő, akinek úgylis csak a kalácsvégeket vetik oda.

Ne legyen ő láb alatt senkinek se!

Elég volt.

Úgy ahogy volt, hegyes télisapkában, rossz nagylajbijában, nagy faklumpáiban bement az istállóba, egy istrángot átvetett a gerendán, jól megszorította, aztán odatett egy rossz ládát, fölállt rá, a kötél alsó végére csinált egy hurkot, nyakába akasztotta, körülnézett mégegyszer s kirúgta maga alól a ládát és kész. Már meg is merevedett, már ki is hült: volt — nincs.

Tél van tehát, olyan, hogy röptében megfagy a madár, s Mihály, ifjú Boldog Mihály, aki valahol Music alatt telefonpóznákat állítgat le, vagy állítgatna le, de mivel szikrát vet a csákány a fagyos földben, így hát jön a parancs, hogy hagyják abba a munkát.

Koromsötét este ért haza. Tán szerda volt. Etel kicsit csodálkozott, mert csak szombatra várta, mivelhogy hetente egyszer szokott hazajárni. Mord pofával lépett be Mihály, mint ahogy mord pofával jár-kél az utóbbi években, még a jóestét is otffelejtette valahol Music alatt. Válláról leengedte a kenyereszsákot, ledobta nagykabátját, és asztalhoz ült. A füles, téli orosz katonasapkát feltolta homlokára s egy darabig mereven ült. Mintha a szeme megüvegesedett volna. Etel zavartalanul tett-vett a szobában, a két gyerek a leckét mormolta, mintha semmi sem történt volna avval, hogy az apjuk hazaért, annyira megszokták már ezt a hűvös családi modort.

— Hozz valamit enni! — szólalt meg Mihály; érdes hangja váratlanul hasított fel a csendet.

— A zsákban nincs? — mutatott Etel az ajtó mögé, a kenyereszsákra.

— Azt edd meg te!

— Majd megennéd még te is... A malac dögrováson!...

— A malac?

— Apád bezabáltatta...

— Apám?

— Igen, az a jó apád!

— Hallgass! Csináld, amit mondtam.

— Tán aszhiszed, hogy itthon kenyér-szalonnán kívül még tudom is én, mi van?! — idegesedett fel Etel.

— Nem főztél semmit?

— Nem főztem! Főztem délre oszt megettük. A fene tudta, hogy te még máma hazataslogsz.

Etel kiment, hogy ennivalót hozzon. Mihály a füles orosz sapkát ledobta fejéről, fehér homlokáról elsimitotta gyér haját, nyögött egyet.

— Ez a ti anyátok — mondta s szemügyre vette két gyermekét. Azok lehajtott fővel hallgattak.

— Tanulhattok tőle — kezdte, de tovább nem folytathatta, mert Etel visszajött egy pléhtányérral a kezében, melyen néhány darab avas szalonnaszél volt, hóna alatt pedig egy jókora cipó. Letette az asztalra, kicsit arrébb lökte, oda az ura elé.

— Itt van. Ez külön, mint ami a zsákban van?

Mihály szemrehányóan villantotta feleségére a szemét, s látszott, hogy fekete indulatokat gyúr le magában. Lassan, étvágytalanul evett. A késhegyével állandóan piszkálta és forgatta a tányérban a szalonnadarabokat, ami Etelt a végsőkig fel tudta bosszantani; már a nyelve hegyén is volt a szó, mikor Mihály hirtelen megszólalt:

— Öregapátok hun van?

Etel megrettent. Misi és Terka összenéztek s némán kérdezték szemeikkel, hogy hol is lehet öregapjuk, aztán mindketten anyjukra emelték tekintetüket, akiknek a szemében rémület ült. Most jutott csak eszébe, hogy már délben, ebédre sem jött elő. Hisz örökké a ház körül szeledál, az udvarból soha ki nem mozdul s most reggel óta szőre-szála veszett. Ūristen tán csak nem csinált valami bolondságot az a vén ügyetlen? Az arca sápadt lett mint a viaszgyertya, leroskadt a székre, kezét az ölébe ejtette s mereven nézett.

A kérdés ottmaradt a levegőben.

Mihály tovább falatozott, nagyon lassan, nagyon rosszkedvűen, rosszat sejtve. Mikor úgyszólván eleget evett, eltolta maga elől a tányért s kitette a tőznyt az asztalra. Mielőtt fölnyitotta volna, jól megnézte feleségét és két gyermekét. Azok némán és mereven ültek ebben a nyugtalanító csendben. Ő azért tempósan rágyújtott.

Szívta, szívta a cigarettát.

Tízóra felé újból megszólalt Mihály:

— Tik vagytok itthon, mégse tudjátok, hun az öreg?

Közben elszívott még egy cigarettát s félóra múlva fölállt.

— Hozzátok csak utánam ezt a lámpát!

Nézték a konyhában, tán ott húzódott meg, mivel Etel már megint kiölte a szobából. De nincs. Belekiáltottak az éjszakába: nem válaszolt. Hívták: nem jött; ke-resték: nem találták. Csak nem az istállóban vackolt meg? Ott már megtalálták: mozdulatlanul lógott a kötélén.

Temetés után Mihály elkergette a feleségét; nagy lármával zavarta ki a házból, semmit sem engedett, hogy magával vigyen; se bútort, se gyereket, semmit. A temetőből visszajövet valamelyik kocsmában cefetűl bepálinkázott s teljesen elvesztette a fejét. A gyerekek hiába sírtak és könyörögtek: azokat a sarokba vágta, feleségét pedig kituszkolta, folyton azt ordítva, hogy engem nem juttatsz kötélre, mint az apámat.

Mihály olyan volt éppen, mint egy fékeveszett vadállat: nem lehetett előtte megállni.

Etel összefogta mellén a nagykendőt és sírva futott végig a sötét falun. Előbb azt gondolta, hogy talán ő is elemészti magát, mert ő ezt nem tudja túlélni, de aztán ismét felülkerekedett benne — mint mindig — dacos természete, és beállított az anyjáiékhöz.

Mihály pedig otthon bedrőtozta a kapukat, hogy oda senki be ne jöjjön, de ki se menjen; az ajtót magára zárta, feje alá tette a kulcsot, a gyerekekre meg ráparancsolt, hogy ha szökni próbálnak szíjat hasít a hátukból; aztán ledőlt az ágyra, mert már nem volt több ereje se állni, se beszélni, de még nézni sem.

Későn ébredt fel másnap. Már a gyerekek ráncigálták a lábát.

— No, mi az? ugrott fel hirtelen, mint akit álomból ijesztenek.

— Aggya a kulcsot, vagy hozzon be vizet; megfulladunk szomjan.

— Hát anyátok... hun van? — bámult a kócos gyerekekre s feje is zúgott mint egy gép, tagjai pedig nehezek voltak mint a sár.

— Maga zavarta el, nem tudja? — mondta Misi szemrehányóan.

— Én az utcára se merek kimenni eztán — tette hozzá Teri.

— Én?... Anyátokat?... — meresztette ki szemét s olyan arcot vágott, mint aki megzavarodott.

— Bizony... meg még azt is mondta, hogy ide többé be ne tegye a lábát — villogott Terka szeme.

— Nem mondtam én — mondta olyan bizonytalan hangon, mint aki előtt lassan kezd derengeni a tegnapesti történet.

Kilépett az ágyból, de hamar belekapaszkodott az asztalba, mert gyöngé szédülést érzett. Úgy érezte, akkora a feje, mint egy rosta. Végignézett magán: az ünneplő fekete ruhájában aludt. Lassan eszmélni kezdett; hirtelen az eszébe vágódott: nincsen apja többé, tegnap temették el. Ő temetés után bement a kocsmába... igen, mostmár tudja. Körülnézett a szobában: szanaszét minden, nagy rendetlenség és nagyon hideg van; megborzongott.

Úgy érezte, nagyon viszi a feje. Visszaült az ágyra. A vánkos alá nyúlt, kivette a kulcsot:

— Netek, hozzatok egy kis vizet, én is szomjas vagyok.
Délután ébredt fel ismét. Most már teljesen kijózanodott.
Látja, hogy a két gyerek tépi egymást. Terka úgy sivalkodik, mint akit nyársra húznak. Misi belecsimpaszkodott a hajába és húzta, cibálta; Terka véresre karmolászta Misi arcát. Mikor apjuk rájuk kiáltott, gonosz, vad, elszánt szemekkel meredtek egymásra.

— Maradtok mingyá! Mit csináltok? — szól rájuk az apa.

Terka lihegve mondta:

— Misi aszonta, hogy édesanya megérdemelte, hogy édesapa elzavarta, én meg azt mondtam, hogy nem érdemelte meg, bár téged zavart volna el édesapa, aki örökké annyi mérget etetsz édesanyáival...

Misi a dühtől és a fájdalomtól meg se tudott szólalni. Ez a Tera mindig hazudik. Ő jobban szereti édesanyját, mint a világot, még Virág Esztertől is jobban szereti, pedig Virág Esztert szereti tán legjobban a világon.

— Hazug... — szakadt föl Misiből, ezután egyszerre elvörösödött és úgy sirt, úgy folytak a könnyei mint a tavaszi zápor.

Mihályba beleütött valami tompa fájdalom, amit talán ő maga sem értett, csak mintha ölelni szeretett volna: gyermekeit, feleségét, csak ne érezze ezt a rop-pant sivárságot, ami most körülveszi a szívét.

Fölkelt és átöltözött.

— Tegyétek rendbe a szobát, én meg majd befutok, biztos gyün mán anyá-tok, ne lássa itt ezt a nagy fölfordulást.

A két gyerek boldogan fogott a munkához. Annyira boldogok voltak, hogy könny lopakodott a szemükbe. Várják haza édesanyját! Lehet-e ettől nagyobb öröm? ... Úgy összebékült a két testvér, mint még soha.

A szobában már rend volt, a kemence barátságos meleget árasztott, a lámpa égett az asztal közepén s csöndben várakoztak. Szívük nagyot dobbant, mikor az ablak alatt lépteket hallottak közeledni. De a kiskaput senki se nyitotta meg.

A gyerekeket már elnyomta az álom, Mihály egyedül virrasztott. Tizenegy elmúlt. Úgy gondolta, éjfélig égeti a lámpát, ha addig nem jön Etel, akkor már nem is jön. Csend volt és nyugodtan gondolkozhatott. Nagyon megbánta, amit tett. Rájött, hogy az asszonyt szeretni kell, akkor nem csavarog el. De talán Etel nem is tett olyat; hallott már egyet-mást, azonban igazán sose hitte. Csak mégegyszer visz-szajöjjön, minden másképp lesz!...

Egész éjjel nem tudta lehunyni a szemét.

Etel másnap se jött. Mihály nem bírta ki tovább. Mikor beesteledett, meg-fogta a két gyermek kezét és elindultak.

Itt-ott ragyogott egy-két csillag az égen, csak a legnagyobb és legfényesebb csillagok. Hideg volt. Olyan éles északi szél fúj, hogy megfagyott az ember arca.

— Apám, hová megyünk? — kérdezte Misi, mikor már majd belefagyott a lélek.

— Megyünk, fiam, megkeressük anyátokat!

Több szó sem esett a hosszú úton. Nagyon soká mentek, vagy mert nagyon hideg volt, tűnt hosszúnak az út. Mihály nagyokat lépett, bakancsai alatt kemé-nyen ropogott a megfagyott föld. Teri és Misi vacogva kocorásztak mellette.

Mikor befordultak az utolsó utcába, a gyerekek is tudták, hogy öreganyjuk-hoz mennek, tehát az anyjuk ott van.

A kapunál megálltak.

— Menj be lányom, nézd meg, itt van-e anyád.

Terka ijedten nézett az apjára.

— Tán félsz bemenni?

— Menjen a Misi...

— Eriggy be te, fiam!

Misi szónéklül/bement. Keveset vártak s már jött is vissza.

— Nincs. Átment a Jó Danyiékhöz. Bandázni.

Mihállyal nagyot fordult a világ. Mintha főbe kólintották volna. Tehát mégis!...

— Jó Danyiékhöz? — kérdezte sziszegve.

— Azt mondta öreganya...

— Gyertek!

Átal a kocsiuton világított Jó Dánielék ablaka. Az ablak alatt megálltak, hallgatóztak. Bent nagy lármá volt, vig terefere. Egyszer élesen, tisztán kivehetően Etel kacagása hallatszott ki.

Teri és Misi hirtelen megragadták apjuk karját, megrázták és önfelédtt lelkesedéssel kiáltottak fel:

— Édesanyám!... hallotta? Ő nevetett...

— Azám, a kutya istenit!...

Mihály szívében mintha kést forgattak volna meg... Röhög... még röhög. Ez kellett neki: Jó Dániel! Úgy érezte ráomlik a csillagos ég. Nem tudta: belevágjon-e az ablakba, elordítsa-e magát, vagy pedig bemenjen s hajánál fogva ráncigálja ki ezt a bűdös szajhát, az ő drága feleségét, akinek még kedve van röhögni. Mély hörgésszerű nyögés szakadt föl belőle.

Boldog Mihály nem tudott tovább józan maradni. Futott befelé mint egy eszement s úgy állt meg az ajtóban, mint akiből borzalmasan nagy vihar van készülőben kitörni. A bandázó nép, aki ezt látta, elnémult és megmerevedett a félelemtől és csodálkozástól.

De Boldog Mihály csodálkozott legnagyobbat, mert Etelt sehol sem látta a szobában. A megzavarodáshoz állt közel. Ez úgy lehervasztotta erejét és indulatát, hogy szinte felére zsugorodott a nagy melák ember s mindjárt oly picinek, sápadtnak és erőtlennek tűnt, hogy minden drámai meghatottság ellenére is volt benne valami nevetésre ingerlő, melyet Vaj Jolán, ez a különben is rötyögős természetű szomszédasszony azonnal észrevett, és élesen felkacagott.

Kacagása éppen olyan volt, mint Boldog Mihálynéé.

Mihály kicsit meg is ijedt, de meg is vigasztalódott. De el is röstelte magát egy kicsit. Miért kellett úgy belöknie az ajtót és köszönés nélkül bevégnia, mint akinek anyját-apját megölték. S lám, nincs is itt Etel! Azonban egy perccel előbb az életét merte volna letenni, hogy Etel nevetett bent.

Olyan józan lett egyszerre, mint aki nyugodt álomból frissen ébred.

— Nem látták a feleségem, az Etelt? — kérdezte majdnem aggodalommal a hangjában.

— De! Sze hazament. Ugye? Nincs még tán félórája se, hogy elment. Aszonta ő hazamén, ott üsd agyon, de őneki a családjában a helye. Úgy rítt... Sze tik elkerültétek egymást az úton. Nem láttátok? Csudálatos. Jóllehet benézett az anyjához — sietett Jó Dánielné az információval, mintha csak érezte volna, hogy ezzel valami jó szolgálatot tesz.

— Nem. Nincs ott se. Néztük ott is, ma a Misi... Szóval hazament. Akkor gyerünk, mér a kulcs itt van a zsebbe. Ne ácsorogjon ott a kiskapuban, olyan hideg van emberek, hogy...

Szeliden mosolygott a bandázó nép. Egy ember kacarázva szólt Mihály után, aki már a kilincsre tette a kezét.

— Fene a zsirodiba, mikor elzavartad nem volt hideg?

— Nem ő zavarta el, hanem a pálinka, ugye Mihály? — mosolygott feléje egy asszony.

Boldog Mihály bólintott.

— A pálinka is, meg van annyi cudarság az emberben, hogy ne adj isten! No, jóéccakát!...

Boldogan kocorásztak hazafelé. Erősen fújt ez a mérges téli szél, beretvált, de Boldogék szíve még erősebben melegített. Nem is fázna a boldog emberek!

Mikor a házuk közelébe értek, látták, hogy valami fekete ott áll a kiskapuban. Misi és Tercsi egyszerre kiszakították kezüket apjuk nagy meleg tenyeréből és futni kezdtek a kiskapu felé. Szó nem jött ki a torkukon, csak belecsimpszkodtak édesanyjukba s úgy szoritották, ölelgették mint az elveszett s újra meglett legdrágább kincset.

Mihály is kocogóra vette lépteit, hogy minél előbb ajtót nyisson. Közben senki sem látta, hogy két tétova könnycsepp gurult végig az arcán.

Helyzetkép

*Befútt utak. Téli, mély borongás.
Nem jár se szán, se szél, se lélek.
Itt-ott hósapkás tanyák — fehér gombak,
Kelései az alvó télnek.*

*Horpadt eb hullája az útkereszten.
Lábát kirúgta, az égre konyit.
Mennék, s csak állok fölötte meredten,
Szerelmes, hű lelkem vele vonít.*

*Beledőlök az ólmos éjszakába.
Szívemben nincs vágy s nincsen harag...
Fagyott tó, s páncélja alatt hiába
Rínak szikrázó, rab halak — a szavak.*
1954 január

SAFRÁNY IMRE

Sakkozók (tus)

Első tavaszi felhők

Mint szelíd leányok jönnek
át ábrándos, szép égi táján az életemnek.
Gyöngyeik kioldják, s az ablakján fölperegnek
mint koporsó falán a hulló könnyek

1954 március

Vers a tóhoz

Tavalyi háló szárad a parton.
Kis hullámmelvék nyalják a betont.
Palics . . . Térképen apró, szürke pont.
— Szeretlek, szép bácskai Balaton.

Így, mikor a szél fodrozza arcod.
Még alszik mélyeden a lágy homok,
szellő-sóhajjal áldón átfonod
parasztfiúddal együtt e partot,

mert nekem nem az vagy, ami másnak,
nem a bő borok, nem a Vigadó.
A szárnyaló ábránd vagy, tiszta tó,
tengere a szegény kiskanásznak —

nem buja Adria! — nem pénzesek
tündéri szépe, de elérhető
szelíd, szép, szerény szőke szerető
Fent majd a bárban gyűrűs, vén kezek

fizetnek pezsgőt, asszonyt, éneket,
s az a halk fiú, ki nyári estén
melléd hull, fejét öledbe rejtve, —
Bácska borán a bú — az én leszek!

1954 április

FEHÉR FERENC

Krumplilovacsák

Az én nagyapám derék, délceg ember volt, mint a jegenye és sokat szántott; ha jól összeadnánk, fölszántotta volna már ezt az egész országot... Az én nagyapám értett a madarak nyelvén is: néki dalolt a kis pacsirta, őt vigasztalta, ha aratáskor ebéd helyett csak vizet ivott... És ősszel, amikor szél sziszegett a rónán, ő csak szórta, hintette az áldott kenyérmagot, a varjak megálltak a feje felett s így jajveszékeltek:

— Kár, kár... kár...

Én olyan csöppnyi gyermek voltam, hogy ki sem látszottam a barázdából s megkérdeztem nagyapám:

— Mit mondanak a varjak, nagyapja?

Ő megállt. A szél meglöbegtette kabátját, kiforgatta üres zsebeit. Aztán hozzám fordult:

— Azt mondják, kisfiam, hogy kár... Kár kinlódunk, úgysem nekünk terem a búza...

S már meg is fordult, hatalmas barna markából hintette a magvakat, egyre hintette. Ő, olyan balga, oktondi kis gyerek voltam, nem tudtam én, hogy a béresember másnak szánt, másnak vet, másnak arat. És azt sem értettem, miért ettünk tél utolján mindig csak ciberét és sült tököt...

Ezt csak akkor értettem meg, egy hideg téli estén. Aznap délután a nyulak nagyokat fickándoztak a napsütötte, szikrázó magas hóban, én meg a szomszéd tanyán játszadoztam Ferkével. Az apja nem engedte ki, nehogy megfázzon, habár báránybőr bundája volt, meg jó meleg kucsmája. A szobában játszottunk. Ferkének voltak géptankjai, ólomkatonái... Azután az apja hozott be egy kosár krumplit, hogy farag nekünk mindenféle játékot. Nagy krumplik voltak, majd akkorák, mint az én fejem. Lovakat, teheneket, csizmás bábukat faragott az apja, mi meg játszottunk végtelen örömmel. Én olyan boldog voltam, amikor Ferkééknél játszhattam, mert néki olyan sok játéka volt, nekem meg soha semmi. Gyönyörű délután volt s estefelé csak futottam, futottam hajadonfővel haza, bukdácsolva a havon, satyakomat kis mellemhez szorítva. S mikor hazaértem kipirult arccal kapaszkodtam fel öregapám mellé a heverőágyra s elébe öntöttem a sok-sok krumplit satyakomból:

— Öregapja, játékok, ni, a Ferke adta...

Nagyapám fölkönyökölt s bámulta a krumplit, egyre bámulta. És nyelt egy nagyot, talán akkorát, hogy egy tehen egészben leszaladt volna a torkán.

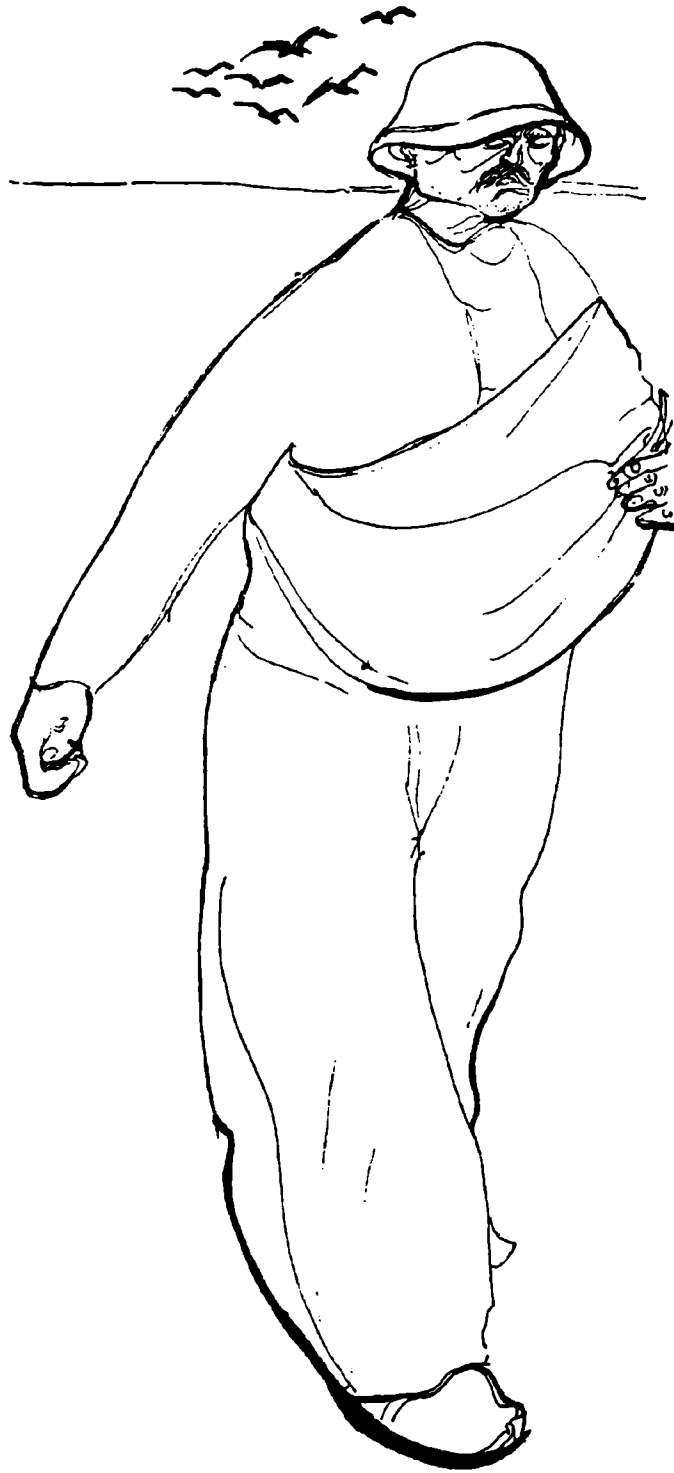
— Ugye, szép játékok, öregapja? — kérdeztem ragyogó arccal.

Ő csak nézte, nézte jó ideig, aztán megcsóválta a fejét.

— Nem szépek, kisfiam, nem szépek — mondta. — Majd csinálok én játékot neked, teheneket, ökröket... Azok lesznek szépek...

És kiballagott, jött vissza két szárdarabbal. Csörgő kukoricaszár volt ez a nagyapám kinyitotta bicskáját s faragott. Mesélt nekem, mondta, milyen szépek ezek a szár-lovacskák, milyen fényes a hátuk, a szőrük, mint az igazi parádéslovaké... Nézzem csak, nézzem, milyen szép állásúak, milyen szép a fülük. Nagyon szép lovacskák, meg az ökrök is, nem is olyan ragadósak, vizesek, mint a Ferkéék krumplija. Én csak egyre figyeltem nagyapám s úgy tűnt, mintha valamitől nagyon csillogna a szeme. Nem értettem én sehogysem, miért dicséri ezeket az idétlen szárlovakat, hisz olyan balogul néznek ki, még farkuk sincs... De ő csak dicsérte, s mikorra az egész szárból lovakat, ökröket faragott, a bicskáját meg becsattintotta, nem is mert rámnézni. Csak bámult maga elé, az ölébe, s a krumplilovak felé intett, nagyanyámnak mondván:

— Főzzél egy kis krumplilevest...

De én a bábúkhöz ugrottam félve, s védelmezően tartam fölém kicsi kezem. Nagypám rámnézett bánatos, nagy szemével, fölnyalábolt és fölzokogott- hogy rengett belé az az icipici szoba.

— Gyerekem... Józsikám... mert mi olyan szegények vagyunk!...

És zokogtam én is, majd megfúltam, mert sirni láttam nagyapámat. Sírt a szű is az asztallapban, és a falon a láncos óra is, szinte nyekergett. A párnába dugtam a fejem és hánykolódtam, szorítottam nagyapám erős, áldott jó kezét, a szárlovak meg — potyogtak le az ágyról...

Igen, akkor értettem meg, ki a szegény béreseember, amikor szótlan nagyanyám a tűzhely előtt állt, a lábában pedig ott sercegetek a krumplilovak és tehenek, nagyanyám meg könnyeivel sózta őket...

Örvény

... És múlt a hosszú, lusta folyam-élet,
ringatott hályogos félig-álom,
nem siettem. Vártak a partok,
homokban elhevertetni
fáradt egymagam, végül.
A koránhült vágyak
iszapja: vérem
már-már megállt
eremben.
Zátony.
De
akkor
hirtelen
mélység nyílt meg
ámult alattam.
Boldog hullám-sodrás
ragad tova, és csókol.
Jó tudni: örvényen túlnan
fenékgig tükör víz vár. Úszom
s kacag a folyam-élet szerelme
s karjaim közt: örvényforma tested...

1953

ÁCS KÁROLY

ÁCS JOZSEF

Müncheni sörözőben (tus)

Ujlaki Frigyes

A tálca

A tűzhelyen kis piros lábasban zümmögött a víz. Pepi bácsi a pohárszék mélyéből előkotorta a teásdobozt, majd lassan piszínogva elkészítette az italt. Amikor a tea előtte gőzölgött az asztalon, elhúzta száját és utálattal mondta:

— Lőre!

Szürcsölve ivott néhány kortyot, aztán eltolta a csészét. Hiába a pálinkát nem lehet hársfateával pótolni. Különösen most, amikor ilyen komoly náthát szerzett. Pálinka kelene ilyenkor, jó erős szilvapálinka.

Farzsebéből előhúzott egy lapos üveget, kihúzta a dugóját, beleszagolt és az ablak felé tartotta.

— Egy csepp se, — állapította meg szomorúan. Kiszívta belőle még a szuszt is... De azért még lengedezik benne egy kis pálinkaillat. Pár pillanatig töprengett, aztán fogta a csészét és beletöltötte a teát az üvegből és addig rázta míg a sárgás lé habzani nem kezdett. Ekkor kabátja ujjával megtörölte az üveg száját és nagyot húzott belőle.

— Szilvapálinka — mondta határozottan, mintha önmagát akarná meggyőzni. — Igenis szilvapálinka!

Újból felemelte az üveget, de akkor a tarka címkére esett a tekintete. Egy szempillantás alatt elolvasta a pirosbetűs feliratot: RUM.

Pepi bácsi arcáról leolvadt az áhitat. Az asztalra könyökölt és fitymálva rázta, lötyögtette sajátkészítményű rűmját.

— Rum — mondta gúnyosan. — Rum!

A közelében álló vödörbe öntötte a teát, és hogy minden csepp kiszivároгjon a palackból, szájával lefelé állította az asztalra. Elkeseredve nézte a lecsurgó cseppeket és az abroszon mindjobban növekvő foltot. Kétségbeesett állapot, gondolta magában. A felesége elutazott és elvitte a pénzt. Csak holnapután jön haza. Addig pénz és cigaretta nélkül lesz... Reggel talált még egy fityókára valót, azt megitta. Talán jobb lett volna cigarettát venni. Az előbb szívta el az utolsót. Az is milyen nyomorult volt! Gyűrött, félig üres. A zsebéből összekapart dohánytörmeléssel töltötte meg.

Felugrott és izgatottan sétálni kezdett a konyhában.

Érthetetlenek az asszonyok, itthagyják az embert pénz nélkül, felpakkolnak és hájde! Te meg élj, ahogy tudsz! Még egy parát sem hagyott. Mintha nála nem lenne jó helyen... Legalább annyit hagyott volna, hogy egy féldecit megihasson, meg dohányra... Ő szerzi a pénzt és az asszony kezeli. De már egyszer megmondta neki! Csak eredj! Eredj! Vidd el a pénzt, de én mondom neked, ha elfogy a türelmem, fogom ezt az asztalt, vagy az ágy-neműt, vagy azt a falon csüngő tálcat és eladom, aztán úgy berúgok, hogy négykézláb sem mászok haza.

A szobárányító ajtó mellett egy téglalakú tálca lógott, melynek politúrja iénylett az üveglap alatt. Pepi bácsi leakasztotta a falról és megcsillogtatta a lámpafényben.

Jó munka. Még akkor vette feleségének, amikor fiatal házasok voltak. Csodálták a finom faragást, a fába vésett csillagokat meg virágokat... Később azonban már nem nézegette annyit. Az asztalkáról a szekrény tetőjére került, ott porosodott vagy egy évig, míg az asszony oda nem akasztotta az ajtó mellé. Azt mondta hadd lássák a vendégek, hogy nekik ilyen is van, méghozzá nem is olyan megtisztelő és feltűnő helyen, csak az ajtó mellett.

Pepi bácsi helyére akarta akasztani a tálcat, de akkor kopogtak az ablakon. Odament és kibámult setetűdő udvarra. A háztulajdonosnő jólismert arca jelent meg az ablak egyik négyszögében. Valamit mondott, de Pepi bácsi nem értette, csak a vállát vonogatta és a fülére mutatott. Az asszony bosszúsán legyintett és eltűnt, de nemsokára felhallatszottak léptei a folyosón.

— Na még csak ez kellett! — dörmögte Pepi bácsi az asztalra téve a tálcat.

Az ajtó kinyílt és egy idősebb szűrősszemű asszony jelent meg.

— Azt akartam kérdezni — kezdte támadó hangon —, hogy mikor fizetik a lakbért.

— Mit tudom én!? A feleségem elvitte a pénzt...

— Semmi közöm hozzá, hogy a felesége elvitte a pénzt — fortyant fel az asszony. — Én csak azt tudom, hogy nem fizettek, sosem fizetnek idejében.

— Azt hittem, hogy már ki van...

— Ki hát! A multhónapi.

Pepi bácsi válaszolni akart, de az asszony megelőzte:

— Ha három napon belül nem fizetnek, kirepülnek!

Az ajtó becsapódott, Pepi bácsi megrökönyödve topogott és zavartan bámulta a kis kézitüköröt, amely az ajtón lógott egy kamposzögön és most, a nagy rázkódástól ideoda kalimpált. Közelebb lépett és megvizsgálta, nem törött-e el.

— Szerencséd te bestia, hogy semmi baja, különben olyant mondtam volna... hogy!

Pepi bácsi dühösen fel-alá sétált és hadonászva dörmögött magában.

Ilyen útálatos dög! Nagyon jól tudja, hogy nincs egy krajcárja se, de könnyebb a lelkének, ha valakit macerálhat. Úgy pereg a nyelve, hogy az ember szóhoz sem jut. De legközelebb megjárja. Ahogy beteszi a lábát, megfogja és úgy kipenderíti, hogy legurul azon a piszkos lépcsőn... Nézze meg az ember! Nem egy háztulajdonost ismer, de ilyent még életében nem látott. Teli van a szalmazsákja, de alig hogy megjön a postás a nyugdíjával, már itt van és karatyol.

Az asztalhoz lépett, felvette a tálcat, szórazottan nézegette, aztán újból letelte.

Azért furcsa a felesége is. Mi a fenének tartogatja azt a párszáz dinárt? Adja oda ennek a háрпиának és kész... De nem bírja, még az utolsó pillanatban is simogatja a bankókat, mintha a gyerekétől búcsúzna...

Fellobbanó dühében belerúgott a székbe, de aztán megnyugodott, sóhajtván leült és az asztalra könyökölve bámulta a falnak azt a részét, ahol a tálca lógott. Ott fehérebb volt a meszelés, látszott hogy a tálca már régen lóg ezen a helyen. Az ajtóig hátrált és félrebillentett fejjel vizsgálta a fehér négyzetet.

Amikor vette, még nem hiányzott onnan az ajtó mellől, de most az az üresség ott, idegenné teszi az egész konyhát.

Megszokásból a zsebe felé lendült a keze, de nem nyúlt bele. Minek keresséjen, amikor nagyon jól tudja, hogy nincs cigarettája. Bosszúsan a tűzhelyhez lépett és vizet töltött a kis lábasba, közben szüntelenül dűnyögött magában.

A fél fizetése ráment arra a vacakra. Kár volt megvenni. Mi haszna belőle? Az ember legyen praktikus, ne tartson felesleges dolgokat... Arra jó, hogy felesége letörli róla

a port. Legokosabb lenne eladni és valami hasznosat venni az árából. Például mennyire fontos lenne most egy kis pálinka! Ilyen idős korban a legártatlanabb nátha is életveszélyes lehet. Nagyon jól emlékszik a fütő esetére. Nyílt pályán javították a pályát zuhogó esőben. Bőrig áztak, ő a legelső állomáson bevágott néhány decit, de Márton soha életében nem ivott, akkor sem akart, hiába kínálgatta, csak azt hajtogatta, hogy majd otthon iszik teát. Azt mondta a hársfatea majd rendbehozza. Hát rendbe is hozta. Tüdőgyulladást kapott.

Pepi bácsi a lábas fölé hajolt és felemelte a fődöt. A víz még mozdulatlan volt.

Hársfateával mit ér? Elrontja a gyomrát. A feleségének lehetne annyi belátása és hagyhatott volna egy százast, ilyen rendkívüli esetre.

Elgondolkozva forgatta a tálcat, lekaparta az üvegre száradt piszkot és kabátja ujjával dörzsölgötte, fényesítette.

A szomszédban lakó szabó ötszáz dinárt kínált érte. Többet ér, de eladja ennyiért is. Csakazértis! Hadd jajgasson az asszony, a fene egye meg! Elviszi a nyugdíját, ő meg nézze, hogy lábol ki a náthából. És ha láza lesz éjszaka, ha tüdőgyulladást kap, ha nem tud majd felkelni és ha nem hallják meg segélykiáltásait? Akkor mi lesz?

Pepi bácsi hirtelen felkapta a fejét. Az udvarról behallatszott a háziasszony hangja. Az ablak közelében állhatott valakivel. Egészen biztos, hogy róla pletykázik. Mindenféle hülyeséget talál ki az ő számlájára. Talán azt, hogy asszonyi komandó alatt van.

Durván az asztalra dobta a tálcat és a tűzhelyhez ment. Lelőkte a fődöt a lábasról. A víz még mozdulatlan volt. Még nem is párolgott. Gyanakodva a lábas fölé tartotta a tenyerét. Nem érzett meleget. Belenyomta ujját a vízbe. Hideg volt. Türelmetlenül felrántotta a kis ajtót és belenézett a fekete lyukba. Csak egy diónagyságú parázs pislákkolt a hamu között.

Káromkodva ugrott fel.

— Verjen tebeléd is az a mennydörgős... — kiáltotta és belerúgott a szemetesvödörbe.

Pár pillanatig indulattól remegve állt az asztal előtt, aztán felkapta a tálcat és kirohant a konyhából.

Az ajtó csattanva csukódott be. A szegen lógó tükör néhányat kalimpált, aztán leest... és eltört.

Sinkó Ervin

Egy regény regénye

(Moszkvai naplójegyzetek 1935 — 1937)

(10. folytatás)

Felfedezések, melyekkel nem tudok mit kezdeni: a szófogadás mint forradalmi kvalitás és a katedrák, amik megett emberek ülnek, akik-től minden aktuális kérdésre megkapod a minden egyéni fejtörést és egyéni véleményalkotást feleslegessé tevő kész feleletet...

(Néhány nappal később, július 5-én kivágtam az aznapi „Izvesztijából” és e feljegyzéshez rásztottam egy fényképet. Az izvesztijabeli fénykép két egymással szembenülő férfit és kettőjük között egy nőt ábrázol, amint alacsony asztal körül keresztbetett lábakkal foglalnak helyet egy maguk alá terített szőnyegen. Az asztalon terítő, számovár, három csésze s az egyik férfi kezében valami hangszer. A kép alatt a következő szöveg: „Karagandában befejeződött a munkáslakások tisztasági versenye. A képen: Kuzimbaeva elvtársnő, akit varrógéppel jutalmaztak meg azért, mert a lakását példásan tisztán tartja. Jobbra a férje, Kuzimba elvtárs, a karagandai szénbánya legjobb brigádjának a brigadérosa.”)

A gyerekeknek csak az a dolguk, hogy jók legyenek, megkérdézzék a tanítót, mit kell mindenről gondolniok s a legjobbak mint Kuzimbaeva elvtársnő még „jutalmat” is kapnak azoktól, akik a jó gyerekekről atyailag gondoskodnak... Meg kell azonban érteni: amin Párisban nevetnének, az Karagandában nem tréfa. Karagandáról van szó — és Moszkva közepén is nem egyszer még mindig Karaganda az, amivel meg kell birkózni.

Az első éjszaka a Trubnjaja utcabeli szobánkban. Házigazdánk külföldet járt, idősebb tanult ember, mérnök, de mikor reggel közöltem vele, hogy egész éjjel a poloskák ellen folytattam éppoly elkeseredett, mint reménytelen küzdelmet — ő a legnagyobb nyugalommal felelt: — Igen, csakugyan reménytelen a küzdelem, tele van poloskával az egész ház, az egész utca.

Így a szó teljes jelentésében, a magam bő-rén tapasztalom, hogy milyen hasznos az, amit Karagandában kezdeményeztek. Csak épp le kel-lene szokni arról, hogy ilyen elsőrangúan fontos, de mégis csak kezdetleges civilizatorikus munkát és a kezdetleges módszereit szocializ-mussal és a szocializmus szellemével mérjünk vagy éppen azonosítsunk.

Moszkva, 1935. június 23.

M. a rákintézeten kívül a „sarikopocsipnik” — a golyócsapágy-gyár — poliklinikáján is vállalt pár órás röntgenológiai munkát. Itt általában több üzemből vállalt munkát az orvosok ugyanabból az okból, amiért M. is: egy fizetésből nem lehetne megélni. Ez az üzem messze

kint a periférián tizennégyezer munkást foglalkoztató valóságos új város, parkosított, ragyogóan tiszta utcával, könyvtárral, klubbal és „sztolovája”-val (menza) — s ha az ember még azt is tudja, amit Steinertől hallottunk, hogy ez a gyár a legeslegújabb gépekkel van felszerelve — mindez valóban impozáns, a nagy tervről és az építés munkájának kivételes nagyszabású voltáról beszél. De van, ami ugyanitt ennek a példátlan erőfeszítésnek a háttéréről, a példátlan árról is beszél, amit ezért a tervmegvalósításért szenvedni kell: a barakkok. A gyár munkásainak túlnyomó része barakkokban lakik s hozzá még olyanokban, melyekhez képest a mi grizingi emigrációs barakkjaink burzsuj-lakások voltak, mert míg ott még magánosok is elkülönített szobákban laktak, itt egy-egy barakkhelyiségben harmincával, néha még többen zsúfolódnak.

Az ember azt hinné, hogy elég nyitott szemmel járni és figyelni az utcán, a villamoson, kávéházban, indiszkréten ülélni beszélgetésekre s valahogy csak képet alkothat magának arról, milyen körülmények között él egy város népe. Az igazság azonban az, hogy nem lehet egy luksushotelben, bőséges étlap szerint kiválasztott ételekkel frakkos pincérektől kiszolgálva élni anélkül, hogy az ember ne éljen — a város valóságos életéhez viszonyítva — exterritoriálisan, egy úgyszólván irreális világban. Hogy a Voks jóvoltából hirtelen végeszakadt ennek az előkelő turista áruházban való vendégszereplésünknek, előtünk csak most válik igazán láthatóvá, hogy milyen súlyos fáradtsággal jár itt még ma is a legelemibb életszükségletek kielégítése. Míg a Lux hotel szomszédságában lévő pompás 1. számú Gastronom-ban — a cári idők Jeliszejev-féle csemegekereskedésében — ma is a fácántól a friss vajig, a kaviártól a hófehér kenyérig nagyobb várakozás nélkül a legelőzékenyebb kiszolgálás mellett, minden jót, ehető és iható meg lehet vásárolni — már annak, akinek lehet — egyéb élelmiszerelosztóhelyeken még most is majd mindig sorba kell állni s a számtalan tisztátlan boltokban, melyeknek kizárólag Sztálin-képekkel és cifra vig-nettás üvegekkel rakják tele, a legnagyobb ke-lendősége az olcsó füstölt halnak van meg a kenyérnek, mely olyan fekete, hogy hasonlót még sehol másutt eddig nem láttam.

A Trubnjaja, az utca ahol lakunk, a forradalom előtt tolvajok, orgazdák és prostituáltak, a moszkvai alvilág rossz hírű fészke volt; ma, tizennyolc évvel a forradalom után, a genius loci eklatáns bizonyítékaként még mindig megőrizte ez az utca a tisztátlanság és gondozatlan, túlzásfolt házaival, a sok, a nap minden órájában látható részeg és rongyos emberrel — megőrizte lumpenproletár karakterét.

Nem kétséges, hogy „fent” óriási és állandó az erőfeszítés ennek a multnak a likvidálása érdekében, de túl intézményeken és rendeleteken, amikben ez az erőfeszítés megnyilvánul, nem érdekeltelen megfigyelni, hogy egyes emberekben, egyes emberek napi életében és gondolatvilágában miképp jut kifejezésre a szándék, hogy szabaduljanak ebből a százados piszokból és nyomorból, ebből az életből, mely nem emberi. A lakás, ahol mi vettünk ki egy szobát, összesen három szobából áll. Ott lakik a másik kettőben a mérnök, a sokkal fiatalabb felesége és három gyerek. Ellentétben Kurella teóriájával a szovjetúnióbéli nőről, aki ime véglegesen bekapcsolódott a termelőmunkába és ezáltal élvezte szabadságát, felszabadultságát, házigazdánk feleségének nagy álma, legdédelgettebb vágya, hogy egyszer majd a férje annyi fizetést kapjon, hogy ne kelljen neki is munkába járnia, hanem otthon maradhasson, tisztán tarthassa lakását, főzhessen és foglalkozhassék a gyerekeivel. Akire most a lakás tisztántartását és többé-kevésbé a gyerekeket is bízták, az a lakás nyolcadik lakója: Tonja, a „frizerka”, aki voltaképp nem a lakásban, hanem a bejárati ajtót a szobáktól elválasztó kicsi és keskeny folyosón lakik, illetve nem lakik, hanem csak egy ott elhelyezett alkalmatlanságon alszik s ennek fejében többé-kevésbé — sajnos igen kevésbé — foglalkozik a lakás rendbentartásával. Tonja tizenhét éves, nagy darab lány, aki háztartási alkalmazottként itt fekvőhelyhez jutott s közben fodrásmesterséget tanul. Mint háztartási alkalmazott és tanonc összesen száznegyven rubelt keres meg havonta. Vacsorára nap nap után fekete kenyeret eszik és szenvedéllyel lopkod tőlünk, amit csak lehet, kezdve a kockacukron rejtélyes módon egész a szárvízig. A szappan sajnos nem érdekli, beéri azzal, hogy mint a villamoskalauznők is, vörösre festi a körmeit. És meggyőződése, hogy rendkívül ügyesen rendezte be az életét, mert a faluhoz képest, ahonnan jött, Moszkvában az élet „ocsiny haraso” és minden reménye megvan, ez az, ami számára a legfontosabb, hogy itt maradhat, idővel munkásként — frizerkaként — Moszkvában.

Ezúttal Steiner az, aki figyelmeztet, hogy a nép mai életkörülményeinek értékelésénél nem szabad európai mértéket alkalmazni. Az itteni emberek életkörülményeit csak az ő multbeli életkörülményeikkel szabad összehasonlítani. És még valamit szemelőtt kell tartani: az átlagos szovjetmunkás, tegnapi paraszt, munkateljesítménye minden egyszerű gép ellenére is még mindig oly messze elmarad az átlagos európai munkás produkciójától, hogy még az itteni rendkívüli alacsony bérek mellett is a szovjetállam drágábban termel, mint bármely európai kapitalista vállalat. És még valami: épp a kvalifikált munkások hiánya miatt a nagy áldozatok árán importált érzékeny drága gépek hihetetlen gyorsasággal használódnak el. A gigantikus méretű befektetések kívül mindez magában is eléggé megmagyarázná, hogy miért nem emelkedik gyorsabb tempóban a tömegek életnívója. De ehhez még hozzá kell adni — Steiner tapasztalatból beszél — a hihetetlen méretű adminisztratív apparátus nehézségét, hozzá nem értését — és amibe az emberek kerülnek, akik ezt az apparátust alkotják.

— Ne felejtsek el — mondja Steiner —, ez az apparátus mindent, de mindent olyan habozva, akadozva bonyolít le, mint amilyen lassúságot most maguk az „Optimisták” kiadása körül tapasztalnak. De ez még eddig itteni mér-

tékkel egyáltalán nem lassúság. Ez az apparátus! Minden vonalon mindig mindenki ki akar bújni a felelősség vállalása alól. Aki pedig bátor és vállalkozó szellemű, az ami a hozzáértést és általában a szellemi horizontot illeti, legtöbbször a Matejka-féle színvonalon mozog s ezért legtöbbször jobb volna az ilyeneknél kevesebb lelkeség és kisebb bátorság.

Tegnap Vágó Bélával a Moszkva-kávéházban. Az egykori belügyi népbiztos, aki arról beszél, hogy már kinyomozták, ki milyen néven szerepel az „Optimisták” regényében. Hosszú beszélgetés a régi időről. Ami itt Moszkvában minden magyar emigránsnál, de különösen azoknál, akik nem a közvetlen termelési munkában találták meg a helyüket, mindig újra megdöbben, az nem is a nosztalgia, hanem valami kesernyés szomorú fáradtság. Az ember néha kísértésben van, hogy kiábrándultságnak nevezze azt az alaphangulatot, amely minduntalan egy-egy gesztusban s nem egyszer szóban is nyíltan kiütöközik. Vágó közvetlenül Hitler hatalomra jutása után tíz hónapig Berlinben végzett illegális munkát, szerkesztette és terjesztette a „Rote Fahne”-t. Megvallja, hogy közvetlenül Hitler hatalomra jutása előtt ő is azt hitte, mint a vezető német elvtársak, hogy nem a fasizmus, hanem a német proletárforradalom győzelme előtt állnak. Aztán megint az „Optimisták”-ra terelődik a szó. A kézirat, meséli, kézzel kézre jár a magyarok közt, persze először azok kapják, akik „fent” vannak. Ő tehát még nem kapta meg. Így adja értesemre, hogy ő, aki egykor a magyar CK legszámottevőbb tagjai közül való volt, „lecsúszott”. A csúnya szót kesernyésen ő maga mondja ki: — No igen, lecsúsztam. S ezzel kapcsolatban, csak úgy általánosságban, intrikákról beszél és törtétekről mintha egy forradalmi párt vezérkarában az ilyen fogalmak magától értetődők volnának. Vajjon amögött is valami intrika van-e — vettem fel a kérdést — hogy ellenforradalmiak minősítették az „Optimistákat”? Ki az a Matejka?

— Tiszta ember — mondja Vágó az ő kedves kecskeméti dialektusával ejtve ki az ember szót. Jól ismeri Matejkát. Erdélyi s Romániában halálra ítélték. Tizedmagával ki is vitték egy mezőre, hogy ott az ítéletet végrehajtsák. A sortűz után azonban Matejka súlyos sebesülten magához tért és sikerült négykézláb elvanszorongnia valami közeli parasztházba, ott derék emberekre talált és később aztán, még mindig betegesen sikerült neki emberfeletti erőfeszítéssel átszöknie szovjet földre. Ez az ember csak azért irta a jelentésében, hogy az „Optimisták” ellenforradalmi könyv, mert szent meggyőződése, hogy csakugyan az.

Most telefonált Kurella: Romain Rolland útban van Moszkva felé, holnap érkezik!

Június 26.

Naphosszat a szobában, akárcsak Prigrevica-Szveti-Ivánon vagy Párisban. Önkéntelenül csúszott ki a tollam alól a vagy szó a sváb fészék és Páris neve között. Önkéntelenül és teljesen megokoltan. Prigrevica-Szveti-Ivánon még gondolhattam, hogy ha egyszer sikerülne a sváb fészékből kijutnom s hozzá még Párisba, a csodálatos Párisban még velem is csoda történhetne — mikor azonban ott voltam, a prigervicai-szveti-iváni és párisi életem közt csak az volt a különbség, hogy már nem remélve a csodát, nem Prigrevica-Szveti-Ivánon, hanem Párisban

ültem tovább alkalmi íróasztal mellett, rosszabb szobában, mint Pr. Szv. Ivánon. S most — semper eadem — Moszkvában ülök alkalmi íróasztal mellett egy a párisinál is rosszabb szobában. Vajjon nemsokára Moszkvában is azok nélkül a remények nélkül kell majd ülnöm, amiket Párisban füztem Moszkvához?

Egyelőre a látható különbség a pr.-szv-iváni, párisi és moszkvai életem között csak annyi, hogy egész eddigi immár harminchét éve tartó életem folyamán nem telefonáltam annyit, mint amennyit itt. Telefonálok, telefonálok és telefonálok — és telefonhívásra várok — és újra telefonálok, mert az „Optimisták” kiadása még részletekben sem akar a megvalósuláshoz közelebb kerülni. S a pénztelenség — a „koldússág-Nilus”, melyről Ady beszél s mely engem mindenüvé követ az iszapjával — a koldússág-Nilus egy és ugyanaz az évtizedes régi ismerős. Az azonban mégis több a soknál, hogy szennyes árja itt hömpölyög a sarkamban, sőt térdemig ér még itt Moszkvában is. S a mániám, hogy mégis írok, illetve ha, mint most is, deprimáltságom miatt nem tudom leküzdeni ernyedségemet s nem dolgozom — csak valósággal katatónikusan töltök félórát az ablaknál s bámulok le az udvarba két telefonhívás között —, akkor azért, mert nem dolgozom, még külön, még nyomasztóból lesz a rosszkedvem. Valósággal lelkiismeretfurdalás amiatt, hogy nem szaporítom a magaméval is a világ felesleges kéziratkészletét.

Koldús-Nilus: 1) miután a „Za rubezsom” szerkesztőségét számtalanszor felhívtam, sikerült végre eljutnom ahhoz, aki illetékes s az az illetékes megígérte s újabb telefonhívások után meg is tette, hogy az „Optimisták”-ból közlendő szemelvényre kiutalt százötven rubel előleget. De ugyanakkor az illető illetékes, hogy lássam, milyen szívességet tett az előleg kiutalásával, közölte velem, hogy „nem tudhatja”, mikor kerül sor a szemelvény közlésére, mert egyelőre még „illetékes fórumok” jóváhagyása kell ahhoz, hogy a kéziratot nyomdába adják. Igen, értesült Kun véleményéről, de sajnos Kun ezt a véleményét telefonon közölte és hiába, így mondta a képzett férfiú, ő a latin bölcsességgel tart: Verba volant, scripta manent. Ami magyarul, illetve oroszul azt jelenti — megértettem —: bumaska kell. Ez a kénytelen kunyorálás előlegért s hozzá hallgatni az ilyen „illetékes fórumokról” való közléshez, persze nem hat excitánsként a jókedvemre.

2) „Littérature Internationale”. Ott személyesen jártam. Ugyancsak előlegért. Végeredményben az „Optimisták”-ból nyolcvan gépelt oldalt fogadtak el közlésre. Apletin az én jelenlétemben hívta fel Jonovot, hogy személyesen hallja meg személyesen Jonovtól, hogy mit mondott Kun az „Optimisták”-ról Jonovnak lehetőleg pontosan. Apletin arca a telefonbeszélgetés ideje alatt mind biztatóbb és kedvesebb lett, szinte rám kacsinzott, de a telefonbeszélgetés után közölte velem, hogy ő egyedül nem illetékes, neki még előbb egy Diditrevszki nevű név nálánál is főbb, fő-szerkesztővel kell tanácskoznia s legjobb lesz, ha újra esetleg már másnap felhívom. S másnap és ma telefonálok és végre meghallom, hogy Apletin elvtársnak a Dimitrevszki elvtárrsal való megbeszélése eredményeképp a jövő héten felvehetek már újabb kétszáz rubel előleget, de ugyanakkor közölte Apletin elvtárs azt is, hogy a Dimitrevszki elvtárrsal való megbeszélése eredményeképpen úgy határoztak, hogy a regényfejezetet előbb még a szerkesztőség egyik lektorának adják ki véleményezésre és majd csak

azután döntenek arról, hogy az az általam kiszemelt fejezet jelenik-e majd meg és hogy mikor fog megjelenni.

3) Telefonálgatok a Gihl-nek és az Idegennyelvű Munkások Kiadóvállalatának — képtelen vagyok Jonovot és képtelen vagyok Borkot telefonhoz kapni. Mintha összebeszéltek volna. Mind a kettő értekezleten van, hívjam őket félóra mulva s amikor félóra mulva hívom őket — ép most mentek el.

M. egész nap munkában, délelőtt a rákintézetben, délután a „Sarikopodcsipnik” poliklinikáján s én egy ketreche zárva a telefónnal, álok az ablaknál s nézek le az udvarba. Innen az ablakból nemcsak ennek a háznak, hanem a környékbelieknek is belátok az udvarába. A „vynodni denj”, a szabad nap hangulata, mely szakasztott mása a gyerekkorombeli kisvárosi vasárnapdélutánoknak. Csak az udvarok sokkal sivárabbak és piszkosabbak, mint voltak mondjuk Szabadkán — ahol lázongva gyűlöltem ezt az ásitó vasárnapi atmoszférát, míg most, végül is öregedve, csak melankólikussá tesz, érezteti velem a szegénység és üresség, a tartalmatlan hamis idill makacs hatalmát. Ez a hatalom itt is hatalom: lent az udvarban és udvarokban: papucsban vagy elviselt szandálban, legtöbbször azonban fehér vászoncipőben asszonyok, ruhákat foltozgatva hangos beszélgetésben egymás közt és egy-egy emeleti ablakban ülő s magát napozó nő felülről vesz részt a mélységben ülők társalgásában. Foltozgatnak és stoppolgatnak az asszonyok és félszemmel közben a játszadozó gyerekekre ügyelnek, a férfiak pedig — mint gyerekkoromban Apatinban a sváb paraszteketeiben és kifényesített csizmában a templom előtt lézengtek és köpködtek — itt rubaskában és fehér vászoncipőben ugyanúgy lézengnek és köpködnek a moszkvai udvarokban. Eszembejuttat, amit Kurellától még az első napokban hallottam, mikor az egyik pompásan felszerelt munkásklubban tett látogatásomról számoltam be neki.

— A klubokat ma már unalmasnak találják. Az embereknek nincs kedvük klubba járni. És minthogy a kávéház nagyon drága, ma nagyon komoly s egyelőre megoldatlan probléma, hogy mit kezdjenek az emberek a szabad idejükkel.

Ezt mondta Kurella, de én azóta látom: ez a probléma a férfiak problémája. Sajnos csak az övéké. A nők még eddig az előkelő problémáig se jutottak el — az ő számukra ez a probléma valóban az előkelők, t. i. a férfiak kiváltsága. A házigazdám feleségénél sincs jelen ez a probléma, pedig ő a háromszobás lakásával itt valóságos arisztokrata. Az ő számára „a szabad nap” a mosás, takarítás és foltozás nehéz munkanapja.

Ahogy a polgári és emberi emancipáció közötti különbséget és általában az emancipáció fogalmát Marx az ifjú hegelianusokkal való vitájában tisztázta, ideje volna ma már a polgári és a proletár társadalom tapasztalatai alapján megállapítani, hogy mi minden nem a nő emancipációja, noha a múlt századbeli feminista irodalom, meg a szociáldemokrata és mai szovjet propaganda (inkluzív Fannina Halle) annak vélte, illetve véli vagy hirdeti. Nem, semmiképp se lelkesít engem, ha látom a földalatti vasút női munkásait vagy a bányákban dolgozó, csákánnyal a kezükben mosolygó lányok és asszonyok fényképeit. Ez csak a szegénység, a nyomorúság és nem az emancipáció jele. Mintha a nő emancipációját illetően valahol a szovjet fejlődés, maga a szocialista forradalom elakadt volna. A kormányban és a pártban vezető helyen mindentűt kizárólag férfiak, férfi-rezsim. (Lenin özvegyének Krupszkájának inkább csak a nagy

ember özvegye méltatlan, meg nem érdemelten tisztára dekoratív szerepét juttatják; szomorú szerepét.) Ha mint itt is, ott is elvtársak bizalmasan mondják, magyarázzatják, hogy az abortust tiltó és a házasság presztízisének restaurálását célzó rendelkezéseket a nő védelme tette szükségessé, ez annak a bevallása, hogy ebben a pillanatban a szovjet rendszer lemond a nő emancipációjára, vagyis a férfi nőhöz való viszonya egy emberibb nivóra való felemelésének fejadatáról, kitér a bonyolult, nehéz harc elől — bcéri azzal, hogy „védi” a nőt.

Lehet, hogy semmiben sincs igazam. Egyben azonban biztos igazam van, i. e. a kérdésben, hogy mért nincs se sajtóban, se irodalomban nyoma se a felnőt, gondolkodó emberhez illő komoly beszédnek ezekről az életbevágó problémákról? Komoly beszéd helyett mért lát az ember csak tömegfelvételeket elégedett vigyorgó arcokkal és olvas az újságokban csak szölamokat, melyek liturgikus egyhangúsággal ismétlődnek?

Ellenérve ezzel a kérdéssel szemben vagy pedig érv-e a kérdés jogosultsága mellett, nem tudom, de mindenesetre vele kapcsolatban jut eszembe Barta Sándor. Pár nap előtt találkoztam vele a „Za rubezsom” szerkesztőségének egyik szobájában. Pesten 1917-ben s 1918-ban együtt indultunk Révai, Komját és én a Kassák Lajos szerkesztette „Tett” majd „Ma” című futurista-expressionista-dadaista-szürrealista, de ami a legfontosabb és egyedül pozitív volt a vállalkozásban: végsőkéig antimilitarista és anti-burzsoá folyóiratban. Bécsben, az emigrációban, a huszas években, mikor én ennek a fajta művészetnek érdekességét már csak a szociális szándékai tisztaságában láttam, Barta Sándor a ferdén és a keresztbe nyomtatott szavak halmozásával folytatta ott, ahol Pesten annakidején együtt kezdtük. Bécsben ő a jellemző módon „Akasztott ember” címen megjelenő folyóiratnak lett a kiadója, szerkesztője és körülbelül egyedüli munkatársa. Ez az „Akasztott ember” azonban nem volt csak kuriózum; a művészetről való éretlen elméletei ellenére, annak ellenére, hogy az irodalmi folyóirat credo-ja a minden művészeti és minden irodalmi érték szenvedélyes tagadása volt, Barta Sándor ezt olyan intenzitással és pazar invencióval, annyi autentikus forradalmi keserűséggel s oly összetéveszthetetlenül egyéni hangon fejezte ki, hogy az ő kivételes költői ereje s különösképpen vizionárius szuggesztivitása minduntalan átütött s diadalmosan ütött át az ő hamis „ars anti-poetica”-jának elméletein.

Bécsben, ennek az ő „Akasztott ember”-ének a virágkorában láttuk egymást utóljára. Most megvárt, míg én is elintézem az egyelőre elintézetlenül ügyemet a „Za rubezsom” szerkesztőségében s aztán együtt mentünk el. Ő is hallott, persze, az „Optimisták”-ról s mint mondta, itt ritkán hall az ember egy könyvről olyan homlokegyenest ellentétes véleményeket, mint ő hallott az „Optimisták”-ról. Engem azonban ezúttal, minthogy ő maga az „Optimistákat” még nem olvasta, ennél is jobban érdekelt, hogy megtudjam, mi lett belőle, mikéért fejlődött ő tovább itt Moszkvában, mert mindig szerettem és mindig azoknak helyesletem, akik annakidején őt az új forradalmi magyar írónemzedék egyik legegységibb, eruptív tehetségének tekintették. Most tehát örömmel fogadtam el ajánlatát, hogy menjek fel hozzá. Útközben pár szó a nagy bécsi koplalásokról, mint távolj multról.

— Itt az író — mondja Barta — több mint kiváltságos helyzetben van, tenyerükön hordják, dédelgetik.

Itteni viszonyokhoz képest igen jó lakása van. (A berendezés: a számomra már ismerős új szovjet bútórok. Asztal és ágy azokkal a kicifrázott lábakkal, illetve támlákkal, párnázott támlájú, keskeny divány, mely inkább csunya dísz tárgy, mint kényelmet biztosító bútordarab. A multbeli kispolgári ízlés másult már nem is gyártott termékei. Különös módon ma itt csak ilyen bútórokat készítenek azzal a megokolással — így mondta nekem legalább is egy szakember — a munkás s a paraszt most olyan bútort akar, mint amilyet annakidején mint számára elérhetlent a földesúr, a kereskedő meg a gyáros szobájában látott — és irigyeit.)

Kérdezem Bartát, mit dolgozott az utolsó tíz évben, min dolgozik most. Sajnos — mondja — ő is azok közül a magyarok közül való, akik sose fognak úgy megtanulni oroszul, hogy írni tudnának oroszul. De egy-egy különösen sikerült versét — alig ír mást, mint verset — lefordítják s kinyomatják oroszul is. S mutatja a legújabb kéziratát, a magyar párt moszkvai folyóiratában. A „Sarló és kalapács”-ban akarja megjelentetni.

Olvasom a verset. Hat hatsoros strófa s mind-egyik strófa végén a refrain a három szóban cseng ki: „Sztálin jó apánk”. A refrain strófáról-strófára annyiban változik, hogy a „Sztálin jó apánk” előtt egyszer az áll: „küzdve buzdítasz”, majd „fegyvert kovácsolsz”, majd „új földet teremtesz” s aztán már csak a hatodik strófa utolsó sorára emlékszem: „Örözn virrasztasz Sztálin jó apánk”. Nem tudtam hova néztek.

— Sokkal jobban szerettem az „Akasztott ember” korabeli verseit — szoltam némi szünet után.

S Barta Sándor barátságosan, de leplezetlen fölénytel mosolygott s a hamisíthatatlan meggyőződés hangján válaszolt:

Az dekadencia volt, kispolgári anarchikus nyelvötogetés, betegség. Itt az ember kigyógyul. Magából még a régi ember beszél. Nem csoda, hisz nemrég jött. Még nem tud szabadulni a régi mértékektől — és félreértve arckifejezésem, jóindulatúan biztatott: — Idő kell hozzá. Az ember nem olyan könnyen szabadul meg. Maga még nem tud szabad lenni. Még nem tud hinni. En hiszek Sztálinban.

Hogy az egész beszélgetést szószerint jegyzem-e fel, nem tudom biztosan, de az utolsó mondatot szóról szóra így mondtá, mint itt írtam. „En hiszek Sztálinban”. Jelen volt a felesége is, Kassák Lajos húga, aki a „Tett” és a „Ma” idejében Ujvári Erzsébet néven szintén írogatott. Szintén rokonszenves, meleg lény s most ő is, mint a férje elnézően mosolygott azon a vallomáson, hogy nekem a Barta „Akasztott ember” idejéből való költészete jobban tetszett, mint ez a verse, mely a „Sztálin jó apánk” címet viselte. S nem beszélgettünk többet irodalomról, hanem a felesége betegségéről.

— Gyógyíthatatlan, sclerosis multiplex — sügta Barta, mikor kikisért.

Ars poetica, melynek sarkétéle: „En hiszek Sztálinban”! Ha én Barta Sándor mai szemével próbálom magamat nézni és látni, valósággal gyanússá válok. En nem vagyok képes még kívánni se, hogy Barta biztatása valóra váljon, hogy „kigyógyuljak”. Gyógyíthatatlan volnék én is?

Holnap fél tizenegykor randevú Kunnal a Kominternben. Ő, csak már elfelejthetném ezt a regényügyet!

(Folyt. köv.)

A szabadkai írói találkozó

Talán az értekezlet címe, hogy „irodalmunk időszerű kérdései” szerényen is hatott: nemcsak arról esett itt szó, hogy mi az, amivel ebben a pillanatban foglalkoznunk kell. Kicsit át kellett lépni a Rubicont, először magát az Irodalmi Társaságot felrázni álmából és a megfelelő helyére tenni — vitafórummá irodalmi kérdésekben — anélkül, hogy erre túlsok időt vesztegettünk volna. Aztán beszélni olyan kérdésekről, amelyek régen időszerűek már és időszerűek lesznek sokáig. S főleg arra ösztönözni az embereket, írókat, hogy megszólaljanak: hogy saját hangjukon szólaljanak meg: mit ismeretek fel és mennyit saját helyzetükből, melyek azok a tanulságok amelyek további alkotómunkájukra kihatnak, hogyan látják ők az írókat ma, hogyan látják az olvasóközöniséget... csupa probléma, amelyekre aztán a vita során és a vita nyomán kialakult egy bizonyos nézőpont. Nem mondom hogy egységesen, mindenben teljesen egységesen, de alapvető vonásokban mégis azonosan. Tény, hogy irodalmi életünkben soha ennyi őszinteség nem hangzott el. S ez nem volt az a virágos szavak mögé bújó deklaratív parádé, sem öncélú esztétikai vita, amely a részletek tengerébe fullasztotta a meggyőződést; inkább kicsit választóvíz volt amelynek nyomán a vajdasági magyar író kezd feleszmélni s kilépni egy kábulatból. S rátalálni a maga igazi helyére.

Igen, a mai író igazi helyének és szerepének kérdése — ami a mi helyzetünkben sokszor feleslegesen hangzott két epiteton kíséretében nevezetesen hogy „vajdasági” és hogy „magyar” — erősen megtisztult, tisztázódott. Valahogy kibuggyant az emberekből: nem éhletünk anakronisztikus fogalmak közepette továbbra is, amikor a valóság az utcákon hömpölyög és ez a valóság — a szocializmusa. Ebben a valóságban, ahol a gyárat és műhelyt a munkaközösség irányítja, ahol a föld jórészét közösségi igazgatás műveli, nem állhatunk oda régen hitelétvesztett formákat hangoztatva, mondjuk a két háború közötti genfi úgynevezett kisebbségvédelem jelszavaival, de még az sem lehet a teteje ad infinitum mindennek, hogy számokat kiáltunk a világba: ennyi egyesület, ennyi lap, ennyi iskola, ilyen és ilyen pontos nemzetiségi arány... s különösen nem lehet ál-

landó nézőszempont az utcasarki búsmagyarokodás. Valahogy az élet régen túllépett ezeken a dolgokon. Az erő belül van: a dolgozók kezében van — a szocializmusban való összeforrottságban — ebből nem lehet ezt vagy azt a népet, egyedet kiemelni s másfajta csoportosulásra kényszeríteni — ez a haladás útja és ez lesz lassan a valóság tájainkon. S az író a szabadkai összeövetelen már ennek a valóságnak jegyében tárgyalta az irodalom problémáit is.

Eszében sincs senkinek a műveltségünket, nyelvünket támadni. Iskoláink és lapjaink mellé — az öngazgatás keretében megnyilvánuló egységes, belső erőki sugárzás mellett — százkilovattos rádióállomásunk szocialista műsort ad jórészt a kisebbségek nyelvén — micsoda pompás hangszer az írók számára! — Mindezek olyan tények, amelyek az írók gyűlésén erős valóságukkal egészen más irányt adtak a vitának és pedig... először adtak őszintén szocialista irányt, elsöpörve az elvétve jelentkező anakronizmust. Viszont először jelentkezett kemény és őszinte osztálybírálat (Rehák László) irodalmi kérdésekben; kemény és őszinte analízis s az ezt követő felszólalások mind még inkább egyre helyére tették az őszinte írói mondanivalókat, amelyek egyrésze már ezt megelőzően is — megsejtve a dolgok igazságát — sehol sem siklott mellékútra. S csak elvétve revelláltak némi anakronizmust, azt sem a célban, inkább az eszközökben. Íróink fóruma szocialista munkára és együttműködésre vallott színt.

Persze ez még távolról sem jelenti, hogy ez az új irodalmunk most már készen is kikerekítve nekilendül a maga közönség-hódító útjára; attól még messze vagyunk. Maradt elég tisztázatlan fogalom és az sem biztos, hogy mindenki ilyen tisztán látja vagy akarja látni a célokat. Az sem biztos, hogy az írói tollakat képes lesz egyetlen ilyen értekezlet egészen rozsdamentesen — s mennyi rozsdá a multból, de mennyi! — megmozdítani. Sokszor fogunk még részletkérdések fölött is elkeseredve csatázni. Elvlaszthatatlan részei vagyunk azonban — s ez alapján a legnagyobb pozitívum — annak a szocialista közösségnek, amely gazdaságiakban és szellemiekben most keresi helyes útját élete és kultúrája kiépítésének. De mint „vajda-

sági" és mint „magyar” írók leszámoltunk sok tévedéssel, helyzetünkkel kapcsolatos „álromantikával” — valahogy tiszta vizet öntöttünk a pohárba. Lesznek nehéz vívódásaink — de ezek nem a cél és a célkitűzés körül-nem! — hanem az eszközökben s még inkább: az alkotás nagy felelősségének súlya alatt. Írói, művészi vívódások lesznek a kifejezésért, a tartalom jobb megválogatásáért és párhuzamosan ezzel a tartalom és forma jobb egybeolvasztásáért, egységéért. Lesz még elég műfaji harcunk is az olvasóért és

a nézőért — nem lesz rózsás az utunk és a legfájóbb ponton, a „népszerűség” frontján kapunk mély és súlyos sebeket... És mégis. ki kellett mondani már egyszer a szót, össze kellett ülni és szembenézni a valósággal.

S úgy érzem, ha többször ülnénk össze, ha többször mondanánk egymás szemébe ilyen igazságokat, sokkal előbb eszmélne rá a mi írónk is a maga igazi szerepére és találná meg a maga helyét az új társadalomban.

Majtényi Mihály

Értésítjük

azokat az előfizetőinket, akik előfizetésüket a meghatározott időre rendezték, hogy az ajándékkönyvek a „Testvériség-Egység” kiadóvállalatnál sajtó alatt vannak. Mihelyt elkészülnek, szétküldjük őket.

Egyben felkérjük azokat, akik az *Ady*-kötetet választották, hogy a *Különbözet* címén mutatkozó 300 dinárt küldjék be, mert különben részükre is Kaffka Margit „*Szinek és évek*” című regényét szerezzük be.

Vita egy bemutató után

AZ ÉLETBŐL, helyesebben, a mindennapi dolgok zajlásából merített téma mindig közel áll a közönséghez. Minél inkább megközelíti a valóságot és kíméletlenül rátapint a legelevenebbjére, annál inkább megtalálja a visszhangot, nem maradhat, a legvégső esetben sem maradhat pusztábakiáltó szó. Jó porond a színpad, vagy ha kell pódium; mindig akad, aki körülállja álmélkodva, tapsolva vagy akár sziszegve, toporzékolva, de mégis nézi, hallgatja, mert tudja, vagy úgy érzi, hogy amit ott fönn mondanak, az neki szól, vagy róla szól. Valószínű és valószínűtlen történetek váltogatják egymást — atól függően persze, hogy milyen a műsorpolitika —, és ezekben a művészet, a drámaírás nagy célkitűzései, nagy elgondolásai és vállalkozásai sokszor szembekerülnek a színpadi iparral. Az egyik megalkuvás nélkül a minőségre törekszik, a másik arra tart, hogy tetszetős, olcsó áruval kiszolgálja a közönséget. Igaz, vannak nagyértékű művek, amelyek — legalábbis, ha tűnő idővel mérjük — lehanyaglanak, vagy eltűnnek a szemünk elől s mi azt hisszük, hogy lehanyaglottak. Hát az a másik, a színpadi ipar terméke, talán jobban jár, mert „keresettebb portéka”? A színpadtörténetből könnyen kiolvashatjuk élettartamát. Rövid idő elatt viseltessé válik, elszürkül, kikopik a használatból, mert a hitvány vázakban nemcsak ma, de soha nem volt művészi érték.

Mi hát a színpadi siker titka, ha ezt nem tudja biztosítani önmagában a művészi érték? A színházi közönség olyan furcsa, ezerarcú és ezerigényű szörnyeteg — szokták volt mondani —, hogy kénye-kedvét soha nem lehet kiismerni.

Ilyen és ehhez hasonló kérdésekkel küzd nálunk a színpadi szerző, annál is inkább, mert látja, hogy a színházi életnek renaissance-a van. A színpadi mű keresett áru, a szó nemes értelmében, érdemes vele foglalkozni; ha csak részben is ismeri a drámaírás ezernyi törvényét, munkája nem az asztalfióknak szól és nem marad visszhangtalan. Az a szerző, akinek van mondanivalója, és nem a színpadi kereslet, hanem a mondani-való indította meg, nem hiába veszi kezébe a tollat; előtte a mában gazdag lehetőségek állnak. Gyorsabb és eredményesebb, mint az irodalom bármely más vonalán, mert úgy tū-

nik, hogy a színházi életnek nap-nap után nagyobb lesz a fölvevő képessége, mint az olvasóközönségé, amely sokkal szívesebben olvas klasszikus művet, minthogy klasszikus művet nézzen a színpadon.

Megszületett hát ez a műfaj is, — akadt művelője.

Az idei az első évad, melynek során két eredeti mű is került a közönség elé. Meg kell mondanunk, többet hoztak, mint amennyit vártunk, de — a mérték az mindig kegyetlen — kevesebbet, mint amennyit a drámai mű megkövetel.

Richter János színműve volt a legutóbbi úgynevezett ősbemutató. Érdeklődés előzte meg és talán még zajosabb vitát követte, mint Kvazimodó István drámáját, mert témája hálás, az orvos mindig egy kicsit teátrálisan vonzó a színpadon is. Az AB műtét mindig jó drámai mag, nem is viszi, hanem avatott kezekben sodorja magával minden mozzanatát. Zwig „Ámok”-ja feledhetetlen művészi mű s feledhetetlen benne az orvos alakja is. Richter az „Álarc nélkül” című színművében így jól választotta drámai magnak a magzatelhajtást, hogy ezen keresztül megvilágítsa vagy leleplezze az orvosi és emberi morált. Első színműve ez és nem is csoda hát, hogy az anyaggal nem tud biztos kezekkel bánni. Az első fölvonás az exoziccióban és a képekben is egészen más szerkezetű, mint ahogy a másodikban és a többiben tovább folyik a drámai játék. A rendező még egy röpke némajátékot is állított e prologusnak tekinthető első fölvonás elé s ezzel még jobban meghosszabbította azt. Így ez is ellentétben áll a dráma egyik legfőbb követelményével, hogy tömören, kevés szóval sokat tudjon mondani.

A központi cselekmény ennél jóval több vitára adott alkalmat. Nemcsak az orvostársadalmat, hanem az egész színházlátogató közönséget szólásra készítette. A fehérköpönyeges emberek társadalma az egyszerű emberek szemében egy kicsit még ma is a magas régiókban él. Az „élet és halál urai”, akik „életünkért harcolnak” és még egy egész sor ilyen szép szókép — sokak előtt szentek és sérthetetlenek. Nem látják bennük az embert, az esendőt, hanem egészségük vigyázóját, akit rossz szó nem illethet; legalábbis nyilvánosan, egy pódiumon nem való vagy

„nem szabadna” őt deglorifikálni. És még legalább tízszer ennyi érv ellenére is a szerző gátlás nélkül kimondja: vannak haszonleső, érvényesülni vágyó, az életet minden érzékszervükkel duplán élni akaró orvosok, akiknek „mindig, mindenük csak a pénz”. És úgy féltik, úgy védik és támogatják egymást, mintha csak egy szerzet lennének, akiknek belső dolgait nem kell a halandó emberek elé kitergetni.

Richter akkor vétette volna el, épp akkor állította volna be helytelenül az orvosok alakját, ha klisészerűen, még idealisztikusabban, fehér-fekete figurákra bontotta volna őket. Ám ezek jókul, gonoszokul egyaránt küszködők és vergődők; akad, akit köztük kiemel az embersége, és akad, akit megront az embertelensége. Ez a legfőbb erénye a darabnak, és főhőse voltaképpen a cselédéves dr. Szabó, a népből jött fiatal orvos, aki szomorú diákemlékeivel, eminens bizonyítványokkal és naív életszemléletével belepottyant ebbe az úrvilágba és úgy vergődik benne mint az éjjeli lepke a lámpafényben. Az életre, a szerelemre is alkalmasabb az a férfi, aki nem együgyű, nem darabos, hanem síma, finom, kellemes és minden körülmények között remekül fölhaladja magát, — mint a másik cselédéves, dr. Kilinyi, akinek nem is olyan nehéz dolog az errefelé hajló, kicsit vénlányzamba menő intellektuel ápolónó fejét elcsavarni. Mária nővér tragédiáját voltaképpen az okozta, hogy nem találta meg magának a megfelelő utat. Ebben a világban a sikk, a talpraesettség, a „remek” társadalmi modor még mindig vonzóbb, mint az egyszerű ember egyszerű melegsége; a segédápolónóknak is feléje fordul a fejük és a kórház nem is olyan dzsungel, ahol a üdölköket és az emberi cselekedeteket elnyelné az események sűrűsége. Fölmerül a kérdés: hát valóban ilyen egy kórház élete?

Ezt az életet Richter abból a környezetből nézte, amelyben voltaképpen él. És onnan ilyennek fest, főleg azoknak, akiknek életstílusához szorosan hozzátartozik a polgári szentimentalizmus. Vannak ebben a darabban idealizált figurák is, mint amilyen a kórházi portás vagy a különös lelkiállással megrajzolt Mária nővér, mégis közeljár a valósághoz, ha a cselekménybe állított küzdelmekre és emberi szándékokra gondolunk. Társadalombírálat? Az is, s talán épp ezért vannak sokan, akik tagadják, vitatják valóságosságát; sértőnek találják annyiban, amennyiben a szó hallatára, vagy a cselekedet láttára bennük belül valami rezdül és nem így szeretnék magukat megmutatni, mert „álarccal” másképp fest az élet.

De éppen az a bántó, hogy a szerző letépte az „álarcot”.

Most az a kérdés, jól tépte-e le, vagy fönnmaradt az álarcnak egy kis darabja, amit már nem volt szíve letépti, hiszen ő maga is azok közé tartozik, akik „életünkért harcolnak”.

Mindjárt meg is kapjuk a választ.

Szembetűnő, hogy a darabkörüli vitában Mária tragédiája a központi kérdés. Kétségtelen, hogy mind dramaturgilag, mind lélektanilag vitatható ez a „váratlan” tragikus összeomlás. Egyrészt azzal, hogy nem teljes a jellemrajza, mert a már kissé idős és ércet ápolónó elkésett szerelemrelobbanása és elsodródása nem egy szenvedélyes csókon múlik, másrészt azzal, hogy „egy ilyen elvetés után, amikor voltaképpen mégis életet akarnak menteni, nem jár halál”. Ne feledjük azonban, hogy a polgári szentimentalizmus sok ilyen nyitott kérdést hagyott maga mögött, mert belső életének ellentmondásait czt lépten-nyomon teremték. (Elvégre a szerző sehol nem mondja azt, hogy a darab a mában játszódik s hogy nem kötötte időhöz, még határozottabban a régi életkeret bomlására mutat annak tévelygő hordozóiban.) Miért nem teljes előttünk Mária tragédiája? Ami őt elindította a hullás felé, az csak a következményekből olvasható ki, jóllehet, drámailag indokoltabb lenne, ha a hosszúra méretezett dialógusok helyett előttünk zajlana le. Igaz, a kimondott szónak roppant ereje van, akár Mária, dr. Szabó, Srott vagy a kórházi portás szájából halljuk, de néha sok, túlsok, néha pedig kevés. A drámaírónak ezt kell mesteri kézzel eitalálni: arra nincsen séma, hogy meddig vigye vagy meddig menjen vele. Richter egy kicsit böbeszédű; többet mond, mint amennyit kellene, abban leljük meg leginkább a fogyatékségeket.

Ezúttal is. A főhős, mondom, dr. Szabó, a fiatal orvosgyakornok, aki megmutatja az embert, és a fináléban az eszményi orvost is. Mária nővér vergődése csak ürgy ahhoz, hogy a két új ember a kórházban megmutatkozzék és a két embertípus között villogó fényből valami, ami megvilágít, rávetődjék az orvosi karra is. Tömörebb fénycsóva kellene ide; akkor sokkal élesebben rajzolódna ki a körvonalak. Vannak a darabban főlősleges jelenetek is, mint a kórházi könyvtár bővítése (nem drámai cselekménybe illő közhely), tovább: a francia képeslapot elbizáló ápolónó vagy a szeleskedő lányok egészen más hangulatot hoznak a színpadra. És bántóak a patétikus szóvirágok: a „vulkán nyomában halál” vagy „pusztulás”, nagy szavak, valószínűtlenül hangzanak kis ember szájából, aki az összeomlás pillanatában agonizál és a gomolygó események között éppen erőtlenségénél fogva majdnem jelentéktelenné

törpül. Ha ezektől megszabadítanák, érzelmessége is csökkenne és hitelesebbé válna benne a mondanivaló lényege: a csattanó, a meggyőző erő.

Milyen voltaképpen ez a mű, amelyről a komoly elismerő hangtól kezdve egészen a „giccseknek” minősítő kifakadásig a skála minden hangja megszólalt? Mindenesetre nem lehet jelentéktelen darab, amelyről ennyit beszélnek és érthető is, hogy ennyit beszélnek, mert hiszen a társadalom érdeklődésének középpontjában álló szakmai karról van szó. Persze így is lehet visszhangot teremteni és ennek gyűrűzése messzire elvisz. Az „Álarc nélkül” erényeivel és fogyatékoságaival színpadi mű, amely mellett nem haladtunk el közömbösen. Témája nem idegen, nem mesterkéltséges és nem távoleső, merész is, s ennek elismerése a mi új, színpadi természetünkben — ahol még nincsen sok versenytárs — a kiadott pályadíjjal méltó helyre állította.

EGY ILYEN MŰ rendezői elmélyülést igényel. Olyan munkát, amikor a színpad szakavatott mestere elmélyül az anyagba, és igyekszik onnan minden finom kis értéket fölszínre hozni. Pataki László színpadi kultúrájától ezt vártuk joggal és izgalommal, hogy most elmondhatja mondanivalóit mind. Pataki vállalkozó szellem, de meg kell mondanunk, hogy ebben a munkájában az ötlet-szerűség jobban érvényesült, mint az elmélyülés. Főleg képekkel bővítette az amúgy is hosszú színpadi játékot, a filmszerűen pergő képek jobban lekötötték a figyelmet, mint a nagy drámai dialogusok részletes kidolgozása. Az alakrajzok nem teljesek, sem Mária nővéré, sem dr. Szabóé — a kevésbé jelentős alakokról, mint az igazgató, a férj, a munkás alakjáról nem beszélünk itt —, de összehasonlíthatatlanul egységesebb lett volna a kép, ha a színpadon olyan figurákkal és olyan érett játékképpel kidolgozott alakításokkal találkozunk, többel is, mint amilyen Szilágyi, Szabó Istváné és a nagy jeleneteiben Szabó Máriaé és Patakié volt.

Még mindig nem fordítunk elég gondot a színpadi beszéd kultúrájára. Hogy mennyi mindent el lehet játszani ezen a hangszeren, azt pár szóval el sem lehet hirtelen mondani. A megengedett pátosz, az írott nyelvben is diszsonáns hang, de a beszélt nyelvben még inkább. Miért nem faragta le ezt Pataki, hiszen érezte, hogy megbontja a játék egységét? Mert amit a színész nem érez meg, azt meg kell éreznie a rendezőnek. Többször a szó érzelmességén, mintsem a jelentésén és a súlyán volt a hangsúly. A hangszín és a dinamika helyett néha a ritmus és a melódia jelentkezett: a színész elénekelte

vagy elszavalta azt, amit egyszerű emberi érzéssel kellett volna elmondania. Ez aztán természetesen kihatott a képre; szentimentális hullám öntötte el olyannyira, hogy a néző, aki a reális cselekménybe beleélte magát, le-sütötte, a szemét vagy a portál szürke vonalait nézte.

Igazságtalanság lenne elhallgatni azokat a szépségeket, amelyek Pataki keze nyomán a színpadon életrekeltek. A dialógusok közvetlenségére gondolok és arra a helyenként mértékkel elért szövegközi játékra, amely néma csöndet vitt a nézőtérre. Voltak finom zárójelenetei, képváltásai s ezek igazolják, hogy valószínűbb lett volna a darab zárójelenete is, ha a fiatal orvos orvosi öntudatra ébredését kevesebb érzelmességgel oldja meg.

A SZÍNÉSZ akkor ragadja magával a közönséget, ha egészen beleéli magát a szerepbe és az új alakot, a játszott alakot kelti életre. Nem is kell, hogy más célja legyen s emellett akkor marad meg mindvégig, ha egy pillanatra sem esik ki a szerepből, hanem még a kulisszák mögött is magával hordja.

Szilágyi László minden porcikájában élte és érezte azt, amit mondani akart. Fiatal színésznél nem igen szokták használni a mesteri mű megjelölését, mert nagy színpadi gyakorlat gyümölcseként érik azzá, de vannak a művészi pályán olyan ívelések — mint most Szilágyié —, amikor voltaképpen még az indulás korában földeregenek. Ő megmutatta, hogy mit lehet egy szerepből kihozni és mit kell kihozni. Megtisztult dikciója és leegyszerűsödött mimikája stíussá forrt; cselédéves orvosa egy emberi élet arcát adja kerteles nélkül olyannak, amilyen. Főlényes, törtető, ellágyuló, sznob, alkalmazkodó, élvhajhászó és szerelmes; mindenkinek megvan a maga árnyalata és Szilágyi alakításában az volt a nagy, hogy ezeket az árnyalatokat finoman különválasztotta, akárha egy gesztus vagy egy szó is volt az átmenet. (Szabó Mária a színpad mögötti beszélgetés során azt mondta, hogy a szerelmi vallomás jelenetében úgy magához szorította, hogy majd eltörte a derekát.) Szilágyi nagyszerűen meg tudta érezni a szó, a lefojtott hang, a mély magánhangzók monoton dobogásának kifejező erejét; tudja (most igenis tudta), hogy mivel meddig mehet és hol kell megállnia. Ez a szerep valóban a giccs és a művészet határát súrolja, veszélyes meredek, mert zuhanni könnyen lehet s ha zuhan, akkor vízi magával az egész darabot. Szilágyi a művészet felé vitte és a harmadik fölvonásban volt a legnagyobb.

F e j e s György, aki — mint fennebb említettem — voltaképpen a darab főszereplője volt, végigküzdötte magát a szerepén. Test-

hezállónak annyiban mondható, hogy egy népből jött intellektuel gátlásokkal, kisebbrendűségi érzettel, kudarcokkal teli életét kellett színpadra vinnie. Különös kötésű az ilyen ember, nyílt, de egyben zárt lelkületű is, akit szavaiból, bármennyire őszinték, és tetteiből, bármennyire nyíltak, nem lehet egykönnyen megismerni. Túl sokat mondó önvallomása (a drámaíró nem mond ki mindent, ha érzi, hogy a feszültség fojtó, abba hagyja a szaggatott vallomást s utána, — egyetlen szó is elég) éppen olyan leleplezés, mit amilyen leleplező erővel hat Mária tragédiája Kilinyire. Fejes dr. Szabó fiatal orvos alakját tépelődőbbnek, vergődőbbnek és egy bizonyos fokig esetlenebbnek mutatta be, mint amilyen. Őt is magával ragadta a pátosz, ahelyett, hogy az egyszerűbb eszközkhöz folyamodott volna. A pátoszban akarva nem akarva szavalt és eltávolodott tőlünk, mert nem közvetlenül hozzánk beszélt, hanem valami képzelt pódium magaslatáról, hogy mindenkihez szóljon. Máriával való nagy jelenetében a cselekmény egy részét játékában visszhangtalanul hagyta, mintha önmagának vagy önmagában játszott volna, holott Mária előtt teljes egészében megnyilatkozott. Máskor meg túljátszotta magát, különösen a zárójelenetben, amikor a nagy összeomlás után a vérthányó kisgyermekhez hívják. Ilyen nagy fináléban a főszereplőnek, akin az emberi és orvosi öntudat végül is győzedelmeskedik, másképp kell lelépni a színről. Fejes még akkor is szenvelgett, amikor már a szenvelgésnek semmi helye nem volt, mert átvette a szót a világosabb és értelmesebb hétköznapi élet, és megy tovább, mert a „commedia finita est”.

Szabó Mária játékában van mélység és mindig elgondolkoztató. Érdekesen összetett alakot hozott ki ebből a szerepből s annyi finomsággal, hogy egyes jeleneteire, mint jelentős színházi eseményre, szívesen gondolunk vissza. Úgy gondolom, hogy a pátoszt, ami fölösleges, zavaró és olykor bántó is, mert egészen kivetkőztette igazi alakjából, csak részben ő vitte bele a szerepbe, részben pedig a szövegtől, a szóvirágoktól kapta és másképp nem cselekedhetett. Ő az a színésznő, aki nem vetkőzik ki a szerepből a hallgatás idején sem, él tovább minden mozzanatban, de ez a szerep olyan erőfeszítést igényelt, hogy nem is csoda, hogy belefáradt. És szerencse, hogy ez a fáradtság, visszahanyatlás a cselekménynek is a fejleménye, mert az utolsó felvonás már agónia. Egyszerűbbnek és kevésbé kicicomázottnak kellett volna lennie. A smink ragyogása nem ide való, mert csak zavar és fölöslegesen csínál a gondokkal küzdő emberi arcból baba-

arcot. Kevesebb festék többet jelenthetett volna.

Szabó István portása jóságos, csupaszív ember, akivel a néző szívesen együttérez. Azt is érzi persze, hogy ez az alak idealizált, szcenírozottan áll a darabban és úgy jelenik meg, akinek a régi, színpadi szabályok szerint a végszóra meg kell jelennie, vagy ha elkövetkezett az idő, le kell lépnie. Szabó István a legjobb ebben a szerepkörben. A rokonszenves népi figurát zamatos nyelvezetével és kedélyes gesztusaival hozza; olyan, mint akire azt szokták mondani a régi nénikék, hogy „tudja, minden szava aranyat ér”. Persze, hogy ezzel az őszinte emberséggel megteremti magának a tekintélyt, nemcsak az ápolók és a betegek, hanem az orvosok között is. Ennyire mindenki szereti a népet és a népi emlékeket is, — és Szabó István tudja, ha kell, még jobban megszeretetni.

Van a darabban egy érdekes orvosi alak; nem forradalmár, és nem is valami nagyon harcos lény, hanem keményen erkölcsös, haladó ember, akiben az emberi és az orvosi erények szépen egyesülnek. Dr. Srott, az egyik osztály főorvosa. Még tisztább és még eredetibb figura lett volna, ha egyes jeleneteiben nem szólamokban beszél. Patáki László egy egész hangulatot hoz magával a színpadra, hangulatot teremt, de el is tudja altatni, ha majdnem mechanikusan kapcsolódik a játékból. Élveztük a nagy jeleneteket, a szép, választékos, poétikus szövegmondást s azt vártuk, hogy ezt végig is viszi. Néha kicsit hányaveti volt, flegmatikusabb a kelleténél, és mechanikusabb annál, mint amennyire egy ember mechanikus lehet.

Még egynéhány alakítás színészi munka volt. Mindenekelőtt Czéhé Gusztávné, aki a jellemszínészek első vonalába ért. Orvosfiguráját valóban művészi igénnyel dolgozta ki és úgy játszott, hogy az ember a mű élvezetével belefeledkezett. Szabó János igazgató-főorvosa maszkban és játékban nagyon találó volt, de dikciója néha a meg nem engedett hangot fogta; inkább hangszínben, mint dinamikában kellett volna a drámai feszültségeket érvényesítenie. Godányi Zoltán sebészorvosa mimikában kissé túlzott volt, ennél jóval találóbb Kunyi Mihály főorvosa a maga slendriánságával; Balázs István jóságos orvosbácsija tetszett, Vujkov Géza sebész-főorvosa is jól megformált alak volt. A többiről csak részben lehet ugyanézt elmondani, hacsak Remete Károly alakításáról nem szólunk még, bár ebben a szerepben többet is lehetett volna nyújtania.

Lévay Enáre

Két fáklya

„... a vallás bírálata pedig minden bírálathoz elkövetendő.”

(Marx)

Az elmaradottság sáncai ellen folyó nagy harci felvonulás közepette felvetődik a kérdés, vajjon erőink felsorakoztatásában és felosztásában milyen mértékben érvényesül a fenti idézetben kifejtett elv? Politikai-eszmei erőfeszítéseink ökonomiájában milyen helyet foglal el a vallásos lelki szedimentumok eltakarításának ügye.

Nem hiszem, hogy elég részletes és összefoglaló adattal rendelkezünk ahhoz, hogy válaszolhassunk a kérdésre.

A propaganda (a kifejezés legnemesebb és legtágabb értelmezésében, tehát a megtisztult, humanizálódott, előretökölő szellemiségért folyó harc!) csataterén nyilván nem ez az egyetlen szakasz, amely megvilágításra és frontáttörésre vár. A civilizáció vagy több egybefolyó és fonódó civilizáció hagyományai és „üledéke”, beleértve a kultúrrostokba beleszövődött atavisztikus terheltségeket is, gondosabb elemzést érdemelnek, mint amennyivel eddig adóztunk nekik.

Lélektani szempontból igen sok oida van a kérdésnek, társadalmi jelentőségét illetőleg pedig, azt hiszem, két ilyen természetű felépítmény játsza a legnagyobb szerepet, és érdemi a legnagyobb figyelmet. Az egyik a nemzeti hagyomány, a másik a vallási öskultúrképződmények anyaga. Az elsőt bonyolulttá teszi az, hogy történelmi és politikai jelentősége a múltban és a jelenben változik, mert szorosan összefügg az általános társadalmi és történelmi konstellációval, a másikat pedig az teszi súlyos problémává, hogy szoros „rokon kapcsalatok” fűzik valamennyi tudományellenes, idealisztikus szellemi megnyilatkozáshoz s azokkal együtt tenyészik a tudatlanság, kilátástalanság és erkölcsi romlás televényén, olykor annyira összebogozva, hogy a fölkészületlen kéz jobb ha nem nyúl hozzá.

Gyakorlatilag nagy előnnyel kecsegtet a vallás problematikája, mert ezen a téren a marxizmus klasszikusai sokkal több, ma is időszzerű és közvetlenül alkalmazható tételt és okfejtést hagytak ránk, mint a nemzeti kérdés terén. Talán ennek a szilárd és bizonyos egészét képező alapnak tudható be az

is, hogy Marx és Engels után, majd Lenin után is a marxisták és materialista gondolkozók általában sokkal több új és tudományosan megindokolt gondolatot fűztek ehhez a kérdéshez, mint a nemzetihez. Sztálin tanulmánya a nemzeti kérdéstről, pragmatikus tétéleivel nem állja meg a helyét egy komoly szocialista bírálattal szemben. Edvard Kardelj 1938-as tanulmánya megbízható alapot nyújt a kérdés további tanulmányozásához. Egyelőre azonban ezen a téren igen kevés elméleti erőfeszítés történik. Remélhető, hogy marxistáinknak előbb-utóbb jut majd ideje ehhez munkához is.

*

A vallás mint történelmi és lélektani jelenség sokkal alaposabb megvilágítást nyer, és ha, mondjuk, nálunk Vajdaságban, különösen magyar vonalon nem sok történt*) abban az irányban, hogy a dolog elméleti megvilágítása révén tisztább képet nyerjünk, elsősorban a vallásellenes propaganda legcélravezetőbb vonaláról — az annál inkább vétke mulasztás, mert például szerb-horvát nyelven igen szép adalékok jelentek meg a vallás kérdéséhez. A szerbül megjelent könyvek behatóbb ismertetése pedig annak a vitának az ismertetése, amit például Vélykó Ribár könyve váltott ki országszerte, hogy csak a szarajevói Pregled hozzászólását említsük Ribárnak a kereszténység eredetéről és történelmi szerepéről szóló könyvéhez. Nem kevésbé jelentős Fiamengo tanulmánya a vallás eredetéről.

*

Vélykó Ribár könyve rövidesen megjelenik magyar fordításban is az újvidéki „Testvérség-Egység” kiadásában, míg Fiamengo kiadására az állami szubvenció hiányában nem kerülhet sor az idén. A könyvkiadási tevékenység politikai szakaszán eléggé lassú a termelés üteme, de legalább helyénvaló (többé-kevésbé) a sorrend, amelyben a dolgok megjelennek. Elsőnek a klasszikusok válogatott írásai láttak napvilágot „A marxizmus-leninizmus könyvei” jólismert pirosfedelű sorozatában. A füzet címe: „Marx-Engels-Lenin: A vallásról”.

*) Jánosai Gábor figyelemreméltó cikkén kívül, amely a Népoktatás egyik számában jelent meg 1952-ben, másról nincs tudomásunk.

A könyv anyaga az alapvető kérdések szerint van beosztva. Az első rész a vallás eredetét és fejlődését tárgyalja. Itt Marx, majd Engels magyarázzák a vallás lélektani gyökerét és történelmi kialakulását. Lehet-e tömörebben, de ugyanakkor lélektanilag és történelmileg jobban jellemezni egy ilyen óriási horderejű jelenséget, mint ahogy Marx teszi, amikor azt mondja, hogy: „a vallás a leigázott lény sóhaja, a szívtelen világ lelke, a szellemnélküli kor szelleme”.

Amikor az ember a klasszikusokat olvas, de különösen Marxot, olykor felbőszül a gondolatra, milyen pusztító munkát végeztek a „marxista” utóragcsálók, amikor az élettől duzzadó marxista politikai prózát, amely a klasszikusoknál, és általában a nagyoknál, tele van szellemességgel, költői képességgel és általában művészi, tehát megrázó elemekkel — sokszor száraz szecskává csepülték, elriasztva a meglévő és potenciális érdeklődők ezreit a komoly politikai irodalomtól.

Mert például ilyen részeket találunk Marxnál: „A bírálat nem azért tépte le a láncról (a társadalmi leigázás láncáról van szó az előző szövegben — Sz. A. megjegyzése) a virágot (a vallást — Sz. A.), hogy az ember prózáiban, vígasztalanul viselje a láncot, hanem azért, hogy eldobja azt és élő virágot szedjen”. Vagy Engelsnél: „A tudományok történelme nem egyéb, mint a hülyeség fokozatos kiküszöbölésének, illetve pótlásának a története új, de mindig kevesebb képtelen hülyeséggel”.

Az első fejezetben Lenin egy Gorkijhoz intézett levelében ismerteti és kiértékeli a liberális intellektuelek egyháztagadó, „demokratikus” „istenépitését”, panteizmusát.

A második rész a kereszténység történelmi fejlődését és szerepét tárgyalja két hosszú vitairatban. Itt Engels megvilágítja a kereszténység egyes fejlődési szakaszait és azok egymásközi viszonyát, az őskereszténységtől, a Reformáción keresztül egész a burzsoá társadalom hanyatlásáig, a „polgári istenimádó demagógiáig”.

Külön figyelmet érdemel a harmadik rész, amelyben a vallás és a szocializmus viszonya, illetve az a probléma van megvilágítva, hogy milyen legyen a munkáspárt, általában a forradalmi mozgalom magatartása a vallással szemben. Lenin itt kifejti a harcok materializmus elvi alapjait, amennyiben megállapítja, „hogy a forradalmárok csak mint az életképes és haladó osztály élcsapata játszhatnak szerepet”. Majd így folytatja: „A kommunisták és nem kommunisták szövetsége nélkül a tevékenység legkülönbözőbb

területein sikeres kommunista építésről szó sem lehet”. Ez csak látszólag nem vonatkozik közvetlenül a vallás, illetve a vallásellenes propaganda ügyére, mert Lenin hozzáfűzi, hogy „áll ez a materializmus és marxizmus védelme körüli munkára is”, mert „a nem kommunisták táborában mindenesetre még igen sok a materialista — és kétségtelenül lesz is még sokáig — és nekünk feltétlenül kötelességünk, hogy a következetes és harcok materializmus minden hívét bevonjuk a filozófiai reakció... elleni harc közös munkájába”.

*

„...A legnagyobb és legdurvább hiba volna, amit csak marxista elkövethet, ha azt hinnék, hogy a nép sokmillió (különösen a parasztok és kézművesek) tömege, amelyet a mai társadalom sötétséggel, tudatlansággal és előítéletekkel sújt, megszabadulhat e sötétségtől pusztán a tiszta marxista felvilágosítás vonalán. Ezeknek a tömegeknek a vallásellenes propaganda köréből a lehető legkülönbözőbb anyagot kell nyújtani, meg kell ismertetni őket az élet legkülönbözőbb területeinek tényeivel, közelednünk kell hozzájuk és ilymódon kelteni érdeklődést bennük, felébreszteni őket a vallási álomból, felrázni őket a legkülönbözőbb oldalokról és legkülönbözőbb eszközökkel, stb.”

Ennek a Lenin által megfogalmazott feladatnak a szolgálatában áll Vászó Pelagics könyve, „A józan ész elmélkedése”, amely most idestova nyolcvan évvel első megjelenése után még mindig elég írissen és őszintesége révén elég meggyőzően hat.

A szocialista mozgalom egyik élharcosa hazánkban a XIX. század végén, Vászó Pelagics, klastromfőnök és papnevelde-igazgató, magyar nyelven most megjelenő könyve a nagy tömegek nyelvezetének és észjárásának medrében, de dokumentáris meggyőző erővel világít rá a vallás és egyház visszahagyó és erkölcsellenes, társadalomromboló, antihumánus szerepére. Könyörtelenül kipelengézi a tudatlanság, a tömegek emaradottságának kufárjait, napvilágra hozza csunya életmódjukat és logikai ellentmondásaiban világítja meg a papoknak és kuruzslóknak a józan észjárással homlokegyenest ellenkező „elméleteit”.

*

Az itt említett két könyvnek nem azonos ugyan az olvasótábora, de ugyanazt a magasztos célt szolgálja mind a kettő égő fátylaként, ugyanazt a forradalmi fegyvertárat gyarapítja.

Sz. A.

Kosztá Racin és költészete

Kócsó Aposztolov Szolev-Racin 1909 október 26-án született egy nagyon szegény veszesi családban. Apja gölöncsér volt. Szegénysége miatt a második gimnázium után kénytelen volt fiát kivenni az iskolából és maga mellé venni gölöncsér-inasnak.

Racin mint gyermek hallgató, visszavonult volt, de nagyon fejlett megfigyelőképességgel rendelkezett. Már felnőtt és érett költőkorában, 1938-ban ismerkedtem meg vele Belgrádban. Ekkor is csendes, szerény, magabavonult, de mindig éber és élénk-szellemű volt. Ifjú legénykorában beleszeretett egy Rahilka (Ráca) nevű veszesi leányba s így a szeretett leány kölcsönként nevével — Racin néven — került be a macedón és a jugoszláv irodalomba.

Racin 1933-ban mint a „Vardar” napilap korrektora Szkópelyében tengette életét. Egy alkalommal, mikor a rendőrség ismét kommunista konspirációt fedezett fel, Racint is négyévi fegyházra ítélték. Fegyházbüntetését Szremszka Mitrovicán töltötte.

1938-ban kitiltották Belgrádból. 1939-ben így Zágrábban adta ki első és egyetlen versgyűjteményét „Béli mugri” (Hajnalpír) címen. Racin ezt a gyűjteményét elküldte nekem Dojranba. A gyűjtemény a legmélyebb benyomást gyakorolta reám szép macedón nyelvvel, amely Racinnál elérte az irodalmi nyelv magasságát, de méginkább költői képeinek gazdagságával, a tartalom eszmei telítettségével és eredeti zenei fordulataival és ritmikájával. Akkoriban nem szívesen olvastam verseket, mert a legtöbb versből hiányzott az igazi költészet. Racin költészete újnak, közvetlennek, igaznak, melegnek és — ami ennek a költészetnek a legnagyobb értéke — mélyen emberinek tűnt előttem. Sugárzott belőle az emberszeretet és az emberbe vetett hit. Ez az első benyomás állandó és változatlan maradt, bármikor is vettem időnként kézbe Racin „Béli mugri” című kötetét.

Racin prózával is kísérletezett. Ismeretes, hogy néhány rövidebb novellája mellett a háború előtt megírta „Ópium” című regényét is, de kéziratát a rendőrség elvette. Azt is megállapították, hogy Racin 1942-ben elkészítette második versgyűjteményét is. Ezt a kéziratot ohridi gazdasszonya égette el, mert megijedt, amikor a bolgár rendőrség Racin után kezdett nyomozni.

Racint nagyon érdekelte a macedón nép történelme s ebben az irányban tudományos kutatásokat végzett. Különösen az első macedón állam Szamujló alatti megalakulásának történelmi szakasza keltett benne érdeklődést s ezzel kapcsolatban a macedón bogumil-mozgalom. Ebből a tárgykörből fennmaradt egy történelmi írása, amelyet a háború után „Makedonszki bogumili” (Macedón bogumilok) cím alatt ki is adtak. Ebből látható, hogy Racin érdeklődése sokoldalú volt és csupán túlkorai végzetes halála (1943 június 13) akadályozta meg, hogy ez az eredeti tehetség teljesen kifejlődjék és megérjen.

A „Béli mugri” nem valami terjedelmes gyűjtemény. Mindössze 12 verset tartalmaz, melyeknek erősen kifejezett szociális tematikájuk és lírai hangsúlyuk van. A háború utáni kiadásokban (Drzsavno Knigoizdatel-sztvo Makedonije — Szkopje, 1946, és Znánje — Belgrád, 1952) a gyűjteményhez hozzáadták még a „Vátromet”, „Jednom rádniku” és a „Jáne Szándánszki” költeményeket is. Ez utóbbi befejezetlen.

A „Béli mugri” motívumai, verselése s ennek a költészetnek egész kifejezése azt mutatják, hogy Racin bátor szocialista költő, igazi forradalmár, a macedón napszámosok, a munkásosztály költője. Maga a proletár Racin is harcos élete végéig szoros kapcsolatban áll a haladó munkásmozgalommal, amely segítségére volt, hogy ez a közönséges gölöncsér-munkás általános műveltségét fokozva, gazdag kifejezőképességével az egyik legeredetibb mai jugoszláv proletár-költővé váljék. Racin a népköltészetre támaszkodva mély érzéseivel új metrikát teremt. Ritmusa valóban új és valóban eredeti.

Költészetének alapvető témája a — városi és falusi — szegény macedónok életéből merített képek. A nyomorgó falusi macedón napszámosok, dohánymunkások és a szülőföldtől elszakadt pezsalsbárok életét foglalja képekbe. Ezzel a motívummal ad bevezetést versgyűjteményéhez is. Racin ezeknek az embereknek a napjait („Dáni” című versében) összehasonlítja egy „hideg sziklából készült nyakláncsal”, amelyet ezeknek az embereknek a nyakába akasztottak és amelyek súlyuknál fogva tönkrenyomoritják ez emberek életét. Ó, micsoda napok ezek! A napszámosok végtelen kinjait jelentik! És így megy ez

napról-napra, „felkelsz minél korábban, igyekszel minél később lefeküdni. Reggel örömet viszel magaddal, este pedig a szomorúságot hozod”. Hogyne látta volna ez a költő, hogy az ilyen élet kutyának való! „Embernek születés — hogy rabszolgává válj”.

Racin népének életképeit, a dolgok ilyen rendjét felsorakoztatva, tulajdonképpen lázadásra készíti elő az olvasót. Ez tulajdonképpen Racin költői módszere, a forradalmár költő módszere. Minden versében olyan művészi képeket sorakoztat fel, amelyek teljes zordságában tükrözik a való életet. Mindezzel bizonyos hangulatot akar teremteni az olvasóban, fel akarja fokozni érzéseit az osztálygyűlölet fokára, rá akarja készíteni az olvasót, hogy undorodjék az ilyen állapotoktól és az ilyen viszonyoktól, hogy azután bedobhassa forradalmi szikráját, amely kirobbantja az olvasóból a lázadást, vagy pedig szilárd hitet kelt benne, hogy eljön a proletár forradalom ideje, amely majd megold minden megoldatlan kérdést és amely minden munkásnak, tehát a macedon napszámoknak is örömteli életet, napsütéses napokat, a napok napját, a forradalom ünnepét hozza. Ez Koszta Racin munkásköltő költészetének a mottója, ez a hiszekegye.

Ez az érzés különösen két nagyon jellegzetes és nagyon eredeti költeményében sűrűsödött össze. Ezek: „Na Sztrúga dutyan da imam” és „Kopácsi”. Ebben az utóbbi költeményében benne van az egész Racin. Ebben az exaltációban, ebben a realista és történelmileg teljesen indokolt vízióban csendül fel Racin igazi intonációja, amelyet eleven, forró költői képeken át és még elevenebb dinamikus ritmusban ad, mint amilyent összes előbbi költeményeiben tapasztalunk. Ez a ritmus teljesen racini; ez az új élet ritmusa, magának a dinamikus valóságnak a tükrözése, amelyet Racin leginkább hazájának, Macedóniának forradalmi érverésén át érzé-

kelt. Racinnal a képnek és a ritmusnak ez az összekapcsolása természetes és logikus fokozatokban történik. Ezek a képek és ritmusok nem deklaratív természetűek, mint e generáció sok költőjénél, akik túlnyomórészt Majakovszki költői formáit másolták, mint ahogy első költeményében, a „Vatromet”-ben ő is tette. De már ezek az első versei is felmutatják a kifejezés költői magvasságát, továbbá a költői képek és a ritmus fokozódását, amelyek annyira sajátosságosak és annyira jellegzetesek az érett Racindra.

Rengeteg fekete színnel és tónussal festi a macedón napszámok keserves életét, de Racin mégsem és sohasem engedi át magát holmi reménytelen, borúlátó hangulatnak. Ellenkezőleg, költészetének egy mélyebb elemzése — amely a mai jugoszláv irodalmi kritika részéről megérdemelné a mélyebbreható kritikai visszapillantást — megmutatja majd hogy Racin ezeket a fekete színeket és sötét intonációkat szándékosan és tervszerűen hangsúlyozza, mert így akar hangulatot kelteni azoknál, akiknek ezt a költészetet szánta a nemzeti és forradalmi felháborodáshoz és így akarja az elnyomott és kizsákmányolt munkástömegek osztályöntudatát emelni. E tömegek számára Racinnak külön kifejezése van: „Na trudot crn národ” (A fekete munkások népe). Racin éppen ezzel a költői módszerével — hogy művészi képek, a szöveg muzsikája és ritmusa segítségével költői módon vázolja az őt körülvevő korszerű valóságot és így tükrözi az egész életet — így válik eredetivé s ez az eredetiség teszi őt a szó igazi értelmében igazi és nagy proletárköltővé.

Jelentőségét és kifejezéseinek gazdagságát csak ezután fogjuk felfedezni és megállapítani nemcsak macedón, hanem általános jugoszláv viszonylatban is. Ezt Racin mint költő és mint forradalmár teljesen meg is érdemli.

Kiadja a Vajdasági Magyar Kultúrtaács, Noviszád — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, A. Rankovicsa u. 19/I. — Postafiók: 160. — Telefon: 20-63. — Postatakarékszám: 300—T—275. — Előfizetési díj: Egy évre 500 din, fél évre 260 din., egyes szám 50 din. — Lapzártá minden hó 10-én. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza.

Készült a noviszádi „Zmáj” nyomdában.

MÁR BEIRATKOZOTT 3000 KÖNYVBARÁT

H O G Y A N ?

Érthető, mert a

KÖNYVBARÁTOK KÖRE

a jó könyvek mellett a következő kedvezményeket nyújtja:

20%-os engedményt a könyvek bolti árából;

részletfizetéses könyvbeszerzést;

ingyenes illetménykötetet

á l l a n d ó áruhitelt;

minden könyvvásárlásnál elsőbbségi jogot.

Azonkívül minden könyvbarát díjtalanul megkapja a Testvériség-Egység könyvkiadóvállalat új könyvjegyzékét, illetve A KÖNYVBARÁT című értesítőjét, amely egyben irodalmi tájékoztatóul is szolgál.

A kiadónál a következő irodalmi művek kerültek sajtó alá :

Gárdonyi Géza: Egri csillagok, regény

Német István: Parasztkirályság, elbeszélések

Ady összes versei

Kaifka Margit: Színek és évek

Török Gyula: A porban

Majtényi Mihály: Bige Jóska házassága

Herceg János: Anna búcsúja

Megrendelhető:

Testvériség-Egység kiadóvállalatnál, Novisád, A. Teodorovics 11

Telefon: 26-33 és 23-02 - Postatakarékszám 300-T-251

Szerezzük be könyvkiadásunk újabb értékeit!

Jugoszláviai magyar irodalom

	Din.
MAJTÉNYI MIHÁLY: Élő víz, regény	150.—
„ „ Garabonciás, humoros regény	72.—
„ „ Forró föld, elbeszélések	100.—
SINKÓ ERVIN: Tizennégy nap, lélektani regény	81.—
„ „ Optimisták, I. rész, regény	300.—
„ „ Elítéltek, dráma	200.—
HERCEG JÁNOS: Változó világban, művészi riport	30.—
„ „ Három halász meg egy molnár, elbeszélések	120.—
„ „ Papírhajó, tanulmányok, jegyzetek	100.—
„ „ Bors és fahéj, novellák	85.—
KOMÁROMI JÓZSEF SÁNDOR: Választmányi ülés	85.—
LŐRINC PÉTER: Hétköznapiak, regény	98.—
„ „ Nagy póri pör, tanulmány	35.—
„ „ Görbe-utca 23, elbeszélések	100.—
SAFFER PÁL: Utolsó vallomás, kisregény	80.—
ÁCS KÁROLY: Kéz a kilincsen, versek	140.—
CSEPE IMRE: Májusi mezőkön, versek	90.—
DEBRECZENI JÓZSEF: Vacsoracsillag, versek	90.—
FEHÉR FERENC: Jobbágyok unokái, versek	140.—
LATÁK ISTVÁN: Nyugtalan álmok, versek	95.—

KÖNYVBARÁTOKNAK 20% ENGEDMÉNY

Ezekon kívül még száz és száz értékes könyv közül válogathat, a haladó gondolat könyveiből, a jugoszláv népek irodalmából, a magyar irodalom kincsestárából, a világirodalomból, kézi könyvekből, ifjúsági irodalomból, gyermekirodalomból stb.

KÉRJE DÍJTALAN ÁRJEGYZÉKÜNKET!

Megrendelhető:

Testvériség-Egység kiadóvállalatnál, Noviszád, Arsze Teodorovicsa 11

Telefon: 26-33 és 23-02 — Postatakarékszám 300-T-251